

ԱՅՅՆՈ ՏԱՆՈՒԾՅ

Համալսարան-Երևան
Բ. Գ.

11

Յ Յ Ո Ւ Ն Ո

1939

შ ი ნ ა ა რ ს ი

მხატვრული ლიტერატურა

გაბრიელ ჯაბუშანური — საოქტომბროდ თქმული	83
რევაზ მარგიანი — ნოემბრის ღამე სამეგრელოში	3
ვასილ ბარნოვი — დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე (ნაწყვეტი ისტორიული ტრილოგიიდან)	4
ივანე შაიშმელაშვილი — უკანასკნელი ღამე.	5
ლადო ავალიანი — ლაპილ პირველი	20
	29

კრიტიკა

რაკობ ბალახაშვილი — გორის ლიტერატურული წარსულიდან	55
---	----

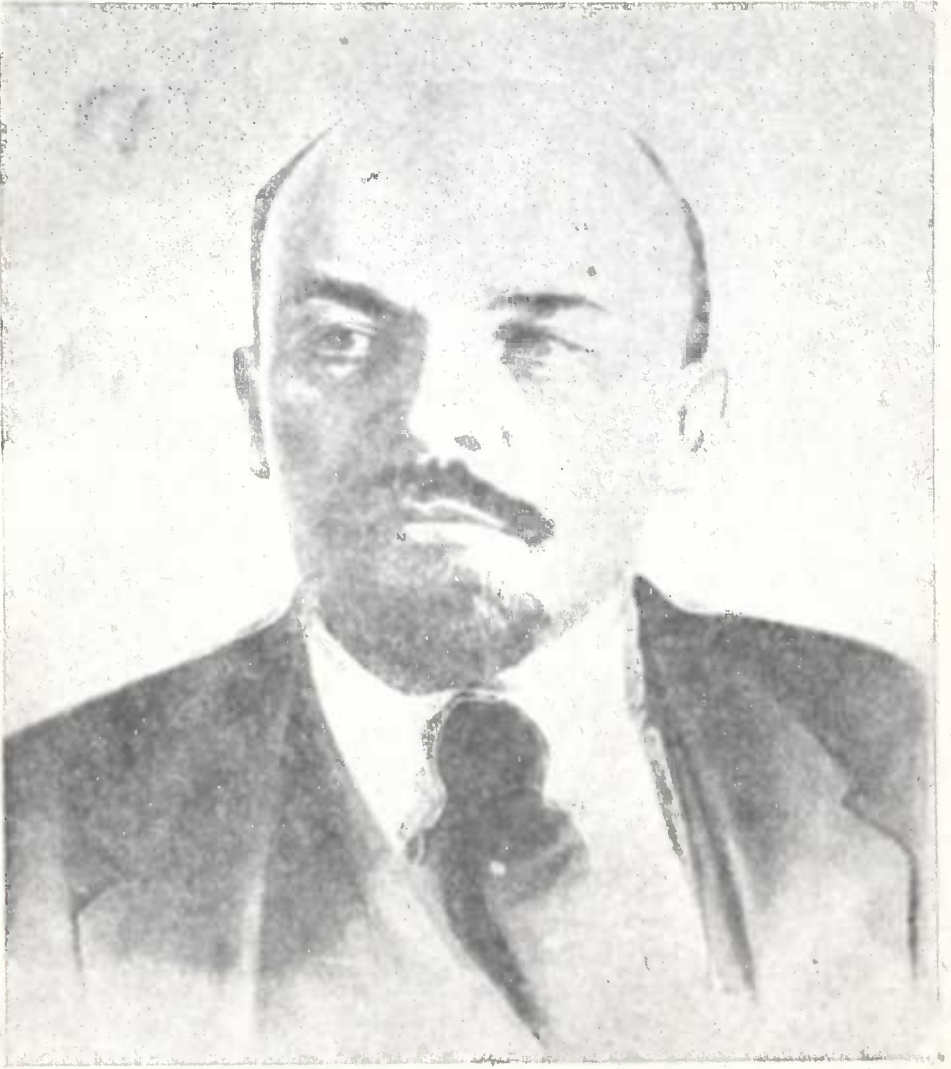
პასუხისმგებელი რედაქტორის მოვალეობის აღსრულებელი **დიმიტრი გენაშვილი**
პასუხისმგებელი მდივანი **ნიკოლოზ აგიაშვილი**.

წარმოებას გადაეცა 13/XI — 39 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდათ 20/XII — 39 წ. ქალაქის
ზომა 72 X 105, ეურნ. ზომა 11 X 7½, ფორმათა რაოდ. 4. შეკვეთის №: 2597 მთავლიტის
რწმუნებული №: ხ — 3879. ტირაჟი 3500.

ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი, უორესის ქ. 5

3. B 06060

ი. სტალინი

მხატვრული ღიბეჩეაბუჩეა

გაბრიელ ჯაბუჩანური

საოქრობროდ თეხული

როს საბჭოეთში დროშებს გაშლის მძლე ოქტომბერო, —
უბრალო ქვასაც აღარ უნდა ზეიმს გამოორჩეს;
ქართველი ჩონგურს ხელს შეავლებს, როგორც ორფევი,
ყაზახელ მწყემსებს მომართული მოაქვთ დომბრები
და იმღერიან მებადურნი დონზე, ამურზე.

დიადო დღეო, ტკბილ თარებზე თუ სალამურზე
შენ ვიგალობებს საბჭოეთის ყველა ფრები,
ვით არ ვადიდოთ მზე-ბელადი, — მზეს სანამ ვუმზერთ,
ცხოვრება ჩვენი — ვაქეცური, თან საამური
და მტკიცე ბრძოლით მიღწეული ბედნიერება.

დიადნო გმირნო, თქვენ ვიგონებთ ქვეყნიერება, —
ვინაც ოქტომბერს შეეწირეთ ამაყი სულით,
თქვენს ნათელ ხსოვნას უკვდავად ჰყოფს დროშათ სიმრავლე,
იმათ ფერშია ჩაქსოვილი თქვენი სიმძლავრე —
დღეს მათბობს მე მზე თქვენი სისხლით გამოსყიდული.

თქვენ გადიტანეთ სარჩობელა და ცხრაკლიტული
და ამის შემდეგ ჩვენს სამშობლოს ჩემი თაობა —
ვით არ დაუდგეს მხნე დარაჯად თოფდაქიდული,
რომ საბჭოეთის ყველა მხარე, ყველა კიდური,
დაიცვას მკერდით, თუ გაბედა მტერმა დაობა.

7 ნოემბრის ღამე საგებრელოში

რა შეცხადება სკოდნია ოდას
მეგრულ პატიყით და გახარებით,
ბნელოდა, მაგრამ ციმციმით კრთოდა
ნამძინარევი ოდის თვალები.

აყევდა ძალღი. კრიალმა ჭიშკრის
ძილი დაუფრთხო მასპინძელს მძინარს,
გაიღო კარი, სიბნელის იქით
ოდამ შეგვხედა და შემოგვცინა.

მან დედასავით გაშალა ხელი,
ოდამ მართალმა, მართლა გულღიამ.
მიგვიღო სამი დაუძრაველი
და არაფერი არ დაუკლია.

შემდეგ კი, როცა მორჩა ვახშმობა.
და დღეგრძელობა მასპინძლებისა,
ჩაბნელდა, გვითხრა: — ჩემო ბავშვებო,
დილამდე, ახლა ძილინებისა!

დიდი მოუჩაპი გიორგი სააკაძე

ნაწყვეტი

1.

სადილობის დრო იყო. ლულელთსოფელში რამდენიმე კაცი შევრილიყო არაბულისას. ბჭობა ჰქონდათ. ძნელ საქმეზედ თუ უბნობდნენ, რომ განცალკევებულიყვნენ, ქალები და ბალები არ ეტანათ. ჯალაბი მონაწილეობას იღებდა ამგვარ მსჯელობებში: თუ რჩევას ვერ მოგვეცემენ გამოუცდელნი, ბჭობას მაინც შეეჩვევიან, წესს ისწავლიანო.

— შავი დრო არის: საჯაროდ საუბარი საშიში გახდა, რაკი მტერს სახლში წაგვიდგა. სიფრთხილე გემართებს: ვიზედაც ეჭვი მიაქვთ, აპატიმრებენ, ჰლუპავენ, ოჯახს უქცევენ.

— გატყდა ხალხი და დაძაბუნდა; გამრავლდა გამცემი.

— ენის მიმტანს ოქროს აყრიან.

— თუ ეს განგრძელდა, მთაც წახდება, როგორც რომ მარი.

— ნამდვილ!..

— ძნელია ბრძოლა: დაიჭირეს გადასაელები, ჩასხდნენ ციხე-სიმაგრეებში. მტრის ხელშია თინვალი, საყარაულო, საბადურები, იკვლივი. მოსწყვიტეს ზეგითა მთა ერწო-თიანეთს, აქაერობა — ბარ საქართველოს.

— ბოკორმაშიც ჩამდგარა სპარსი. სანადიროდ მოვედითო; აღარ მიდიან.

— ანანურზედ აპირებსო ყორჩი-ხანი ჯარის ჯაგზანას.

— აუესიათ თვის ჯარებით შურის ციხე, აზეულა, სამშვილდე.

— გიორგის რჩევით არის ეს ყველაფერი. ყენი მას მიუყვანია ამისთანა ჰაზრამდინ. თუ მეგობრულად შეეტყუე და ციხეები დაიჭირე, ქართველობა წენს ხელთ იქნებაო.

— გამოცდილი კაცია ყენი: სააკაძისთვის მიუხდვია ამ საქმის შესრულება; საქართველოზედ წამოსულ ლაშქრის მთავარსარდლობა ჩაუბარებია.

— დაგვლუპავს ეშმაკული!

— თათრობა მიუღია ყენის კარს.

— ვინ იცის? ცხადია ერთი: მის ხელშია აწ საქართველო. ამ საქმეზედ მოგიხმეთ თქვენ დღეს.

— მე ის მითხრა შენმა კაცმა, ლუდი დააყენა და გპატიეობსო, წარსთქვა აღდიამ.

ნაწყვეტი ამოღებულია ვასილ ბარნოვის გამოუქვეყნებელ ისტორიულ ტრილოგიიდან: „დიდი მოუჩაპი გიორგი სააკაძე“, რომელსაც ბეჭდავს სახელგამი ალ. გვასალიას რედაქციით.

— მართალი უთქვამს! ძალიან ლუდი დამიდგა და პირს არ დავაკარებ, მა-
ნამ იალხრის დეკანოზი არ დამიმწყალობლებს, მიუგო ლუხუშამ
და განაგრძო:

— შენსას არ შეიძლებოდა ამ საქმეზედ ჩვენი შეყრა: თავი კაცი ხარ და
თვალს გადევნებენ, ბნელშიაც გხედავენ.

— ჭკვიანი კაცი ხარ, ღვთის მადლმა.

სტუმრები მეტის ყურადღებით მიაჩერდნენ მასპინძელს.

2.

— ქართლ-კახეთი, თითქმის მთაც მტერს უჭირავს; მეტად ძნელი იქმნებო-
და მტერთა განდევნა, თუ თითონ გიორგის არ შეეგნო ეს საშინელება და არ
ეფიქრა ქვეყნის საქმეზედ: სხვა მისებრი წინამძღვარი არ გვყავს ქართველებს.

— რას ამბობ, კაცო?! სააკაძე განა ფიქრობს ქართველთ ყოფაზედ?

— მაშინ მძლავრი რჩევა მიუცია ყეინისათვის, რადგან სხვა გზა არა ჰქო-
ნია. არც ისა ჰგონებია, საქართველოს ესე ბნელად მოეზურობოდნენ. თურმე
ფიქრობდა: ჩრდილოეთის გზას ჩავებრგავ, ყეინს შიში აღარ ექმნება რუსეთის
მხრიდან; დაწყნარდებოა; რუსეთისგან მოხიბლულს მეფეთ ველარ ენდობა.

— მოტყუებულა გიორგი: მტერია სპარსი და ჰსურს მხოლოდ მოსპობა
ჩვენი.

— იქნებ ყეინი ისე ფიქრობდა, როგორც ეგონა მოურავს, მაგრამ მისმა
სარდლებმა აღარ იკმარეს ხალხის ხელთ ჭერა და მოინდომეს მის ამოწყვეტა.
მიუწერიათ, არ გვირიგდებოა ქართველი, ასდევს კახთბატონს, რუსეთისკენ იმ-
ზირებოა; სააკაძეც თეიმურაზს აჰყოლიაო. შაჰს უბრძანებია: მოსპეთ გიორგი,
ქართველები იარაღით დააწყნარეთო. ყორჩი-ხანს კახთა რაზმის ჟღეტა დაუწ-
ყვია. განრისხებულა გიორგი და...

— თუ გვატყუებენ! რა შეუძლიან, თუნდ ისურვოს ჩვენთვის სიკეთე?

— იყუჩე, კონჩხავ!.. ეხლა ჩვენგან შველა სჭირდება. აჩქარებით შევკრი-
ბოთ ჯარი: ყოველს წუთს ველი მისგან ბრძანებას.

— გიორგი აწ ჩვენივე არის?! უნდა ველოდოთ იმის ბრძანებას?! ვინ გით-
ხრა შენ ეს? ჰკითხა აღდიამ უნდობლად.

— თითონ გოდერძმა! შეერთებიან ქართლ-კახეთის დაშლილი რაზმნი. სა-
გურამოს ტყეში არის ჩასაფრებული.

— ბურდულმა?! სიმართლეა ყველა შენი თქმა! მსწრაფლ ასრულდეს მის
დავალება! წარსთქვა აღდიამ.

და აღარ დაახანა: ყველა იქ მყოფს დაავალა გასაკეთები. მოიმტვრიეს ხმი-
ადი; ჩამოარიგეს არაყი, ლუდი, წასავლელად ცხენებსა ჰკანშავდნენ. ჯერ ისევ
ემშვიდობებოდნენ ერთმანეთს, რომ ცხენი შეაქენა კაცმა ეზოში, დაინახა თა-
ვი კაცები, აღარაფერს დაერიდა:

— დიდებული ბრძოლა გარდავიხადეთ გიორგის წინამძღოლობით! მთლად
გაბიულიტა სპარსთ ლაშქარი საფურცლეს მდგარი და მათი სარდლობა! მაგრამ...

— მაინც წაავტო ბრძოლა?

— გვიხსნა გუდანმა! დაგვრჩა დიდი გამარჯვება: მთხრობლებმა თუ გაახ-
წიეს, სხვანი ჩავხოცეთ. დიდძალი დავლა! მაგრამ გოდერძი...

— მოკლეს ბურდული?!

- არა! დაგვიჭრეს.
  - და დასტოვეთ ბრძოლის ველზედ?!
  - გამოვიტაცეთ, აგერ ტყეში გვყავს. დავწინაურდი, რომ მენახა, მტერი ზომ არ სდგას სოფელში, ან ვისთან ჩამოვიყვანო დაჭრილი.
  - მალლობა ღმერთს!
  - აქ მოიყვანეთ, ჩემსას! წარსთქვა მასპინძელმა.
- აღარ შესხდნენ სტუმრები: მოისურვეს მიჰგებებოდნენ გმირს. ცნობის სურვილიც მეტად აღევჩნათ, ჰსურდათ, დაწვრილებით მოესმინათ მომხდარი ამბავი და უკეთ მოეფიქრნათ, რა გზას დასდგომოდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ.

3.

ზაფრანის ფერი დასდებოდა. ზურგიდან იყო დაჭრილი. შუბის წვერს ბეგთარი გაეგლიჯა, ირიბად... ევლო ძვალს და ხორცს შუა. მოჰბანეს იარა. აღდიამ დაკვირვებით გასინჯა ნაჭრევი, გადასწია ნაპირები, ღრმად ჩახედა. ვაჟკაცი ხმას არ იღებდა, თუმცა სასტიკად გრძნობდა ტკივილებს. გამოცდილი ექიმი იყო კარიაული, კარგად იცოდა ჭრილობის ხელი.

— არა უშავს რა, ორ-სამ კვირაზედ გამთელდება. თუ აღმაცრივ არ წასულიყო იარაღი...

— საშინელი ძალით არის ნაგმირი; ჯაჭვი ორ ადგილას არის გაფხრეწილი.

— უკანასკნელი ცდა იყო ძლიერი მარჯვენისა: როცა თათარს ბრძოლა გოდერძი, წამოუარა სხვა მხედარმა, დასცა ჰოროლი; მაგრამ მაშინვე ძირს დაცნენ მისი შუბი და მარჯვენა მინდიასგან დაკრული დაშნით.

— შენ გადაგვირჩინე გოდერძი, კაცო?

— გოდერძი მაინც გაღირჩენდა თავს: ჩამოაგდო ახმად-მირზა და შიუბრუნდა...

— ახმად-მირზა, ყორჩი-ხანის საუკეთესო რაინდი?!

— ჰო! გიორგიმ რომ ყორჩი-ხანი დაჩეხა, გოდერძიმ ახმად გააყოლა იმას სულეთში.

— გვითხარ, პაატ, დაწვრილებით, სად რა მოგიხდათ.

— როცა გიორგი დარწმუნდა, რომ ქართველთა მეგობრობას აღარ კმარობდნენ ყიზილბაშნი, მათ მონობა და მოსპობა გადაეწყვიტათ, თითონ გიორგის მოკვლაც, მიუბრუნდა მტერს. ცოტას გაენდო. ზურაბი უნდა მოსულიყო ხარებობის გათენებისას. რაზმი გვეყვანდა მოშორებით დაყენებული. ჩვენი კარავი ახლო იდგა ხანის კარავთან. ვახშამი ყორჩი-ხანთან მიერთო. ღამე გატეხილი იყო, რომ დაბრუნდა, შეიჭურვა. გვიბრძანა იარაღის ასხმა. შევეკაზმენით. ჩავაქრეთ ქრაქი. ზურაბისგან ნიშანს ველოდდით. აფერადდა აღმოსავლეთი. ჩქამი არ იყო ერისთავისგან.

— ვერ თუ მოახერხა პირობის შესრულება. მაინც დავიწყეთ! წარსთქვა გიორგიმ.

ერთი წამიც და მოისმა საყვირთ ზახილი.

— აგერ ზურაბიც! გადავკოცნეთ ერთმანეთი. შევსხედით. გაისმა მარჯვნივ მხედართ ხმაური.

— ესეც გოდერძი! სთქვა მოურავმა

და დასძრა ცხენი. ბუკ-დაბდაბთ ზრიალს, მებრძოლთ ზახილს დაერღვია მოსვენება მტრის სარდლებისა. ვერ მოესწროთ მათ შეჭურვა, ცხენზედ შეჯდომა. წინ მოგვეგებნენ.

— რა ამბავია?

— თეიმურაზ რუსთ-იმერთ ჯარით!

— ყოველ მხრიდან ისმის ზახილი: შეთქმულობა!

— და ღირსნიცა ხართ! დასძახა გიორგიმ.

და დააკერა შუბის წვერით ყორჩი მიწასა. ვიწვადეთ ხმალნი: სისხლში სკურავდნენ სპარსთ წინამძღვარნი. ბრძოლის ყიჟინა, აღბორგება ცასა სწვდებოდა. ვარს შემოგვერტყნენ. წინებს ეხოცავდით, უკანმდგომნი ვერა გვეწვდებოდნენ. აისის შუქზედ ვერც გვარჩევდნენ არეულ ხალხში. გამოაპეს მტერი ჩვენებმა, დაგვიანლოვდნენ. აირია სპარსთა სიმრავლე. შეუგნებლად ჟღერდნენ ერთმანეთს. ლტოლვილნი სრესდნენ თავისებზე ცხენის ტერფითა.

ინათა. გაირჩეოდა მტერი, მოყვარე. გოდერძ ბურღულს ახმალ-მირზა გადასდგომოდა, ხმალი გაესწორებინა. დიდებულად იბრძოდნენ. სხვა წამოვიდა გოდერძისკენ დახრილ ჰოროლით. გადერია მისკენ მინდია. მოასწრო იმან, დასცა კინენი. მინდიას დაშნამ მოულო ბოლო. დაესწვდით ჩვენ გოდერძს, გამოვიტაცეთ.

— გიორგი?

— სთბავდა რაზმებს. ლოძი იყო განძვინებული. მახლობელნი ზურგს უმაგრებდით. დაჰყარეს სპარსთა იარაღი, თავს და ჰშველოდნენ. ერთმანეთს შეჰხვდნენ გიორგი, ზურაბ, ულოცავდნენ დიდ გამარჯვებას. ბრძანა გიორგიმ:

— გოდერძ ბურღული საიმედოდ დააბინავეთ! მოსპეთ სპარსთ ძალა ერო-წო-თიანეთს! დაათავა ამბავი ჩივაძემ.

— გამჩენს ჩაუგონებია მოურავისთვის სწორე სავალი. თავისაგან გამრუდებული გზა თავის ხმლით გაუსწორებია. ისევ ჩვენია თეთრი გიორგი!

— დაყოვნება აღარ შეიძლება! გაეკაცნი გვინდა, რომ მივმართოთ ყიზილბაშთ დასტებს.

— ნუ გეფიქრება! დავგზავნი კაცებს, შეგროვდებიან, რისხვას დასცემენ.

— თქვენი გამარჯვებისა იყოს! წარმოსთქვა მასპინძელმა:

და ჩამოატარა ლუდი ჯამებით.

4.

მსწრაფლ დაადგა სააკაძე გზას თბილისისკენ. მეტად ჩქარობდა. იმედი ჰქონდა, ყიზილბაშნი ვერ გაიგებდნენ ულოდნელ ამბავს, ვერ მოასწრობდნენ ციხის დაკეტას. შეუფერხდა მცირედ მცხეთაში: ბრძოლა რაიმ გარდინხდა სპარსთ დარაჯასთან. გზადაგზა ემატებოდა ძალა: ქართლ-კახეთის დაქსაქსული ჯარისკაცები აწ დგებოდნენ იმის ალამ ქვეშ.

ვერ შეუსრულდა მას საწადელი: ციხის კარი დაჰხვდა დახშული. მიახლებულს დააყარეს ქონგურებით შურღულის ქვა, ტყვია, ისარი. კედლებიდან ლანძღავდნენ იმას, მოლაღატედ იხსენიებდნენ. მოაგონდა: ზღვებზედ, მთებზედ, გადმოსული უცხო მფლობელი მოსდგომოდა ამ ციხეში გამაგრებულ ერთ მუქა ქართველთ. ციხის თავმა აწყენინა ელინთ კეისარს, გადმოსძახა მას:

— ვაცისა წვერნი გასხნენ და ვაც-ბოტისა კისერი გაქვს!

დრო არ დაკარგა: ციხის აღება ერთის დაკერით არ იქმნებოდა. გაიხსენა: იმპერატორმაც მხოლოდ დიდხანს გარმოდგომით აიღო იგი. შესაფერ განკარგულებათა შემდეგ სააკაძე ერთს წამს დაფიქრდა, გამოჰკიდებოდა ლტოლვილ შეფეს, თუ მიემართა ფეიქარ-ხანისთვის. იტყოდა გულში:

— მშვენიერი შემთხვევაა! მეყოლებიან ამანათები; შეჰბოჭავენ ყეინის ნებას: ვერ გაჰბედავს აენოს რამე ჩემს შვილს პაატას!

შეიკავა პირზედ მომდგარი სიტყვა.

— არ ევარგება: მანამ მათი დატყვევების ამბავი ჩავა, პაატა უკვე დასჯილ იქმნება. არც გამოდგებიან: სვიმონ მეფე უღირს ყეინს, როგორც რომ მონა; იცის: არც მისთვის ვარგა, არც ქართველთათვის. მეფედა ჰყავს მოსაჩვენებლად: ქართველთა ტომს ისევე ჰვლობსო ბაგრატიონი და საქართველო სახელმწიფოდ ისევე ითვლება. ქალი... არ ვარგა მძევლად: ხმალ არ დაეკვრის; არც ბეტად უღირს იგი შაჰ-აბაზს; რამდენი ჰყავს ქალი თუ ვაჟი!

დაადგა გმირი მარტყოფის გზასა: უმთავრესი მტერი აქ ჰყვანდა. საიმედო მეომრები შეუერთდნენ ეხლა გიორგის: ბარათა ბარათაშვილი, ბაადურ ციციშვილი, ალათანგ ხერხეულიძე. მათ სააკაძის დეენაში და გაძევებაში არავეითარი მონაწილეობა არ მიიღეს: პატივს სცემდნენ დიდებულ მებრძოლს. როცა სპარსთა ლაშქარი იმის რჩევით შემოეტყუა საქართველოს, ხოლო თითონ მთავარსარდლად დაინიშნა ყეინისაგან, ეს დიდებულნი გაუდგნენ განზედ. აწ სააკაძე ქართველთავე ჩასდგომოდა სათავეში და ჰმუსრავდა შემოსულ ძალას; ისინიც ამოუდგნენ გვერდში მებრძოლსა.

— მოგებულ ბრძოლას შეედრების თქვენი აქ მოსვლა! მიესალმა კარგ ქართველთ გმირი.

და უჩინა თვითეულს მათგანს თვის ადგილი საბრძოლველად მიმავალ ჯარში.

— ერთი შეცდომა მაინც მოგივიდა, ბატონო, შეჰბედა გზაზედ ვაშაყიშვილმა.

— რა შეცდომა?

— მეფე არ უნდა გაგეშვა. დავდევენბოდით, დავეწევოდით.

— სვიმონ მებრძოლი არ არის, იგი ყეინს არც უღირს რადმე.

— მის მეუღლე, ყეინის ქალი?!

— დიაცებს ვსდიოთ?!

დაჩუმდა დარცხენილი გმირი. მაინც არ წყნარდებოდა მისი ფიქრი: თუ ზედავდა სააკაძეს საქციელში სხვა მოსაზრებას.

5.

სამხედრო თათბირზედ ერთხმად აღიარეს:

— ფეიქარ-ხანი გამოკდილი სარდალია, ჯარი საკმაო ჰყავს, ბანაკი გამაგრებული აქვს; ადვილად არ დაგვენბდება.

არჩიეს, სიფრთხილით მიახლებოდნენ მას და ადგილობრივ მოეზომათ, საიდან ან როგორ ემჯობინებოდა მასზედ თავდასხმა.

— ყორჩი-ხანის გადარჩენილი მეომრებიც ალბათ უკვე შეუერთდებოდნენ მას, მებრძოლთა რიცხვი გაუმრავლდებოდა, სთქვა ციციშვილმა.

— ცოტამ გაგვასწრო; უმრავლესობა ჩაიხოცა ან ტყვედ დაგვწებდა. მაინც სიფრთხილე სჯობია, დაასვენა გიორგიმ.

— ემჯობინება, გარს დაუტაროთ და გზა გადუქრათ, ურჩია ბარათაშვილმა.

რომ გადაჰხედეს ყიზილბაშთ ბანაკს, სხვა სურათი გადაეშალათ: ბანაკი დაშლილი დაჰხვდათ. საქართველოს დროშა ფრიალებდა იქ, მოახსენეს გიორგის:

— საფურცლიდან გამოქცეულთ შიშის ზარი დასცეს ფეიქარხანს და ამის ლაშქარს. უამბეს: რუსთ ლაშქარი დაგვატყდაო თავს; ქართველნი მიემხრნენ მათ; სააკაძემ სარდლები ჩაგვიხოცა; სულ დაიღუპა სპარსთ ლაშქარიო. ფეიქარხანმა გასცა ბრძანება აღკაზმულიყვნენ, საბრძოლველად დაწყობილიყვნენ და გავიდა ბანაკიდან, დაადგა სპარსეთის გზას. ვინც ვერ მოასწრო თანგაყოლა, დაეხოცევიო ან ტყვედ წაეხსით.

გიორგის მეტად უამა მტრის უბრძოლველად დამარცხება. მხოლოდ ენანებოდა, რომ ფეიქარხან გაეხწია თვის ჯალაბობით: იმედი ჰქონდა, ხელთ ჩაიგდებდა ლაშქარს, ხანსაც, მის მეუღლესაც და აუსრულებდა დაპირებას ზურაბ ერისთავს.

— გადაარჩიეთ საუკეთესო ცხენებზე მსხდომნი! უბრძანა გიორგიმ.

სწრაფად დაეწყნენ რაზმები. გიორგიმ ახედ-დახედა მებრძოლთ და მიჰმართა:

— უნდა მოვსწვდეთ ფეიქარხანს და მოვიმწყვდიოთ!

წაესწრაფნენ იმედულნი. მარდათ იარეს. მაინც ვერ მისწვდნენ.

— ეხ, გაგვასწრო! დანაზებით სთქვა მოურავმა, როცა ნახა, ფეიქარხან გამხდარიყო მტკვარს.

— აღარ ღირს მაგაზედ ფიქრი: გაქცეულ მტერს არ სდევს ვაყკაცი.

— ვერც შეიძლება იმისი დევნა: ეხლა იგი სპარსეთშია; ჩვენს ხელთ არ არის იმდენი ჯარი, შესაძლო იყოს შევესიოთ თვითონ ირანსა.

— ერთის ფეხით თუ წინ გვევლო, შეიძლებოდა, ჩემო ზურაბ, ჩემის აღთქმის შესრულება: ბაგრატიონთ სიძედ გავხდიდი ჩემს ცოლის ძმასა.

— ჩემი ბედი არ ყოფილა ბატონიშვილი.

— მაინც ავასრულებ ჩემს სიტყვას, განათესავებ ბაგრატიონებს. ეხლა კი...

— როგორ სჯობს ეხლა, რომ მოვიქცეთ?

— უნდა დავსცალოთ სპარსთ. ჯართაგან ჩვენი სამზღვრები და აგრეთვე ლეკთაგანაცა! წარსთქვა სააკაძემ.

და დაძრა ჯარი. გადასჭრეს შირაქი, წინამინდორი, გაიარეს ალიაბათზედ ზაქათალამდინ და შემოჰყვნენ გაღმა მხარესა. ამ ჯარს ადგილადგილ ჩაუვლიდნენ სპარსთა გუნდები. ჩვენები მათ იარაღს ხსნიდნენ.

— როგორც ეტყობა, ალაზნის ველი განთავისუფლდა შემოსეულთაგან.

— ერთ გზით შემოსულნი, შვიდ გზით ივლტვიან.

— მარჯვედ მოქმედობს მთელ კახეთში ქართველთ ლაშქარი.

— კარგნი უდგანან მდეგარ ჯარს თავში: დავავედრე მტერთა დევნა ასლანიშვილს, ნოდარ ჯორჯაძეს.

— შიშის ზარი დაუტიათ ყიზილბაშთათვის.

— ეჰ, გოდერძი დამიჭრეს, თორემ ცოცხალნი ვეღარ გადარჩებოდნენ ვე-
ლარც ესენი. ნეტავ ვიცოდე, როგორ არის იგი ჭაბუკი, ინატრა გიორგიმ.

6.

აღდია ხშირად დადიოდა გოდერძთან; უვლიდა მას: წყლულს უწმედდა,
ახალახალ წამალს ადებდა. ნაჭრევემა პირი მორჩენისკენ ქმნა.

— ჩემო ქალო, აღარ არის საჭირო ესე ხშირად ვიარო; აღარც იმდენი
მოცლა მაქვს: ბევრი ვაუკაცია ომებში დაჭრილი, ყველას სჭირია შველა, წამ-
ლობა, უთხრა ძიძილას.

— მაშ ეხლა...

— აი წამლები. კარგად მოისმინე! დაიხსოვ, როდის უნდა იხმარო ესენი,
ან როგორ შეუფერო ავადმყოფს.

მისცა დარიგება მოვლისა და წამლობის შესახებ. როდესაც ქალმა გადაა-
ცილა მოხუცი ჭიშკარამდინ, იმან გაუმეორა დარიგება.

— თავდაც მორჩება იარა, რახან პირი მომწრალდა, მაგრამ მალამო ააჩ-
ქარებს განკურნებას და ეს მეტად საჭიროა ეხლა, როდესაც თითო მაგისტანა
ვაუკაცი თითო ლაშქრად უღირს ქვეყანას.

— მაშ მალე გამთელდება გოდერძი?! შეეკითხა ქალი აღტაცებით.

— ჩქარა მორჩება. ჰაი, ჰაი გამთელდება, როდესაც მაგისტანა ღვთის შვი-
ლი ადგებარ თავს. აბა კარგათ მოუარე ჩვენს ძვირფას ჭაბუკს!

— სასმელი რომ მოითხოვოს?

— ეხლა შეიძლება. პატარა ყანწი არაყი, წიწანით ლუდი.

— გოდერძი მეტს არ სვამს კარგად მყოფიც.

— ახალი ვაუკაცია და ეყოფა, თუნდაც ერთი ხვდეს? უსასმლოდაც დულს
თქვენი სისხლი.

— ქალო, ძიძილავ! საკართანოს რად არ მიართმევ ჩვენს ძვირფას სტუ-
მარს? ვადმოსძახა დიასახლისმა, რომელიც დამკლავებული გადმოიხნდა სავესე
საწველლით ხელში.

ქალი გამოტრიალდა ჯვირანივით ყელმოღერებული და გამოუბრუნინა მი-
მავალს ლუდით სავსე ჯამი.

— ღმერთო დიდებულო, იალსრის მადლო და ძალო, შეეწიე ამ ოჯახს, სი-
ხარული გაუმრავლე, მტერი დაულიე, უღბინე ხალხის მოჭირანახულე გოდერძს,
დაილოცა კარიაული

და მიჰმართა ქალს:

— თუ გოდერძი სულ ხმაღზედ არ იყურებოდეს, დუშმანთან მარად
ბრძოლაზედ არა ფიქრობდეს, გადაჭრევედა შენი სიტურფე; აღარ მოგშორდებო-
და გვერდიდან. მაინც საით წაუვა ვაუკაცი ცეცხლიან თვალეზს?!

ქალმა ქუფრ წაშწამით ჩამოწეწრა მელნის მორგენი.

მალე მოჯობინდა გოდერძი. შესძლო ყავარჯნით ეზოში გამოსვლა. მაისის
მზით გამთბარი ტყის ჰაერი უაღერსებდა ნაავადებს, დღითიღვე აწვეთდა ძარ-
ღეებში ძალას. აღდიას ერთხელ-და დასჭირდა გადმოსვლა ლულელთსოფელში.
შესძლო ჭაბუკმა ცხენზედ შეჯდომა.

— ეხლა კი წავალ ჩემს გზაზედ, ალღიავ! შენს სიკეთეს ხალხს გარდაუხ-
და.

— არა, ვაჟო! ერთი კვირაც უნდა მოიცადო: აბგარ-აბჯარი დაჰყლის
ახლად შეხორცებულ ნაჭრებს. მე რომ შენ ზელა ვიყო და შენს ადგილას, არ
გავეშურებოდი, გულს არ დაუკოდდი თავდადებულ ამ ნორჩ სიცოცხლეს.

მაისის ვარდად გარდიფურჩქნა თეთრი გოგონა.

— ეჰ, რა შეუძლიან ბეჩავს ჩემს გულს დღესაც უხსნელ ჯინჯილით დაბ-
მულს?! იგი სხვისაა, ბნელ ძაღვებით დაბყრობილი მზეთუნახავის! წარსთქვა
გულში მწარედ გოდერძმა.

ალღია კი მარჯვედ შემოახტა იორღას: წელთ სიმრავლე გადუბერტყა
ახალნორჩით მზერამ.

— ოჯახიშვილო, ჰაა ოჯახიშვილო! გაისმა ძახილი.

— გახედე ვინაა! მიჰმართა მამამ ძიძილას.

— მხედარი ვინმეა, გოდერძის სანახავად მოვედიო.

— შემოიწვიე, ბეჩავ!

ქალი შემოუძღვა ახალ ვაჟკაცს, იარაღში მჯდომს.

— მოხვედ მშვიდობით, გიგიაე!

— დამხვდით მშვიდობით!

— გოდერძი! ეტყობა მთლად მოურჩენიხართ, საგებლისათვის თავი დაგი-
ნებებია.

— ალღიას წამლობამ და ჩემ მასპინძლების ერთგულმა მოვლამ ფეხზედ
დამაყენა.

— შენისთანა ვაჟკაცის მოვლა სასახელოა და საამო. მადლობა ღმერთს,
კარგად გხედავთ. რომ მოგიყვანეს, გონჯად გამოიყურებოდი, გამოეხმაურა
დიასახლისი.

— სხვა რა ამბავია? ბევრი დაეკარგეთ იმ ბრძოლაში?

— დაგველუბა უსჯულოს ხელით კარგი ბიჭები. ბევრი კი წაუძღვარეთ.
დალოცვილებს შავეთის გზაზედ. დიდებული გამარჯვება დაგვრჩა. ჭერახივით
ეყარა ჩახოცილი ყიზილბაში.

— ეხლა?

— საუკეთესოდ არიან ჩვენები შეიარაღებულნი, ძველნიც, ახალნიც. გა-
მოგვადგა მტრის იარაღი და ცხენები.

— ბევრი მოვიდა ახალი?

— ოცდა რვა. სხვებსაც უნდოდათ შეერთება, მაგრამ ყველა არ გამოგვად-
გება.

— ჰო, ყველა ვერ ვაიზიარებს ჩვენს ყოფას. ცოტა სჯობს და კარგი. სადა
ღდებხართ?

— ეინვალის სანახებში შოგენახავ.

— ხვალ ალღიასთან ჩავალ და ნებას მომცემს წამოსვლისას. ამ დღეებში
გაეჩნდები თქვენთან.

— მაშ მე...

— შენ პური შეჭამე, გიგიაე ჩემო, და დაბრუნდი: არ ვარგა, თუ გამოც-
დილი სარდალი არ უდგა რაზმს.

— დიასახლისის კიდევ შეემზადებინა ტაბლა და მოართვა. აჭამეს, დააღვინეს. ისევ გოდერძის წასვლის გარშემო ტრიალებდა საუბარი. ძიძილა დალონებული იჯდა კერასთან.

— ისე შევეჩვიეთ გოდერძს, როგორც შვილს. გვეძნელება გაყრა.

— კარგ მეომარს არ შეჰშვენის კერაზედ ჯდომა, როცა ხალხი გასაჭირშია, თუ გოდერძი არ ყოფილიყო საფურცლის ომში, ძნელი იქმნებოდა იმის თქმა, როგორ გაუმარჯვებოდა მოურავს; მტერი მრავალი იყო, გიორგის სამოციოდე კაცი ჰყვანდა; ვერც ზურაბს შეეკრიბნა საკმაო ძალა.

— სააკაძე... აქ იმას ამბობდნენ, მოლაღატეა, სპარსთა ლაშქარს მოუძღვინო ქართველთ საუღეტად. ეხლა ქვეყანას უჩვენა თავის მამულიშვილობა.

— თუ ეგონა, სპარსი კარგ მეზობლად მოგვეკიდება და დაიცავს საქართველოს რუსთ მოსევისაგან. როცა ნახა, მათ ქართველნი როგორ განწირნეს, მაშინ...

— რად უნდა ჰგონებოდა ეგრე? მტერი მტერია აღმიდან მოვა ის, თუ ჩამიდან. ყველა ხალხი თითონ იყოს თავის პატრონი!

— ჩვენს ქვეყანას მხოლოდ შესაფერი წინამძღვარი ეჭირება, თუნდა ისეთი მხნე მებრძოლი, როგორც გიორგი, თორემ სხვის სახვეწარი არაფერი გვაქვს.

— მართალს იტყვი! სცდება თეიმურაზ, რომ მყინვარეთს ემუდარება: დიდია ჩრდილოეთი, უღვეელი ხალხის პატრონი და თუ ფეხი ჩამოსდგა ერთხელა, დაგვლუბავს, დაგვთქამს. სპარსეთი... ვერ შესძლებს ის შეუზღუდლად ბატონობას საქართველოზედ! სთქვა გოდერძმა.

და მიუბრუნდა მოსულს:

— იქვე მომიცადეთ, სადაც სდგებართ. ვადმოსავალს ადევნეთ თვალი. რუსი თუ მოდის, ჩაუხერგეთ გზა, თუნდ თეიმურაზ უძლოდეს მას წინ!

გაუვსეს ხურჯინი საგძლით, ტიკჭორაიც წინწანაქართით, რომ ყველას ენახა, რა პატივით იცის ოჯახმა სტუმრის მიღება.

— მაშ წახვალ, გოდერძ? შეეკითხა ქალი, როცა მარტო. დარჩნენ იგინი.

— წავალ: მოვალეობა მიწევს.

— ბედნიერო! თუ ქალის წესი იყოს, გამოგყვებოდი აბჯარ ასხმული. თქვენს გვერდზედ სიკვდილს რა ემჯობინება?!

— ბეჩაე! თუ შენისთანა ქალებიც ბრძოლაში ჩაიხოცებიან, ვაგვიქრება კერის მომვლელი. ან ვისი იმედილა გვექმნებოდა დაჭრილთა თუ დაავადებულთ?

— ჩემ სახსოვრად მსურს გავატანო ეს ყელსაბამი, სთქვა ძიძილამ და შეისხნა ასხმული მძივი თვის ვერცხლის ჯვარით.

— არ მოვიშორებ ამ შენს შანას არცროს მკერდიდან, ჩემო დობილო, სთქვა ვაჟმა

და ჩამოართვა ნათავაზები. ხანჯლის ტარი დაუკოცნა ქალმა მზეკაბუქს. გოდერძს განზრახული ჰქონდა, საყარაულოზედ გადაეგლო, დაშვებულისა უჩინავლისაკენ; შეცვალა გეზი გზაზედ დამდგარმა: ვადუხვია სიონისკენ ბალებისხევით და დაეშვა მისაქცეველზედ.

— დიდს განსაცდელს გადავურჩი უსწორო ომში; არ ევარგება არ შეგვწირო სვეტიცხოველსა, არ დაუნთო წმინდას სანთელი, ეტყოდა თავსა.

მაინც ჰხედავდა, რომ ქართველთ საერთო სალოცავის გარდა მას იქითკენ იზიდავდა პირადი ხატი, თუმც ძლეული და დამსხვრეული, მაინც ძლიერი იმისათვის და მიმზიდველი. ტაძარში ლოცვისა და შეწირვის შემდეგ გაემართა დედათა სავანისკენ. სთხოვა მეკარეს, მოესხნებინა მისი მისვლა წინამძღვართვის. ნინომ თითონ გამოჰხედა განთქმულ რაინდს და შეიწვია.

— მაღლობა ღმერთს, ცოცხალს გხედავ, დაუშავებელს! ომის შემდეგ გამოავრცელეს, მძიმედ დაჭრილი გაიტაცესო ამხანაგებმა; მერმე ისიც სთქვეს, შორს აქავრობას, გარდიცვალო.

— პირველი თქმა მართალია: ბრძოლის დროს დამჭრეს ზურგით კერძო და უგონოდ დაცემული გამოვეტანეთ. ჩემი სიკვდილის ხმა კი განზრახ გაევირცელებინათ ჩვენებს: შეკმინებოდათ, მტერმა არ მიიკვლიოსო აღდიაც ხელს უწყობდა ამბის გატანას.

— კარიაული? სადა გწამლობდნენ!

— ღუღელთ სოფელში. თითონ დადიოდა აღდიც. ჩემთან.

საუბრობდნენ მისულ-დამხვედრი. მზირად იყო დედაბერი და ყურმანხვილად: იცოდა, ვაჟაკი სულ სხვაზედ იყო იქ მისული და უცდიდა, როდის გაშოსთქვამდა თავის სურვილს. ვეღარ მოითმინა ჭაბუკმა:

— დედავ, ბატონო! შესაძლოა დედოფლის ნახვა?

— არა, შვილო! ცნობის გარეშეა საწყალი ქალი.

— მაინც მინდა თაყვანივსცე მის მწუხარებას.

წინამძღვარმა უბრძანა მორჩილს, შეემზადებინა ქალი მნახველის მისაღებად. ოთახში რომ შევიდნენ, თველუ წამოდგა, თავი დაუკრა წინამძღვარს. დააკვირდა ჭაბუკს და გაუღიმა.

— გოდერძი, შენა?!

— მე ვახლავარ, დედოფალო! მიუგო ჭაბუკმა

და მიუახლოვდა ქალს, დაეყრდნო მუხლზედ, აკოცა კალთას. ქალი დაიზარა, ქოჩორზედ შეახო ბაგე.

— როგორ ბრძანდები, დედოფალო?

— გმადლობ, ჩემო კარგო! კარგადა ვარ. ეს დედა და აქაური დები მეტად ზრუნავენ ჩემზედ. ჩემი ბაღლიც კარგად არის, მაგრამ სულ სძინავს, წარსთქვა ქალმა

და დააკვირდა აკვანს.

— უჰ, იშმუშნება! თითქო იღვიძებს ჩვენს ლაპარაკზედ.

გაარწია აკვანი. პირსაფარი გაუსწორა თოჯინას. გაერთო რწევაში. ნანა დაჰკლინა. ჩაიფუფქა გოდერძი, წვერ-ულვაში დაულოტა ცრემლმა. დედოფალმა თავი ანება აკვანს, გოდერძს მიაბყრო თვალი.

— მიყვარს გულჩვილი ვაჟაკი, ომში ფოლადი, ცხოვრებაში ლბილი, ვით ცვილი! ჩემი ლუარსაბ... ცრემლი არ იცის. როდის-ღა მოვა და ჰნახავს შვილს ტახტის მემკვიდრეს!

შესწყვიტა სიტყვა. გაშტერდა. რაღაცას იგონებდა.

— შეფე ცოცხალია, გოდერძი? გიორგიმ ხომ სისხლი არ აიღო მისგან?

— არა, დედოფალო! გიორგიმ აღვიოქვა, რომ ხელს არ შეახებს ცხებულს; ბუმბერაზი არ გასტეხს სიტყვას.

— მოვიდნენ ჩემთან შეფეც, გიორგიც!

— მოვლენ, დედოფალო! მიუგო გოდერძმა
და ხელზედ აკოცა აქვითინებულმა.

— კარგი, გენაცვალე: გაეღვიძება ბაღს. მერე შემოვალთ და კიდევ ვნახეთ, შეჰმართა წინამძღვარმა და გამოიყვანა სტუმარი.

— მიკვირს, მაშინვე გიცნო. ესეა საცოდავი მას აქეთ, რაც ვაჟი მოსტაცეს და დაუკარგეს.

— დაუღუპეს?! ვინ მოგახსენათ, ბატონო, თქვენ ეგ?

9

გრემში დაიდგა გიორგიმ ბინა. აქედან იძლეოდა განკარგულებებს; აქეთ ისწრაფილდნენ მომხსენებელნი. ჯელვა-ჯელვა მოუღიოდათ ტყვე ყიზილბაშნი. შემუსვრილიყო სპარსთა ძალა საქართველოში. ერთს და სცდილობდნენ: ქართველთ სამწღვრებს გადასცდნოდნენ. ესეც ძნელი შეიქმნა მათთვის: გზავზა მეტად ზარალდებოდნენ. საგძლის წაღება შეუძლებელი იყო მათთვის სისწრაფის გამო; სოფლის გაძარცვა, სანოვანის გატაცება არ ეგებოდა; ამხედრებულები მათ წინააღმდეგ მთელი ხალხი; იძულებულნი იყვნენ ტყე-ტყე ეარნათ. ისე დაძაბუნდა მტერი, მეზრეებიც კი სძალავდნენ, მოუღიოდათ. გაიქლიტა დიდძალი სპარსი.

— გაიწმინდა საქართველო ურდოებისგან.

— ტყეებში თუ იმალებიან, სხვაგან მათი ჭაჭანება აღარსად არის.

— შემოსილია ტყე თუ ჭალა, ძნელი არის მათი იქ დევნა.

— არც საჭიროა: ძალას აღარ წარმოადგენენ, ჰხამს ვიზრუნოთ აწ შემდეგისთვის.

— გვიბრძანე, ბატონო!

— შაკ-აბაზი უპასუხოდ არ გაუშვებს ჩვენს მოქმედებას. უნდა ვემზადოთ. კახეთში, ქართლში უნდა მოვსპოთ მისნი მომხრენი: მტრის დამხმარე თვითც დღუშმანია. ლეკთ უნდა წავართოთ შეძლება, მიეზმარნენ შემოსეულებს, თუ არა და...

— მეგლს მეგლი ერქვა, ტურამ ქვეყანა ამოავლო.

— ტურებივით დაძვრებიან სიბნელეშია, სისხლსა სვამენ უძღურებისას. ვაუკაცები ვერ წასულან მათ შიშით სხვაგან: იღროვებენ, დაეცემიან, ანადგურებენ.

— ვერ მოახერხეს მათ ალაგმა კახთ ბატონებმა.

— ხალხის ძალით უნდა მოგვარდეს! ჩემი ბრძანება: უნდა განახლდნენ ციხეები ოძალოში, საყორნეში, კოდორს, შავ კლდეზედ და ჩაისხას მეციხოვნენი. მომარავდეს იარაღი და სურსათი ამ სიმაგრეებში. იგინი უნდა მოწინაგობდნენ, რომ დროზედ ამცნონ საცხენისს, ყვარელს, გრემს ლეკთ ჩამოშვება. უნდა შეიკრას მთის ბილიკები. თუშთა ციხის გამაგრებას თუშებს ვავალებ. მანამდისინ კი თითონ შევალ იმათ მთებშია და მოვიყვან მორჩილებაში. არა მგონია; ის მთები დვალეთზედ ძნელი საომარნი იყვნენ, სთქვა გიორგიმ.

კახელებს მოეწონათ ესეთი გადაწყვეტილება, ჰაზრიანად ეჩვენათ იგი. საკმაო ჯარი შეიკრიბა სააკაძის კარს. გარს ეხვივნენ თავი კაცები. შეუძლებლად არ მიიზნდათ ამ სურვილის ასრულება. მხოლოდ ერთში არ თანხმდებოდნენ: ლეკეთში ასაელებლად არ ეთმობოდათ გიორგი: მეტად საჭირო იყო თითონ

ქართლ-კახეთში მისი ნძლავრი მარჯვენა და არწივისებური თვალი. მოურავმა განუმარტა მათ, ეს მხოლოდ დამსჯელ რაზმის სვლა იქმნებოდა მოსამზღვრე ლეკთა შესაძრწუნებლად; მათ ქვეყანაში ღრმად შევლა და ხანგრძლივი ბრძოლა ჰაზრად არ ჰქონდა; ამ შემთხვევაში შეუძლებელიც იქნებოდა იგი. დასთანხმდნენ.

დაყოვნება არ შეიძლებოდა, საშიშიც იყო: ხმა მივიდოდა ლეკებთან და იგინი გაეცლებოდნენ. დაარჩია ვაჟაკები და შეკაზმა. წარუდგნენ მას თუშთ წინამძღვრები და სთხოვეს, ნება მიეცა მათთვისაც, რომ გაჰყოლოდნენ.

— არა! თქვენ სხვა საქმე გაქვსთ და საბრძოლო: დაბრუნდით თუშეთს, შეავსეთ რაზმნი და იქიდან გადმოლახეთ ლეკთა საშზღვრები. წამოდით მთამთა საყორნეთი, საბაკუნით წიწმახამდისინ. მიეცით ცეცხლი გზაგზა მათ სოფლებს. ციხე თუშთა-ში მოდარაჯე გუნდი დასტოვეთ. იქით გადმოვიკვლევ გზას და შევიყრებით გამარჯვებულნი.

— უსათოდ გამარჯვებულნი! მაინც რამდენსამე კაცს გამოგაყოლებთ: თქვენ ისე არ იცით იქაური წავარნები თუ ხეებები, როგორც ჩვენ ვიცით.

დათანხმდა გიორგი. საბრძოლო სავალს დაადგა ხალხი. სალთად მიდიოდნენ: გზაგზა ჯარის გამოკვება ხმლისთვის მიენდოთ.

ცოტა დრო დასჭირდათ განზრახულის შესასრულებლად. იღბლით იარეს. კახნი, თუშნი შეხვდნენ ერთუროს ომგარდახდილნი. მიუდიოდათ ტყვე, ცხენები, მოჰქონდათ თან იარაღი, ნადავლი ყველა. შეერთებულნი ჩამოეშვნენ ღვთისმშობელში საყორნის დასწვრივ.

ეკლესიის მიდამო ხალხით იყო სავსე, შეერთებულ მებრძოლთ სიმრავლით. მათ რიცხვს ავსებდნენ ტყვედ მოყვანილნი და ტყვეობისგან ხსნილნი ქართველნი.

მზიანი დღე. ზაფხულს გაეტეხნა მთის სიგრილე. თოვლი მხოლოდ ღრანტეებში იხილვებოდა. მინდორველი ყვავილნარით გადაპენტილი. გადმოჰმზერდა სააკაძე კახეთის სივრცეს.

— აფსუსია, ამ ედემში ვერ ჰყვოდეს ცხოვრება წყნარი, რომ ნახოს ხალხმა კეთილდღეობა. უნდა მოისპოს მტერთ შემოსევა, შინაურიც შუღლი ყოველი!

მთელი საქართველოც უნდა დაწყნარდეს. მტერს ფეხი არ უნდა ედგეს შიგ, რომ კეთილი იგემოს ხალხმა; სხვასაც მისცეს შემწეობა ნამეტნავისგან.

— გისმინოს ღმერთმა, ქართველთა ძალაე!

— მისმენს! რად მინდა ხმალი, თუ ვერ შევსძენ ქართველთ მშვიდობას, კეთილდღეობას?!

— ეგ დიადი განზრახვა შენი შესაძლოდ თუ არ მიაჩნდათ ქართველთ მეფეებს. აწ ღმერთი გეფარავს: მოგვივლინა თვისი რჩეული!

გუნებაზედ იყო გიორგი: ადვილად შეუსრულდა ძნელი განზრახვა. ვინ იფიქრებდა, ესე სწრაფად გასწმედავდა მტრისაგან სამშობლოს?! ლეკთაც აგემა ქართველთ ხმალის ფხა. გახედა ტყვეებს.

— აქ მომგვარეთ ყარა-მურადი!

მოუყვანეს მებორკილი ლეკთა ბელადი. ძარღვიანი კაცი იყო, მაღალ-მაღალი. მარჯვენა წარბი ხმლის ნაკვეთით გადაკვალილი.

— გაუხსენით ხელები!

ეთაყვანა ტყვე დიდ მოურავს. უბრძანა ლეკს გვერდს მოსჯდომოდა.

— კარგი ვაჟაკი, თუნდაც მტერი, საპატივოა!

— რაინდულს იტყვი!

— მომართვით ამის ხმალ-ხანჯალი!

მოართვეს. გიორგიმ ფხა გაუსინჯა ხმალს. მოიწონა, ვაჟაკის შესაფერიაო. მურადი ხარბად დაჰყურებდა თავის იარაღს, მისი მარჯვენა შეუგნებლად იწვედა ხმლისკენ.

— აჰა შენი ხმალ-ხანჯალი! ცოდვა არის, შენ არ გერთყას, არ გამშვენებდეს.

ლეკი განცვიფრდა. წაიწია მხარზედ საკოცნად. სააკაძემ პირს აკოცა განთქმულ მეომარს. ხალხი გონს ვერ მოსულიყო. შედეგს ელოდნენ.

— მურად! დაგვისახელე უკეთესნი ჩვენ ტყვეთა შორის: მსურს მოჭიწვიო.

დაასახელა. მოიყვანეს. გაუსხნეს ხელნი. სუფრაზედ დასხეს. სხვა ტყვეებმა როცა ნახეს ესე მობყრობა, აღტაცებით ხმა აიმაღლეს. ისე განაგრძობდნენ სადილს, თითქო ეს შეიარაღებული მტერნიც მათნი თანამებრძოლნი ყოფილიყვნენ. მოდიოდა სადღეგრძელო სადღეგრძელოზედ. შეიმაღლა გიორგიმ ყანწი.

— მურად! გეტყვი შენ, მთელს დაღესტანს ამასვე ვეტყვი: მეგობრობა და კავშირი თქვენს და ჩვენს შორის! ესე სჯობია: ზღვა ხალხთ ზვირთები მოჰგრაგნიან ჩვენ დასანთქმელად, თვალწუვდენი მყინვარეთი, დიდი ირანი. გვაქვებენ ერთურთ საბრძოლვად, რომ ადვილად დაგვიმონონ ისეც ცოტანი; რჯულისით გვაცდენენ რუსნი ქართველთ, სპარსნი თქვენ, ლეკებს. გვირჩევენის, ორნივე უარი ვყოთ, რომ ჩვენი თავი ჩვენვე გვებაროს. შევძლებთ იმათ მოგერებას თუ მთა, ბარი ერთად ვიბრძოლებთ. გავათავებ ირანთან ბრძოლას, თქვენს ციხეებს თქვენვე გადმოგცემთ.

ჩამოართვა სიტყვა მურადმა:

— დიდს მეომარს ფიქროც დიდი გაქვს. ნათელ განზრახვას ამსრულებიც ძლიერი უნდა. ჩვენც ვიპოვით შენებრ შეგნებულს, ქართველთ მეფეო. თქვენ წაუძღვებით მეზობელ ხალხთ სიკეთის გზაზედ!

თუში აბდია ხმალში გათქმული თავიდანვე ბოროტებით შეჰმზერდა მურადს: აბდიას შინში მოეკლა. სისხლი ემართა. მანამ ბელადი უიარაღოდ იმყოფებოდა, თუში თითქო არც კი ამჩნევდა. ხმალ-ხანჯალი რომ დაუბრუნეს, ზავის და მტრობას აღარ ჰვარაუდა. მოახერხა, გაითხოვა მურადი ხმალში. რბენა, ჩოჩქოლი. მებრძოლ ვმირებს გარს შემოერთყენენ. ხმალთა ტრიალი. დაჰკრა თვალი სააკაძემ და გადაფრინდა, გააპო წრე, აუკრა ხმალი მურადს, აბდიას; იარაღი დააყრევინა.

— რას სჩადი, აბდი?!

— ლეკს სისხლი ჰმართებს!

— სტუმარია იგი დღეს ჩვენი.

— უნდა ავიღო სისხლი მაგისგან!

— ბჭეთ მივანდოთ გაგასამართლონ.

დაფიქრდა აბდია. მიჰმართა გიორგის:

— დღეს მეფე შენ ხარ, თავად გაგესაჯე! მაგრამ ის მითხარ, რა ჯადო აქვს ემა შენ დაშნას, რომ თითო აკერით მახვილები დაგვაყრევინე?!

გაუდგა გზას სააკაძე. გადასჭრა გომბორი. ჩაეშვა ივრის ხეობაში. დაათვარიელა ბოქორშის ციხე, ინახულა იორის კოშკი. ჩააყენა მეციხოვნენი. დაბრუნდა თბილისს.

უსიამოვნო ამბავი დახვდა: შურის ციხე ვერ აეღოთ. ეგონათ, მეციხოვნენი წყურვილით ამოწყდებოდნენ, რადგან ზევიდან მომდინარე ნაკადი მოუწყვიტეს. ჰქონდა ციხეს სხვა გზაც წყალისა: სასახლის სარდაფებიდან ხერელი ჩასდევდა კლდეში მომდინარე წყაროდინ, მაგრამ ეს გვირაბი ამოქოლილ იყო, ზევიდან ფილაქნებით გაწყობილი და მისი არსებობა ორმა-სამმა კაცმა თუ იცოდა.

— ალბათ მიაგნეს საიდუმლო გვირაბს: სხვა სახსარი არა აქვსთ წყალის. ზოგნისა.

რა გვირაბს?

— არის! მაგრამ ეს მხოლოდ ორიოდემ იცის. უნდა მოვნახოთ გამცემელი. ფიქრობდნენ და ვერ მიმხვდარიყვნენ, ვინ იქმნებოდა გამცემელი. რამდენ-ზემე მიიტანეს გუმანი; თითონვე უარჰყვეს. დალონდა გიორგი: დიდი განსაცდელი მოსდგომოდა კარს და თუ შინვე აღმოჩნდებოდნენ მტრის მომხრეები, შეტად გაუძნელდებოდა გამაგრება. მომავალ ომში ნარიყალას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა: ციხისათვის ჯარი უნდა შემოერთყა და ისეც მცირერიცხოვანი ლაშქარი დაეკინებინა; თუ არა, ბრძოლის დროს გამოვიდოდნენ ყიზილბაშნი, ზურგიდან მოექცეოდნენ ქართველთ და ორ ცეცხლ შუა გაჰხვევდნენ. ციხის აღება იერიშით არ შეიძლებოდა: მიუდგომელი იყო, დიდ მსხვერპლს შეიწირავდა.

გიორგი რომ ფიქრობდა ამ ყოფაზედ, მისნი ერთგულნიც მისცემოდნენ საგონებელს. ვერაფერი გაერკვიათ, მოსაზრების გზა. მათ ფიქრთა დენას მაინც აუცილებლად მოჰქონდა შადიმანის სახე. იქნებ იქამდინ დამდაბლდა უძინებელი მტერი სააკაძისა, რომ სახელმწიფო საიდუმლო გადასცა მტერსა?! იცოდა იმან დაფარული. პირად მისთვის ამის თქმა მაინც არ შეიძლებოდა: არ სჩანდა საბუთი. თავის მამულში სცხოვრობდა ეხლა ის, მონაწილეობას არ იღებდა მომხდარ ბრძოლაში.

ისეც კრანისის მამულში მოეწყო მოურავი. დიდი მოძრაობა იყო აქ, რიგი მიდიოდა, რიგი მოდიოდა. იგზავნებოდნენ პასუხებით, სამხედრო ცნობებით. მოსალოდნელ ომს უნდა გადაეწყვიტნა ქართველთ თვითარსებობის საკითხი და საბედისწერო ლაშქრობისთვის ემზადებოდნენ. სარდალთსარდალი სწერდა ბრძანებებს, იღებდა მოხსენებებს. მოკლედ იტყოდა. უბრძანებდა თავკაცებს, აღნიშნულ დროსთვის მისულიყვნენ თავის ჯარებით. მხოლოდ ერთს სიტყვას აწერდა: გიორგი.

სიტყვის შეუბრუნებლად ასრულებდნენ მის ნებას: სპარსთა შიში ძლიერი იყო, ხოლო ღირსეულ დამცველად ხალხსაც, დიდკაცობასაც მარტო გიორგი მიაჩნდათ. კიდევ ეშინოდათ: ძლიერი იყო გიორგის მრისხანება, დაუნდობელი: ცეცხლითა და მახვილით უსწორდებოდა ურჩებს. მოურავი პირადაც აპირებდა ქართლზედ გავლას, რომ გაემაგრებინა ციხეები და გაემხნეებინა ხალხი. სამ-

ცხეში აპირობდა იქიდან წასვლას: იმედი ჰქონდა, მოახერხებდა, ოსმალთა ძალას მოიშველიებდა. შევიდა გიორგისთან ქავთარაძე:

— ნარიყალას უნდა ავიდე და ბრძანება მომეც დარაჯებმა არ დამაკავონ.

— შურის ციხეში?!

— თან აი დემეტრე მომდევს თანდილუშვილი.

— რა გინდა მტრის ბანაკში?

— ნამცხვარ წაუღებ: ძალიან უჭირსთ.

— სანოვაგეს დამშეულთათვის?

— ცოტა სასმელსაც!

ერთს ხან თვალი გაუშტერა გიორგიმ თავდადებულს თანამებრძოლს.

— წადი! აი ნიშნად ჩემი ბეჭედი: არ დაგაბრკოლებს ჩვენი დარაჯა. არ დაიღუპო თავი უბრალოდ!

— თუ იქ არ გვიწერია სიკვდილი, დავბრუნდებით.

ხშირბინდი იყო, როდესაც ზურჯინმოკიდებულნი შეუდგნენ აღმართს. მარტოოდენ ხანჯლები ეკრათ. გზას უხსნიდა მათ თილისმა, მანამ გასცდნენ ქართველ გუშაგებს. გადმოცვიდნენ სპარსთ დარაჯნი, გარს შემოერტყნენ.

— ვინ ხართ? რა გინდათ?

— თქვენ გზიანთ და გინდათ; ჩვენ არაფერი არ გვინდა თქვენგან.

— რა მოგაქვთ? საიდან?

— რა თქვენი საქმეა?! წაიღეთ ზურჯინები, დაცალეთ. ეს წიგნი გადაეცით გოგია გორგიჯანიძეს: ბატონ შადიმანის ბრძანებაა.

წაიღეს. მისულთ ყარაული დაუყენეს. თითონ გოგია გამოვიდა იმათთან.

— შადიმანი იწერება, ყოველლამ მოგაწვდითო სანოვაგეს.

— ველარ მოვალთ, თუ ყოველთვის ამისთანა აურზაურს ასტეხენ თქვენი მცველები: გვიგონებენ სააკაძესნი და აგვკუწავენ.

— მაინც დაგინახადენ ისინი, როცა მოგქონდათ.

— გენახეს, შეგვაყენეს. გამოვახწიეთ: ხეეში ათას ადგილას სდგანან სააკაძესნი და რა იციან, სად მიგვაქვს საზრდო.

— მაშ?

— ზვალ ამ დროს აქ ვიქნებით დაბარგულები და ყიჟინას ნუ ასტეხავენ.

— თითონ დავხვდებით!

მეორე ღამეს რომ ამოჩნდნენ ბილიკზედ დატვირთულები, გორგიჯანიძე ჩაეგება. ჩამოართვა, მისცა მხლებლებს. მსახურნი რომ გადაეფარნენ, ქავთარაძე მიეახლა გოგიას დაბარებულ სიტყვის სათქმელად და... სწვდა ყელში, იქვე გაგულდა. ჩასტენეს პირში ხელსახოცი, ჩააყუდეს ტომარაში. წამოიკიდა დემეტრემ. ათიოდე ნაბიჯი და სამშვიდობოს იყვნენ. გარინდებულები ტყვე: თუ ვერ სუნთქავდა. შეიტანეს გიორგისთან, წინ დაუხეთქეს. გაეღიმა. გამოჰკითხეს, ზუნდებ ქვეშ ალაპარაკეს შადიმანის ერთგული.

— გამცემელი ღირსი არ არის ხმლით სიკვდილისა, მაგრამ სირცხვილად ისიც გეყოფა, რომ დაკლულ ღორივით ჩამოგიტანეს.

მიუბრუნდა მხლებლებს:

— გაიყვანეთ, მოჰკვეთეთ თავი!

უკანასკნელი ლაქი

1

ახლაც ბარდნის ზეცა ზანტად,
მოყინულზე თოვლი დგება.
ჯანლი ჩაწვა ალაზნთან —
კლდეებს მიედმოედება.
ნაძვის ტოტი დათოვლილა, —
თეთრი დათვის თათებია,
ბალში სხედან დათვებივით,
ლამე გაუნათებიათ.
საით წახვალ ამ ღრმა თოვლში,
კაცს არ უჩანს სახე, თვალი.
ქობი იყოს, ოღონდ ქობში
ღაღღადებდეს ნალვერდალი,
გედვას შავი ზედაღარი
შემჭვარტლული ქვაბის ბუდე —
ვერ მოგაგნებს ცხრა ზამთარი
ნაძვნარებში მობუტბუტე...
მოგაგნებენ, გაფრენილო,
დაკარგულო თვალის ჩინო,
ძირს თოვლია გაფენილი —
ბინა ცაში გაიჩინო?
შინ მახეა დაგებული —
სახლში როგორ დაიძინო?
სად იქნები, რა გეგულვის,
დაკარგულო თვალის ჩინო!...
ძილი თვალს არ მოეკიდა,
ლამე მიდის, დილა დგება.
ახლა დედა შემოვიდა —
საწოლს უნდა მილაგება.
როგორ ჰყოცნის წარბზე, შუბლზე,
მთლად ალერსად გადაიქცა!
ატირდა და აბრეშუმზე
რბილად გახდა და დაიწვა...

„თვალმაყვალავ, რა თავზარი
დაგცემია ამიხსენი?!
მე გავთავდი, იმავ ჯავრით
კვდება გული მამიშენის“...
ჩაჰკეტეს და ჩათუტქულა,
ცრემლი სცვივა ლაპალუპით,
არ მიხედონ — სადა თქმულა —
შვილი ვის ჰყავს დასალუპი!
გუშინ ვარდისფერი ჰქონდა,
ახლა თრთვილი გადაჰკვრია.
თვალი როგორ დაულონდა,
რა ნალველმა ვადარია?..

*
* *

არ უშვებდნენ — გამოუშვეს, —
გაერთობა ჰაერზედა.
გულჩახვეულს რა მოუხდა,
ეს რა ფიქრი ჩაეწვეთა!
სალამომ რომ ცა დანისლა —
ბებერ ნაძვებს მიეფარა,
აჩრდილია, ხმა გაისმა —
ერუანტელმა დაუარა...
— მთვარე თუა სახემკრთალი —
ვარსკვლავები მყვანან თანა!
შენი თვალის ნაპერწკალი
მინათებდა შორიდანა!
შენი თავი შევიგულე
მომავალმა შორი გზიდან,
თვალმაყვალავ, შენმა გულმა,
შენმა სახემ მომიზიდა...
ირგვლივ თეთრი ნაძვებია,
თოვლის თეჭა დაუძკველდათ —

ეძინებათ, არ წვეებიან, —
 ასე დგომაც გაუძნელდათ.
 გამოიცნეს: თვალმაყვალას
 კვლავ ის ვაჟი შეხვედრია, —
 თავზე თოვლი დააყარეს
 ტოტებით ვერ შეხებიან...
 — მეც გელოდი, — ამბობს ქალი, —
 დილას აქეთ, ამ ზეებთან,
 შენი თვალის ნაპერწკალი
 მართობდა და მამხნევებდა.
 კომკავშირელს რად მაკადრეთ,
 რად დამტოვეთ მამაჩემთან?
 თქვენ წახველით, მე დამკარგეთ,
 მფარავდნენ და არ მაჩენდნენ!...
 — იცრემლები?
 — არა, ცვარი
 დამცემია წამწაშებთან...
 — რატომ სტირი?
 — თანამგზავრის
 გულცივობა მაწამებდა...
 — თვალმაყვალავ, მშვენიერო,
 დედას როგორ გაიმეტებ.
 როგორ დასთმობ შენიანებს,
 რა იმედი გაიმედებს?
 იცრემლები?
 — ერთი წვეთი
 დამცემია ლოყის თავთან...
 — რატომ სტირი?
 — გეფიცები,
 შარტო შენზე ფიქრი მკლავდა...
 — მჯერა, ჩემო...
 — ვერ დავრჩები,
 გამაცილე ამ მიდამოს,
 ველარ მნახავს დედაჩემი,
 მამა მიწამ ჩაიტანოს...
 — კიდევ ცრემლი?
 — დიად ცრემლი...
 გამიყოლე კვალდაკვალა!
 — მომყე, თუ კი დაველწვეით,
 ჩქარა, ჩემო თვალმაყვალავ!...
 აქ ფანჯრიდან სანთლის შუჭი
 გადაეკრა თოვლის საბანს...
 დედის ხმა: „ის კაბუკი
 ვინ მოსულა, ნახეთ სწრაფად!
 საით მიჰყავს თვალმაყვალა,

მომეშველეთ, დამიხსენით!
 მოიტაცეს, წაიყვანეს
 საყვარელი ქალი ჩვენი!“...
 ...— იცრემლები? დედაშენი
 წამოგვასევს ათას მდევარს...
 დარჩი, ჩემო... ვადავრჩებით,
 საქმე კარგად გათავდება...

* *

ისევ ძველი მღუმარება,
 სახლია თუ საპყრობილე
 დედა ართობს ნება-ნება,
 ნიავსაც არ აგრძობინებს...
 — დედაჩემო, ელვა ზამთარს
 არ სჩვევია, რატომ ელავს? —
 დაინახე ალაზნთან
 გაიელვა საშინელად?
 — გელანდება! ეს ხომ აზრად
 არ მოუვა თვით განგებას! —
 თუმცა ვხედავ, რა ლამაზად
 გაიელვა, გველანდება!
 გელანდება, მოარიდე,
 მოაშორე მინებს თვალი!
 — დედაჩემო, კიდევ, კიდევ,
 კიდევ სამი დავითვალე!
 ნეტავ საით გადიარა,
 თვალი თუ აქეთ დაქანცული? —
 ჩაეხუტნენ, აღრიალდნენ
 ერთად დედა და ქალწული...

2

მამამ იცის შფოთი, ერთი
 ანთება და ვაფეშება,
 თუ არვინ ჰყავს დასაფლეთი —
 თავისთავთან უნდა შებმა...
 ...მაგრამ, აი კამათია,
 თვით მას ჰხვდება ზორბა-ზორბა,
 ახლა ყველას აპატია,
 როგორ მოხდა, რად დაზოგა? —
 — საცოდავო, საით წახვალ,
 რა საქმეში გამოდგები?
 როგორ ითმენ, სახლში ქალთან
 გყავდა ქვეყნისამომგდები, —
 ტყვედგასული მაწანწალა,

კაცისმკვლელი საზიზღარი!
რად დაჰფარე, რად აცალე,
დროზე რატომ არ გვითხარი?...

...„ამოვარდეს მისი ჯიში, —
სამარეში ჩამაწვინა:

თვალმაყვალა კომკავშირში
შესულაო შარშანწინა?!

ხედავ, ცეცხლზე საზარელო
სახლში მიზის მტერი თურმე,
ყელს გამოეჭრი ჩემი ხელით,
ჯოჯოხეთში გავისტუმრებ!“

ბჭობა მორჩა ღამის სამზე,
ჩამა სახლში მოდიოდა.

მოდიოდა, მაგრამ თავზე

ოცდაათი ლოდი ედვა!

თოვლიან გზას ლამპის შუქი
ეცემოდა შენობიდან.

„ერობაში“ ლაფდასხმული
ბაღში ტანჯვით შემოვიდა..

სახლში შედის! ანგარიში
ახლა ზუსტად ცოლსაც სურდა.

მოერია რაღაც შიში

და საწოლში ძლივს შეცურდა...

მუშტისოდენ თვალით ჭერი
მოირბინა ორჯერ, სამჯერ,

თან იტრუა: დავიჭირეთ

და სიკვდილი მიუუსაჯეთ

მაწანწალას, თვალმაყვალას

წაყვანას რომ აპირებდა,

მე კი ცამდე ამიყვანეს,

ნეტარება მატირებდა!...

3

დასამალი ვის არ ჰქონდა, —

ვერ დამალეს მაინც კარგად:

რაც ჩაფლეს და მოაგონდათ,

სწორედ ის არ დაიკარგა.

თან ათრიეს სკივრი თითო,

თითო თითბრის ზაიდანნი,

გაღიხვეწნენ, ვაჰქრნენ თითონ,

ისინიც თან ჩაიტანეს...

ჯერ კი ამას უგდეთ ყური

ხენეშით ბარგს რომ ალაგებდა,

ბოროტი და მედიდური

გუშინ მაზრას განაგებდა,

ძველმანებით შეიმოსა —

ახლებს რომ იმარაგებდა,

არც კავშირი, არც მიმოსვლა

ალარ ჰქონდა ქალაქებთან:

— სასწაული იცის ბედმაც,

ბედისწერას ვერვინ ვერსად

და ვერასგზით იცილებდა, —

ღმერთი სჯიდა უარესად!

ნისლზე ხშირი, როგორც მტვერი

შემოერთყა სახლურებს მტერი,

სახლში, კარში შინ და გარეთ

დახვდათ ძმა და მეგობარი.

განა ეს კი არა კმარა?

გადიბირეს თვალმაყვალაც! —

რაც კი მითქვამს ახლობლებთან,

პარტიზანებს აცნობებდა...

*
*
*

გარეთ ბარდნის ზეცა ზანტად,
მოყინულზე თოვლი დგება.

ისევ ელავს ალაზანთან,

ცხადია თუ მოლანდება?

რა მოჰყვება ამ დიდ ზამთარს!

გოლიათის თანაბარი

სადღაც ზეაფი ჩამოხუცვდა

და წალეკა მთადაბარი.

ვერ მიაგნო ქალაქს ზევამა —

მედიდურად მთაზემდგარი

უგზო არი, იქ თუ ავა

ისევ წყნარი სახედარი...

— ვერ მიაგნო? როგორ არა,

ვინ შეჰკივლა მიამიტად —

რა ღვთის რისხვა მოგორავდა

ქახქახით და გრიალითა.

ქარი ადგა მძაფრზე მძაფრი,

მიწაც იძვრის შიგდაშიგა,

ცხა მდინარე ჩადის ძაბრში,

ღედამიწა გამოწიგნა.

წყალზე ვდგავართ, აზანზარდა

ჩემი ეზო, ჩემი კარი,

რატომ ელავს ალაზანთან?

ჩქარა ბარგი შემიკარი!

— გელანდება! მიგდე ყური,

რა გრიალებს და რას ვხედავ?

ნამდვილად ის უბედური

გაიყვანეს დასახვრეტად!
 — ზარბაზნებს ხომ არ უშენენ?
 მიწა სკდება ზანზარითა!
 — ტყვიით მას რას დააკლებენ —
 თუ დახვრეტენ ზარბაზნითა!...
 — რად ხარხარებ გავიუებით?
 რად იცინი ამ გვარადა?
 კარში აღარ გავიშვებენ —
 შენი ენის ხმა გვეარდა...
 ...გულზე ცეცხლი დამაყარა
 თვალმაყვალას საქციელმა.
 უძილობა არ მაკმარა,
 რაღაც შიში აციებდა
 თუ გაცივდა, ცხრა ღამითაც
 არ გათბება ქალის გული,
 ცხრასვე თვალის ჩამხამით და
 ოხვრით გასტეხს ქალის გული!
 სადარდელი აღარ მითხრა, —
 შენ რა გესმის ქალის გულის?
 თუ გაცივდა დიდხანს, დიდხანს
 არ გათბება დანისლული!
 რად არ სტირი? არ შეშინდი
 საკუთარი სიმკაცრითა,
 რომელი ყბედმა დაიქანოს —
 კაცის ენა ვინ გაცივითა!...
 ....იქნებ სიტყვას ვერ იპოვის?
 გაქნილია ძველისძველი,
 ან რა უთხრას, მისი ტოლი
 ქვაც არ არის უცოდველი.
 სიტყვა იცის უეცარი,
 ახლაც მარჯვედ მიახალა:
 „ტყვიას ხმარობს უმეცარი —
 ბრძენს ენა აქვს იარაღად...
 ქალის გული სარკესა ჰგავს,
 აღბეჭდავს და წაშლის სწრაფად
 რომელიმე ცალკე საგანს,
 რომელიც მას დაეწაფა.
 დამნაშავე აქ სისხლია,
 ქალს სიცოცხლე ენატრება.
 შენც ხომ იყავ მაგის ხნისა —
 რაღა ახსნა გეკადრება?...
 ...ბრწყინვალეს და მალალ სახელს
 ლაქა მოხვდა წარუშლელი,
 ხანჯალივით დამაჯახეს:
 „გლალატობსო ქალიშვილი“!

არ დამინდეს, უღმობელად
 მაგინეს და გამაშავეს!
 რა მეთქმოდა? რა დავმალო —
 თვითონ მე ვარ დამნაშავე!
 დიდკაცობა, რიდი, ძალა
 სულ მტვერივით გამეფანტა,
 რადგან ვილაც მაწანწალა
 აქ შენიშნეს ღამე ქალთან!
 თვალმაყვალამ, ჩემმა შვილმა,
 ჩემმა ლეიძლმა გამათავა...
 მხოლოდ სული შემარჩინა —
 ისიც წავა თავისთავად.
 რა მიშველის, რა გიშველის,
 გამართლება გვინდა სრული,
 არჩევანი დადგა შენი:
 ქმარი ვინდა თუ ასული?!
 ...დედა ფიქრმა გადიყოლა,
 საგონებელს ვაჰყვა მძიმეს...
 ისევ ელვა, ისევ ძრწოლა,
 დილამდეც ვერ ჩაიძინეს.
 ისევ ბარდნის ზეცა მშვიდად —
 ბარაქა არ დაელია:
 ადლის სისქე ზეწარს შლიდა,
 გზები აერდაერია...
 დაბლა ვაკეც დათოვლილა, —
 რა მოელით საცოდავებს?
 იმ სოფლებში რად ყოფილა
 ლუკმაპურის სიცოტავე?
 ჩაიტანოს ზეგმა, წყალმა,
 მიწა აქვთ და ბარსაკვეთი
 ადექ, ნახე თვალმაყვალა,
 კარგად ნახე, რას აკეთებს!

4

რა უძირო ზამთარია —
 დაბინდულა, დღეცა ბნელა,
 თვალს ღრუბელი აფარია,
 თოვლი გასდის ნელა-ნელა.
 ნაძვი ძალზე სათუთია,
 დახრილა და წელი სწყედება:
 ჩამოაგდებს ცხრაფუთიან
 ზეგს და ისევ გასწორდება.
 თითქოს ჰქონდეს თვალი, ნამდვილ
 გუშაგივით უდგას ფანჯარებს,
 დაკონკილი თოვლის ნაბდით
 მღუმარებას უღარაჯებს.

„ეს ბაღნარი ჩემო არი,
 ბაღის ახლო რატომ ელავს?
 მინებს იქით ცრემლიანი
 ის ვინ არის მარტოხელა?
 თენდება თუ მომელანდა,
 ნისლია თუ რაზმებია?
 ალაზნიდან აშლილან და
 აქეთ მოიზლაზნებიან...
 უნდა ვკითხო ბებერ ნაძვებს,
 მათ მოდგმას და მათ წოდებას:
 კაცი თუ კი ერთხელ დასცეს
 ხელმეორედ გასწორდება?“
 რატომ აღარ მოისვენა —
 რა ფიქრებში გადიქარვია!
 ეს რა იყო? მამას ენა
 კედლებშიაც გადის კარგად:
 „გელანდება, მიგდე ყური,
 რა გრიალებს და რას ვხედავ...
 ნამდვილად ის უბედური
 გაიყვანეს დასახვრეტად!“
 ვაჰ, შენ ჩემო თვალის ჩინო —
 განა ესეც მელანდება?
 ტყვიისაგან წაქცეული
 ნაძვისავით ვერა დგება!
 ჩაფუთუნულან, ჩასთვლემიათ,
 მთელი ღამე დგანან ასე,
 ერთი ფერი დასცემიათ —
 დათვებს როგორ დავამზავასე!
 ასე წყნარი, უზრუნველი
 ძილი ვიღას ღირსებია,
 გულშიაც არ ბუზღუნებენ,
 ფიქრებით არ ივსებიან...
 ...რა ფიქრებმა გააფრინა
 თვალმაყვალა ამ ღამითა,
 ვინ მოუსმენს:
 — აღარც ბინა,
 არც მშობლები აღარ მინდა!

5

— ახლა, როცა ქარიშხალი,
 თუ გრივალის წამოვიდა,
 შეწრილდა კაცი, ქალი
 გაღმიდან და გამოღმიდან,
 როცა თავზე წამოგვადგა
 ეშმაკების ზღვა ლაშქარი —
 გადვიქარვით მთებში, რადგან

დაგვიღეწა მტერმა კარი!
 შვილის ძებნას, შვილზე კენესას
 წამით თავი მიანებე!
 ყაჩაღები არ დაგვესხან
 უწყალონი, რქიანები,
 მიალაგე-მოალაგე,
 უნდა დაეძრათ დასაძვრელი.
 პატრონი და მოამაგე
 ასე იზამს ჭკუამთელი...
 რამ აგრია, საღ გარბინარ,
 რა გაკივლებს, რა მომხდარა?!
 საით, საით!
 აკი ვითხარ,
 თვალმაყვალა არ მომკვდარა!

*
* *

და პირლია, ფერწასული
 გაპყურებდა დახრილ შარას —
 ეგეც ტანჯვა!
 არც ასული,
 არც მეუღლე მიეხმარა.
 მარტომ შეჰკრა, მარტომ დაძრა
 მათრაშა და კიდობანი.
 ალაყაფში ფრთხილად გაძვრა,
 ნახა ფეხქვეშ ეგდო ბარი. —
 დაიხარა, ოფლი მოსდის,
 ბარი კბილით დაიკავა.
 გზა ვანაგრძო: „სალამოდის
 ნასაყდრალთან მაინც გავალ!“
 კიდევ შესდგა. ფიქრი, შიში,
 ბრაზი, ბოღმა, ერთად ეცა:
 „ცოლი, ცოლი!“ როგორც ვიქმა
 შეჰკივლა და ჩაიკეცა...
 დიდხანს თრთოდა. ადგა შფოთით.
 გადახედა ბაღს და ნაძვნარს —
 დათოვლილა. ნაძვის ტოტი
 არ აპირებს წამით დაძვრას.
 ასე მშვიდი, უზრუნველი
 ძილი ვიღას ღირსებია?!
 არ აწვალვებთ სევდა ძველი —
 ეჭვებით არ ივსებიან...
 — აქ ვცხოვრობდი? აქ ვიყავი?
 ჩემი იყო ეს სახლკარი?
 როდის, რატომ აღარ მახსოვს,
 ჩემიანი აქ ვინ არის?

დაემხო და აღრიალდა:
 — ჩემო ტკბილო ეზო-კარო,
 ჩემო მიწავ, სად გიხილო,
 საკოცნელად მოგეკარო...
 ნეტავ რისთვის შემიქმნია
 ქონება და მყუდროება?
 ახლა მუქთად დაიტოვეს
 მტარვალების ურდოებმა!...
 ახლა შხამიც დამერია,
 ამ ცეცხლს რაღა ვაანელებს,
 ზეცა თავზე დამენგრია!...
 ..დანას თავი დაანებე!
 დამინახეთ? ვინ მიცქერდა,
 დავანებო თავი დანას?
 გული რატომ ვამიჩერდა
 ეს რა ჭირმა გამიტანა?
 ..დაანებე დანას თავი!...
 დამინახეთ, მხედავთ ვანა?
 ამ მახვილით დასაკლავი,
 ვაგლახ, აქ მე არვინ მყვანან!
 სად გამექცა თვალმაცვალა,
 რა ფიქრებმა გადარია...
 სად წასულან, სადა მყვანან,
 მეგობრები სად არიან!?
 გადაავლო თვალი ნაძენარს —
 გული ლამობს ამოვარდნას,
 გული ერჯის — სახლიც დაწვას,
 სხვაგან ჩასდგამს ამის ბადალს...
 იარა და რა იარა.
 მუხლში ღონე დაეშრიტა,
 რაღაც ასი ნაბიჯიც ვერ
 გადაედგა ჯერ ჭიშკრიდან.
 შეეყარნენ ძველი ძმებიც,
 აქ ურმების იღვა წყება.
 ჰკადრეს: თქვენი ბრწყინვალეობაც
 აღბათ აქეთ მობრძანდება...
 კიდევ ერთი, კიდევ ორი,
 სულ რვა ვარბის გახვითქული,
 ერთმანეთის თანასწორი
 პირშავი და ავიგულის...

6

ნამქერიან ნასაყდრალთან
 ჯერ ნამქერი ახვეტინეს,
 დახვრიტეს და ახლა ზანტად
 ზეცა ათოვის დახვრეტილებს...

ვინ გადივლის ამ არეზე —
 შიში როგორ დაიძლევა!
 მგელი მიდის სამარესთან —
 ის კი აღარ დაიძრება.
 გაინაბა, ჩაილუნა,
 თვალწითელი ადგა შემდეგ
 და საქვეყნოდ ჩაიღმუვლა
 „მომეშველეთ, აგვაშენეს!“
 შავ ღამეში რა აღმუვლებთ,
 როგორ მოჰკრეს ყური სხვათაც?
 რა თვალეები გაახურეს,
 რა ფუსფუსი გაიმართა!...
 დამშეულან, დახარბებით
 შემოევლნენ საფლავს წრეთა;
 მაგრამ რაღაც მანქანებით
 ყურში რაღაც ჩაეწვეთათ...
 გაინაბნენ. შეეშინდათ?
 განა ბეჭერი დააყოვნეს?
 დატრიალდნენ ისევ მშვიდად, —
 თითო კენესაც დააყოლეს...
 ბებერ მგელმა ჩაიმღერა,
 გადაშალა თითქოს გეგმა:
 „გამოვცადე, ვილას ახსოვს
 მკვდრებზე თავის გადაგება,
 სამაყოლად გადაიქცა
 კაცის მოკვლის ქადაგება,
 თხარეთ, ძმებო, ჩვენსკენ არის
 მათი ენა და განგება“...
 გაიელვა, დაიქუხა,
 ზემო სერმა მისცა ბარბო,
 მგლები ქვეამ შეაწუხა —
 ნახეს მყუდრო მისაფარი!
 მაგრამ ღანდი!
 საფლავიდან
 მოჩვენება ამოსულა,
 ისევ ჩქარა! სად წავიდა,
 მაღლა ყოფნა რად მოსძულდა!
 აღაზანთან რატომ ელავს —
 რა ლამაზად იკლავება!
 ეს აჩრდილიც მარტოხელა
 იელვებს და იკარგება...
 სად წავიდა, რა ეწადა,
 სად დაეცა ქალიშვილი?
 ნასაყდრალთან დაეცა და
 თოვლი უძევს ბალიშით,
 ნეტა საით იპარება?

განაბულა გასაოცრად.
 თვალზე ხელს არ იფარებდა,
 ერთი სიტყვაც არ წამოსცდა.
 ერთი ცრემლიც არ ციმციმებს,
 მწუხრი გულს არ ეკარება...
 გული მისდის მძიმე-მძიმედ —
 თვითონ კი არ იპარება.
 „ვაჰ, შენ ჩემო თვალისჩინო,
 ცხრამთას იქით გაფრენილო,
 ქვეშ თოვლი მაქვს გაფენილი,
 შენთან მინდა ჩავიძინო.
 აღარ ვჩანდე, ამოვვარდე
 მამიანად, დედიანად,
 შენ კი იყო, თვალწინ იდგე“...
 ვინ ბუტბუტებს სევდიანად?
 „შენ გნატრობდი, შეგხაროდი
 ტყვედგავარდნილ პარტიზანელს,
 მარწმუნებდი, ახლა როდის
 ახდეს რწმენა და მიზანი“.
 გული მისდის, მაგრამ საით,
 ამ ქარბუქში საით წავა —
 წავა, მაგრამ ნატვრასავით
 როდის მოვა თავისთავად?!

7

აგერ მძიმე ბარგიანი
 ქარავანი ნადირების:
 — აქეთ, აქეთ, კარგი არი
 დასამალი ადგილები!
 აქეთ, რომ ვერ დაგვინახონ
 თავდასულმა ყაჩაღებმა,
 ამ ხეებში არვის ახსოვს
 კაცის ხმა და ჭაჭანება!
 — აქეთ! მაგრამ ავსულივით
 წინ მიუძღვით მკრთალი კვალი.
 ზოგან თოვლითავესებული...
 ვინ ყოფილ... კალი!
 — აქეთ, აქეთ! ნასაყდრალი!
 ხედავთ ქვებს და დაბალ კედლებს!
 ავაზაკნი და მტარვალნი
 იქ ვერაფერს დაგვაკლებენ!...
 ...ცხადია თუ ელანდებათ?
 თოვლში როგორ მიაგენით?
 რატომ დასთმეს „ბელადებმა“
 თავის ციხე-სიმაგრენი!
 ხელზე ჰქონდათ თითო სკივრი,

თითო თითბრის ჩაიდანი,
 შეჰყინოდათ კბილზე კბილი —
 ვერ გახსნიდი ბასრი დანით.
 — აქ საიდან? რა უნდოდა?...
 ქალიშვილს და საყდრის კედლებს
 მიაფურობეს დაუნდობლად —
 მამას ცეცხლი შეუკეთეს:
 — აი წუხელ აქ ჩახოცეს
 ბოლშევიკთა ერთი წყება!...
 შენი შვილი საფლავს ჰკოცნის,
 ერთგულებას ეფიცება!...
 მამა დაჰგმო, დედა დაჰგმო,
 არ გაიგო მათი ზვეწა, —
 უმიზეზოდ და უსაგნოდ
 მტრის ბანაკში გაღიხვეწა!!
 — მესმის! ამან ამირია,
 ამიწეწა თბილი ბინა!
 ცოფიანი ნადირია,
 გვარიც ამან შემირცხვინა.
 მტერს რას ეტყვი, რას გაიგებს? —
 როცა მამა დათმო შვილმა.
 ეს რა არის! რანაირად
 მიმქრალა და გათოშოლა!
 ...ყურს მიუგდებს — არ სცემს გული,
 აღარც სუნთქვა! გარდაცვლილა!
 თვალის თოვლით ავსებია —
 „მისი დაკვლა არ მხვდა წილად!
 ნასაყდრალთან რა უნდოდა,
 რა უნდოდა საფლავებთან?“
 წიხლი დასცა დაუნდობლად,
 რალაც ცეცხლი აწამებდა.
 „რა საზარი ფერი ადევს,
 რა ჯანდაბა დამართვია!
 შვილია თუ მტერი არი,
 მამა ვარ თუ ჯალათი ვარ!
 გამაშორეთ! მაგრამ საით...
 დაგვათენდა ეს ტიალი!
 მტერი მოდის წარღვნასავით
 და ნისლივით ხეტიალით.
 მტერი მოდის, როგორც ზვავი...
 ეს რა ისმის მაღლობიდან,
 ეს რამ დამკრა ელვასავით,
 ეს რა ზარი წამოვიდა?
 განა ხმაა ზარბაზნების —
 მათი მეხი და ზრიალი?

ლანდი არის საზარელი,
 დარისხული, ბრაზიანი“.
 დილის ბინდში მოწანწალე
 გაპკიოდა გააფურებით:
 „მეუფეო, შემიწყალე,
 შემიწყალე გვედრები“...
 აქ კი ვილაც მწარედ ჩხავის
 „დაანებე თავი დანას,
 თორემ ის არსანახავი
 აქეთ მოდის თანდითანა!“
 — წამოვიდეს! არა, არა!
 ღმერთო ჩემო, კიდევ ცოტაც...
 ყელს გამოვჭრი... ვერ დავფარავ
 თითქოს ახლა შემეცოდა...
 დედმამასაც არ ინდობდი,
 უგუნურო თვალმაყვალა,
 ეჰა, ვისი რაინდობით
 იწვებოდი, აქა გყვანან...
 რას მიცქერიო? ამ ნაგანით
 დავხვრეტავდი რომ მენახა...
 ახლა რა ექნა? ახლა გვამი
 საზიზლარი გვამი დამხვდა!
 ჩქარა, თორემ დავეწვია
 ჯამბაზების ზღვა ლაშქარი!
 ჩქარა თავი დაეღწიოთ —
 დაგვილეწა მტერმა კარი...
 ...მოგრგვინავენ! არა, ზანტად
 კი არ მოიზლანებთან.
 ნისლია თუ ალაზნთან
 გადმოსული რაზმებია?
 მეხია თუ საიდანაც
 ნისლი მოდის, ზარბაზანმა
 მთადაბარი ჩაიტანა
 ან წალეკა მიწა ზეაქმა.
 ელვამ შუქი მოაფრქვია —
 რას გაუძლებს თვალის ძალა.
 ჩაბნელდა და ცოტა გვიან
 სადღაც მეხი დაიკალა.
 დილის ბინდში მოწანწალე
 არნახული ლანდი არი:
 „შემიწყალე, შემიწყალე,
 ღმერთო, გული დარდიანი“...
 აქეთ მოჰქრის დედაშენი,
 ქარიც ველარ დასწევია —
 „აბა სად ხარ, აბა, შეილო,
 რა თავზარი დაგცემია!“

დილა მოდგა, თებერვალმა
 შუბლი გახსნა ჯაფრიანი.
 მზე გამოჩნდა, ყველგან მრავლად
 უთვალავი ჯარი არი.
 აი თუ რა გრიალებდა,
 რა ელავდა ამ ლამითა,
 თვალმაყვალა რომ უცქერდა
 შავი თვალის ხამხამითა,
 მამამისი რომ უსმენდა
 გულში ციებცხელებითა —
 ზარბაზნები მოაგორეს
 უზარმაზარ ცხენებითა.
 ვარსკვლავებით მოიფინა
 მოედნები, ეზოები,
 აი თურმე სად ყოფილან
 „დაკარგული“ მეზობლები.
 გვაქვებდნენ — გათელენო,
 ჩვენ კი გამოგვესარჩლებიან,
 ეს რამდენი ყურისმგდები
 და პატრონი გაგჭენია.
 ალისფერი ალაში აქეთ
 ამართული ზორბა ბიჭებს —
 აი ჩაგრულ ადამიანთ
 შვება. ამათ მოგვანიჭეს!

თითქოს ჰქონდეს თვალი, ნამდვილ
 გუშავივით უდგა ფანჯრებს —
 ძველი ნაძვი თოვლის ნაბდით
 მყუდროებას უდარაჯებს —
 „ეს ბაღნარი ჩემი არი
 სტუმრებს უნდა მოგვეგობოთ,
 ის ალარ ჩანს, ცრემლიანი,
 სად წავიდა, მეგობრებო!
 შენ სად იყავ, შენ გელოდა,
 შენ ეგონე დახვერტილი,
 ვიჭრითაც შენ გველებოდა
 გულმოკლული, დაღვრემილი.“
 — აქეთ, აქეთ! ამ ნაძვებთან,
 უეჭველად აქ იქნება!
 ლამლამით რომ წითელ ძმებთან
 ესწრებოდა ფარულ კრებას...
 საიდუმლოდ თავმოყრილებს
 დასცემიან გუშინ მტრები,

ჩქარა, თორემ თვალმაცვალას
დაღუპული ვეგონები!
...კართან შესდგნენ. მინებს იქით.
მწუხრი იწვა წუხანდელი...
შიგნით მწუხრი, სხეულში კი
ჩადგა ცივი ჟრუანტელი.
„ალარ ჩანან. სად გამქრალა

მეგობარი სანატრელი,
ის პატარა თვალმაცვალა
გულდია და გულნათელი“
— აქეთ, აქეთ! სახლებია,
იმ საბრალოს აქ უვლია,
რა მდუმარე ნაძვებია,
რა ნაბდები ახურიათ!...

ლალო ავალიანი

ლაკილ პირველი

სვანური ნოველა

მამა-შვილი — კვეტი და ციოყ რიჩგვიანები ალოონზე გამოვიდნენ ცხენებით მულახიდან.

ფერმკრთალი ნისლი ისევ უძრავად იწვა ახლო-მახლო ხეებში და მდინარის — ეკალ-ბარდით დაფარული ნაპირების გაყოლებაზე.

ალაგ-ალაგ, სალი კლდეების ვიწრო დარჯაკში მომწყვდელი მულხრას გაორკეცებული ხმაური და ალიაქოთი, თუმცა შიშნარევი ყრუოლის მომგვრელი, მაგრამ მაინც სასიამოვნოდ მოსასმენი, კარგა ხნით იმორჩილებს მგზავრის ყურადღებას; ძალაუნებურად უსმენ და უნებურად უკავშირებ ფიქრთა სრბოლას, მდინარის ტალღების იდუმალ ხმაურს.

მთის ბილიკი მესტიამდე პარალელურად მიჰყვება ქვემოდ, კლდოვან ხეობაში მიმავალ მდინარეს.

ტურისტების ბაზის პირდაპირ — მესტიის პირველ ხიდთან მულხრა მარცხნივ უხვევს და დაბურულ ხეობაში განაგრძობს სვლას, ხმაური კი ერთხანს ისევ აღიზიანებს ხიდთან შეჩერებული მგზავრის დამორჩილებულ სმენას...

ხიდის ბოლოდან, რამდენიმე ნაბიჯის სიშორეზე აღმართი იწყება. აღმართს საცალფეხო — მიხვეულ მოხვეული ბილიკი ასდევს, რომელიც ორ გორაკს აერთიანებს; მარცხნივ, პირველ გორაკზე უზარმაზარი, სამი მხრიდან გვირგვინმონგრეული კოშკი დგას. კოშკის კედლები ხაფსს შეუფერადებია.

ალაგ-ალაგ ხაფსი სიძველის გამო გაშავებულა.

ალაგ-ალაგ მუჭი, აგურისფერი გადაჰკრავს.

ალაგ-ალაგ კი ნაზი, მომწვანო ფერი შერჩენია, რომლის ზედაპირი ხავერდის ბუსუსებივით რბილია.

კედლების ნაპირები ქარსა და წვიმას დაუღრღნია, გამოუფიტავს, მაგრამ სტიქიის და ასეული წლების უღმობელ კვეთებას ბევრი მაინც ვერაფერი დაუკლია მისთვის. ამათ აღამიანიც მიშველებია; ოდესღაც თავისი წინაპრების საამაყო და საიმედო — აწ უქმად მდგარი თავშესაფრის დაშლა უცდია. ორ-სამგან კოშკს მტკაველის სიღრმეზე უჩანს ღრუები კედელში. აფეთქება უცდიათ ქვის გამოსაყენებლად ახალი სახლის მშენებლობისათვის, მაგრამ იმ ლალუმის ძალაც უძლური გამომდგარა საუკუნოობით ერთმანეთზე. მკიდროდ დაკრული და დაღუღებული ქვების დამაკავშირებელ ძალასთან.

მერე გორაკს — უფრო დაბალს და მეტ ფართობიანს ფიცრის მკიდროდ შეკრული ღობე აქვს შემოვლებული; ღობის იქით — გორაკის შუაგულში ქვითკირის ორსართულიანი შენობა დგას შელესილი და კირით შეფეთილი, რომლის მთავარი, საკმაოდ მარტივი აგებულების ორსართულიან ქვითკირის შენობაში ტურისტების ბაზაა გამართული, სადაც გარდა იშვიათი სტუმრებისა, ღამეს ათევენ და ისვენებენ სვანეთის შორეული სოფლებიდან მესტიაში საქმეზე ჩამოსული ან გზადმიმავალი სვანები.

რიჩგვიანებიც აქეთ მოეშურებოდნენ.

აღმართის დასაწყისში ცხენები შეაყენეს. შეისვენეს. კვეტიმ ისევ ახედა ცას, მზე ჯერ კიდევ ვერ ამოსცილებოდა მოპირდაპირე მთაზე ურიცხვი ჯარის შუბებივით აწვდილი ნაძვის კენწეროებს.

მთაგრეხილის უსწორმასწორო პროფილის გასწვრივ გაფენილი — ღრუბლის ნაირ-ნაირი ფორმის ქულების ზემო ფენებში — ტყვიისფერს ნელ-ნელა ერეოდა იისფერი; იისფერს ალისფერი და მოყვითალო სცვლიდა. მოყვითალო ფერი კაშკაშა ვარაყივით ევლო აღმოსავლეთის მხრიდან, ღრუბლის გაფანტული ქულების ნაპირებს.

ნატყვიარი ორბის ფრთასავით დაბლა დაშვებული და აბურღული წარბის ქვეშ დაჩრდილულ ფოსში ელვარე თვალით ცოტა ხანს უმზირა კვეტიამ ნაძვის კენწეროებს და ღრუბლის ქულების ნაპირებზე ფერთა ცვალებადობას. მისი თვალიდან თითქო სიხარულის და კმაყოფილების იდუმალი სხივი გამოკრთოდა. წამოსვლის წინ კომკავშირელი ვაჟის შიშით პირჯვარი რომ არ გამოუსახავს, „ყოვლად ძლიერი“ შალიანის სახელი არ უხსენებია და მაინც მშვიდობით რომ დაასრულეს მგზავრობა;

— მარჯვედ მოდიოდნენ გზაში!... — შეაქო ცხენები. ცალთვალა კვეტი რიჩგვიანმა, ქორისაგან შეშინებული ქათამივით ირიბად გადახედა შეილს, გაუღიმა, — უნაგრიდან გადაიხარა, ციოყის ცხენს მიუალერსა; თითქო ამით მხედრის გულის მოგებას ლამობდა. არც თავისას აწყენია — ფაფარზე ჭდაუსვა ხელი; გრძელ, შავ ფაფარზე, აბრეშუმის მოსასხამის გრძელი ფოჩივით რომ ბზინავდა...

— ნაწვიმარ ბილიკზე სიარული ხომ უფრო სჭირს, მეგონა დროსაც ჩვეულებრივზე მეტს მოვანდომებდით? — შენიშნა ციოყმა.

— ნამეტანი ადრე მოგვევიდა ჩამოსვლა!...

— რა მოგვაშლივინებდა?!

— არ იცი? — გზას რომ ადგიხარ — ყოველთვის ჩქარობ; წუხელი მოსვენებით არც კი მიძინია, დაწოლისას გულში ჩამყვა და აღარ მომასვენა აღიონამდე...

— მეც ასე მემართება!...

— შენი სხვაა!... — მრავალმნიშვნელოვნად მიუგო კვეტიმ — შენ იმ ეშმაკებზე — გოგოები, რომ ჰქვია — იმათზე ფიქრი თუ არ მოგასვენებს; სხვა რა შეაშფოთებს ვაჟის გულს ძილში....

— რატომ, სხვაც ბევრია საფიქრალი!... — გაუბედავად უპასუხა ციოყმა. ეტყობოდა, კარგად მიუხვდა მამა. მამაშვილმა ღიმილით გადახედა ერთმანეთს.

ციოყმა ქვემოდ მოცდა ამჯობინა, გორაკის დასაწყისში; მამამ კი ორჯერ ჰაერში გაიქნია გრძელტარიანი მათრახი, ხმადაბლა შესძახა ცხენს რა-

ლაც თავისებური; გამხნეებული ცხენი ფიცრის მჭიდროდ შეკრულ ლობესთან შეაყენა, უზანგებს დაეყრდნო, აიწია. ცხენის მოუსვენრობის გამო ქანაობა რომ არ დაეწყო, მარჯვენა ხელი ლობის ფიცრის წამწვეტებულ თავს მოსჭიდა, ეზოში გადაიხედა. ციოყის თქმის არ იყოს, ადრე იყო. არავინ სჩანდა. უნაგირზე დაეშვა ნელნელა. ცოტახანს მოიცადა. გაღმა გაიხედა. მესტიის მოედანი, სახლები და კოშკები მოათვალიერა. არც იქ სჩანდა ვინმე. თვალიერებაში ისევე თავის საქმე მოაგონდა, გულმა ველარ გაუძლო; წამოიწია, უზანგებს დაეყრდნო, ეზოში ერთხელ კიდევ გადაიხედა. ვერც ახლა მოჰკრა თვალი ვერავის. „დავიძახებო“ — გაიფიქრა. შეეყოყმანდა. ალბათ ჯერ კიდევ ყველას ეძინა. დილის ძილი კი თითონაც ხომ იცის როგორი ტკბილია.

ხელი ჩაიქნია რიჩგვიანმა ცხენი მოაბრუნა და თავქვე დაეშვა.

ციოყი უკმაყოფილოდ დაუხვდა.

— არ ისვენებდი, შუალამეზე აპირებდი წამოსვლას!...

— რა ვქნათ შეილო, წლოვანებასთან ერთად მოუთმენლობაც იზრდება ადამიანში...

მამის მორჩილმა პასუხმა შეილსაც მოუღობო გული. აღარაფერი უთქვამს. კვეტიმ ცოტახანს მერე მთავე წყალი გაიხსენა.

ხილთან ბილიკი ეშვებოდა ქვემოლ. ბილიკი წყარომდე და წყაროსთვის იყო გაკვლეული.

მთავე წყალი კლდის ნაპრალებზე მიდგმულ ხის მოგრძო ღარზე მორაკრაკებდა; ღარის გული ქანგისფრად შეეღება მთავე წყალს. აგრეთვე მთელი კალაპოტი, რომელშიაც მოედინებოდა. ქვემოც, მიწაც, რომლებსაც ეხებოდა ქანგისფრად გამოიყურებოდა.

მამაშვილმა ცხენები კლდეზე ამოსულ, ფეხვებგაშიშვლებული ხეზე, მიაბა, შემდეგ რიგრიგობით მთავე წყალს დაეწაფენ.

უზმოზე უგემური ეჩვენათ. სახელოთი ტუჩები შეიმშრალეს, ირგვლივ მიმოიხედეს, კლდიდან ჩამოშვებულ ქვების გროვაზე დასხდნენ.

კვეტიმ უმაღლვე — ქამარში გარკობილი ქისა მოიმარჯვა, თავი მოუხსნა და შინაური — უსწორმასწოროდ დაჭრილი თუთუნით, რომელსაც მწვანე ფერი შერჩენოდა აქამდე — ყალიონი ამოავსო; მერე ციოყსაც გაუწოდა თუთუნის. ფაქმა ქისაში ორი თითი ჩაჰყო, თუთუნის ამოიღო, მაგრამ წუთიერი ყოყმანის შემდეგ ისევ უკანვე ჩაჰყარა. ჯიბეში ქალაღი არ ეგულებოდა მის გასახვევად.

კვეტი მიუხვდა.

— ქალაღი გინდა?.. მთელი გაზეთი წამოვიღე! — გულის ჯიბიდან ამოაძვრინა მოკეცილი გაზეთი, შეილს გაუწოდა. ციოყმა კი — დახედა თუ არა გაზეთს — ფერი ეცვალა, წამოდგა, გაზეთი ხელიდან გამოსტაცა მამას, თითონ შეინახა გულისჯიბეში, შემდეგ ქამარი და ახალხი შეისწორა...

კვეტი გააოცა შეილის საქციელმა. ცალი თვალით ირიბად აპხედა.

რამ აგაფხაკურა ბიჭო?.. — ისეთი რა მოგეჭვენა!...

— ადამიანო, ეს გაზეთი თავს მირჩენია! — მაინც სად, როგორ მიაგნებს ზოლმე შენახულს და გადამაღულს!.. — წაიბუტბუტა თავისთვის.

მამამ თავი გაიქნია მხოლოდ; ისე დაიბნა, ყალიონის მოწვევაც მიავიწყდა. ფიქრს გადაჰყვა მოხუცი... ეს გაზეთი თავს მირჩენიაო, დიდი საქვეყნო ამბავი თუ სწერია იქ... მამა ხომ მამაა, მაგრამ შეილის გულის მესაიდუმლე აღ-

ბათ არასოდეს არ ყოფილა ბოლომდე. ამ ასაკში მაინც — ვაჟს გული მარტო საიდუმლოებით აქვს სავსე... ტყეში — წაქცეული ხის გამოტანა რომ გაიფიქროს, იმასაც საიდუმლოდ ინახავს.

სახისმიუბრუნებლად ქურდულად გახედავდა ხშირ-ხშირად ცალთვალა კვეტი... მისი თვალების, მისი სახის გამომეტყველებას აკვირდებოდა. საიდუმლო იქნებ სიყვარულია მარტო... მაგრამ რა შუაშია გაზეთი?!...

ამ ფიქრებში თავისი ჭაბუკური გულისძეგრის წუთებიც მოაგონდა კვეტის: მეც ხომ ვმალავდი, მაგრამ მაშინ სხვა იყო, ეს ამბავი აკვანშივე სწყუდებოდა ქალისთვისაც და ვაჟისთვისაც. ახლა კი თავისუფალი არჩევანია: თუნდა იმერეთიდან მოიყვანენ ქალს, სვანეთს ამით ველარავინ გააკვირვებს.

ციოყმა გააწყვეტინა აკვიატებული ფიქრები.

— აღარ მოაწია დრომ?!

— ...ახლა მგონი დავიგვიანეთ კიდევც!...

ორივენი ერთად წამოდგნენ

ციოყმა ცხენები ახსნა. მოშავოს აღვირი მიუბრუნებლად მამას გაუწოდა. მამა მდინარისაკენ იყურებოდა.

გალმა, მდინარის მყუდრო უბეში, სადაც წყალი კლდის ორიბად დაშტებულ ქანთან შეჯახების შემდეგ ღინჯად შედიოდა და ოდნავ შესამჩნევი ტრიალის შემდეგ მეორე მხრიდან ისევ ქაფმორეულ ნაკადს უერთდებოდა, რაღაც უცნაური მოეჩვენა კვეტის. ბოლოხანებში, რაც მხედველობა შეუსუსტდა ხშირად ეჩვენებოდა რაიმე არ არსებული უცნაურობა; ახლაც ასე დაემართა.

დიდხანს არ უმზერია. ორჯერ აჩქარებით გაათურთხა დიდი ცრუმორწმუნესავით — წაიბუტბუტა რაღაც თავისთვის და მოტრიალდა. შვილის გამოწვდილი ხელი რომ შენიშნა — აჩქარებით გადადგა რამდენიმე ნაბიჯი — აღვირი ჩამოართვა და პირველი აპყვა ბილიკს ფეხდაფეხ. ბაზამდე არც კი ღირდა ცხენზე შეჯდომა.

ბაზის ყარაული ძახილის გაგონებისთანავე გამოემართა კარების გასაღებად. მამაშვილი უმალვე იცნო. გაეხარდა. ქუდის მოხდით მიესალმა. ძველი ნაცნობები იყვნენ.

მამაშვილს ეზოში წინ გაუძღვა. ამბები გამოჰკითხა, სახლის წინ ბაღში გამართული გრძელი ხის სკამი გადასწმინდა. სთხოვა დამსხდარიყვნენ ნამგზავრნი.

კვეტიმ მეორე სართულისაკენ ანიშნა თვალით — დირექტორმა თუ გაიღვიძაო...

— დირექტორი ჩვენზე ადრე დგება ხოლმე... დაჩვეულია.

— კაი ჩვეულებაა! — შენიშნა კვეტიმ.

პერანგის ამარა დირექტორი პატარა ბიჭუნათი ხელში დილაადრიან გადმოეყუდებოდა ხოლმე მეორე სართულიდან ხის პატარა აივანზე.

ბავშვის ბრალი იყო.

ძალიან ადრე იღვიძებდა იგი; და რაკი გაიღვიძებდა, მოსვენებას აღარ იძლეოდა... ხელებს იქნევდა, უაზროდ გაჰყვიროდა დაუსრულებლად.

ხმა საკმაოდ ბოხი ჰქონდა — ალბათ თავისავე ხმით იყო მოხიბლული.

მამა იძულებული იყო ბავშვი გაღვიძებისთანავე გაეყვანა ოთახიდან, რათა დედამის მაინც — ახალ ნაავადმყოფარს მშვიდობიანად განეგრძო ძილი.

ახლაც დილაადრიან ბიჭუნამ სიხარულით შეჰყვირა, რაწამს აივნიდან ცხენები შენიშნა...

დილის სუსხისაგან მოწითალო — იისფრად აფორეჯებული ხელები სიხარულით შეათამაშა, მთელი ტანით აცმუტდა...

— ძიებს მოუყვანიათ? — შენიშნა დირექტორმა.

ბავშვის მოუსვენარმა შეძახილებმა, დარაჯთან საუბარში გართული სვანების ყურადღებაც მიიქცია. რიჩვიანებმა მალლა აიხედეს. დირექტორმა მოასწრო მისალმება. რიჩვიანები უმაღვე წამოცვიდნენ ზეზე. ქუდმოხდილნი მხიარულად მიესალმენ.

— გუშინ გელოდით, ხალხო, რა იქენით!...

— დიალ, მართალია, გუშინ უნდა ჩამოვსულიყავით, მაგრამ ოჯახურმა საქმეებმა დაგვაბრკოლა...

— მაინც რა იყო ისეთი!..

— ვინ მოთვლის!...

თავის გასამართლებლად სხვა ვერაფერი მიუგეს. რამდენჯერმე გაიხედეს აივნისკენ. საიდანაც დირექტორი ელაპარაკებოდა, მაგრამ უმაღვე დახარეს თავები მორჩილად...

დირექტორს ყურადღება არ მიუქცევია მათი უხერხულობისათვის, ბავშვი არ უსვენებდა... მის შექცევას და დაშოშმინებას უნდებოდა კაცი.

— ცხენები თქვენია?...

— ჩვენი გახლავთ! — კვეტიმ ოქროსფერი სირმით მოკაზმული შავი, სვანური ქუდი ამაყად თავზე დაიხურა და გაბედულად გაუსწორა ცალი თვალი დირექტორს. ბავშვს ხუმრობით მათრახის ტარი უჩვენა — დაემუქრა — ნუ ეშმაკობო. კვეტის წვრილი ღია-ნაცრისფერი თვალიდან მიუხედავად საპატიო ასაკისა ჯერ კიდევ გამოკრთოდა შეუპოვარი ძალისა და სვანური სისასტიკის იერი. მისი ახოვანობა, რაინდული აღნაგობა კიდევ უფრო აძლიერებდა ამ შთაბეჭდილებას...

— ერთობ კაი ცხენები გყოლიათ — როდის შეიძინეთ?!...

— გასული წლის შემოდგომაზე, ბალყარეთში გადავედით საგანგებოდ...

— უცხენოდ ძნელია. სვანი ვერ გაძლებს ისე... ბილიკებისთვისაც მისწრებაა... სადაც კაცი ვერ გაივლის ადვილად, იქ ამათ უნდა უტოო, კუდში ხელი ჩაავლო და მიჰყვე...

— რომელი ბილიკებისთვის?! — გაიკვირვა დირექტორმა. — ავტოების და აეროპლანების გამოჩენის შემდეგ სვანისთვის ბილიკები რალა სახსენებელია...

ყველამ უნებურად გაიხედა სამხრეთისაკენ. საავტომობილო გზას ლენჯერის პირველ მოსახლემდე ძლივს სწვდებოდა თვალი, მერე იგი ლატალისაკენ უხვევდა, გორაკები ეფარებოდა...

— მე თითონ ვმუშაობდი!

— ერთად ვიყავით. ჯერ ხაიშში, მერე ბეროს გადასასვლელზე. ვთხრიდით, ვასწორებდით მიწას. ხან ვაფეთქებდით. სახალისო იყო, თუმცა ზოგჯერ ერთობ ძნელი და სახიფათოც კი...

— მერე?

— გზა მესტიამდე მივიყვანეთ და ჩვენც მშვიდობით დავბრუნდით!...

— მერე?..

— მესტამდე კი არა — მულახის პირველ სოფლამდე! — გაუსწორა ციოყმა.

— მერე, მერე?!

— მაგრამ მოგეხსენებათ, სვანეთი იქითაც გრძელდება. მულახის შემდეგ კიდევ ბევრია საზოგადოებები: ივარ, კალა, უშგულ...

— იქითაა რაცაა! — კვლავ ჩაერია ციოყი...

— მერე?... იქითაც იქნება! — მოუჭრა სიტყვა დირექტორმა.

დირექტორის პატარა კაბინეტში არაფერი არ იქცევდა ყურადღებას გარდა სტალინის სურათისა.

რიჩგვიანები შემოსვლისთანავე დიდ — შუშინ ჩარჩოში ჩასმული — კედელზე ჩამოკიდებული სურათის პირდაპირ დასხდნენ და სულგანაბული შესცქეროდნენ ბელადის მოღიძარ სახეს...

დიდხანს უყურეს.

მერე კი, ვინაიდან დირექტორი, რომელიღაც საჭირო ქალაქის ძებნაში გართული საუბრის დაწყებას აგვიანდება, ციოყმა ფანჯარისკენ ფრთხილად გასწია სკამი; რაფაზე იდაყვი ჩამოსდო — გარეთ გაიხედა. შემდეგ ახლად ნაყიდი ნაჯახის ბასრპირს ფხა გაუსინჯა, მშვიდად ააყოლა და ჩააყოლა ცერი. თითის გამკვრივებული, ალაგალაგ დამსკდარი კანი ოდნავაც ვერ გრძობდა ნაჯახის პირის სიბასრეს; მხოლოდ ესიამოვნებოდა როგორღაც — ოდნავ — ბასრი პირის კანზე შეხება, თითქო მოუთმენელ ქავილს იცხრობდა... ბოლო აღარ უჩანდა ამიტომაც თითის მოძრაობას ნაჯახის პირზე...

დირექტორს კი, მიუხედავად მედიდური შეხედულებისა, სუსტი ნერვები ჰქონდა უთუოდ; საჭირო ქალაქის ძებნაში გართული — ცალ თვალს მალულად — ნაჯახის ბასრ პირზე ციოყის ცერის მოძრაობას აყოლებდა, ტანში აქრეოლებდა ამ ხანახაობის ხილვა, ცერზე სისხლის წვეთის გამოჩენის მოლოდინში ველარც ქალაქისთვის მიეგნო, ველარც სიტყვის დაწყება მოეხერხებოდა; თუმცა კარგა ხანია მოიფიქრა — რა ეთქვა და როგორ დაეწყო მამაშვილთან საუბარი იმ საქმეზე, რისთვისაც დაიბარა...

თავისთვის კა უკმაყოფილოდ იმეორებდა გულში: „ველარ გაათავა ამ დალოცვილმა ფხის სინჯვა“ — ო. თქმით კი ვერ ეთქვა. უხერხული იყო: ამოდენა კაცი, ბავშვივით მშიშარა და ნერვიული!... გაეცინებოდათ რიჩგვიანებს.

ვერაფერი იხსნიდა, გუშინ აღმსკომიდან, ციოყზე გადასაცემი წერილი რომ არ მოგონებოდა და ამით ვაჟის ყურადღება არ მიექცია...

— წერილი აქ მიდევს! — გულისჯიბეზე დაიდო ხელი დირექტორმა — დიდი მოხარული ვარ, მაგრამ... ჯერ ჩვენ საქმეზე მოვილაპარაკოთ, თუ ვერ მოვრიგდებით შეიძლება ვერც წერილი მიიღო!..

— ალბათ მოვრიგდებით!... შენიშნა კვეტიმ და ვაჟს გაუღიმა...

— ციოყ! — დირექტორმა მის ხელს თავისი თეთრი, მოლურჯო ძარღვებამოზურთული ხელი დაადო, — ხიდეები უნდა შევაკეთოთ; განსაკუთრებით — სადაც ტურისტები ეტანებიან. ეს სამუშაოები ჩვენს გეგმაში შედის და უნდა მოვაგვაროთ კიდევაც. სახელდახელოდ, გამოცდილი და სანდო თქვენს მებრვერავინ მოვიგონე — ამიტომ შეგაწუხეთ. საცაა ტურისტები მოგვაწყდებიან... ბევრი დრო აღარ დარჩა...

— ზაფხული იწყება, დროულია! — დაემოწმა კვეტი.

— ერთი თვე მაინც გვაქვს... სეზონი უფრო ადრე არ დაიწყება!...

— ვინ იცის თუ კარგი ამინდები იქნება — ხვალაც შეიძლება გვეწვიოს ერთი-ორი...

მამაშვილმა წუთიერი ყოყმანის შემდეგ თანხმობა განაცხადა.

— სამუშაოს ავიღებთ, ცხადია — მხოლოდ!...

— გასაგებია, პირობები გაინტერესებთ!...

— პირობები!... მამაშვილმა ერთმანეთს გადახედა, სხვა კიდევ ხომ არაფერიაო...

— პირობები და პირობები! დინჯად წარმოსთქვა დირექტორმა. ჩვენ შორის პირდაპირი მორიგების საქმეს ერთი გარემოება აბრკოლებს: შარშან ბეჩოს მიდამოებში ხიდების შეკეთება და საერთოდ მათი მოწესრიგება თამბი ხერგიანს ჰქონდა დაეალებული. ხელშეკრულებაც არსებობს ამ საქმეზე, წელან ვედებდი. — დირექტორმა ისევ აურია ხელი ქალაქლების ხეავეში, მაგრამ მალე მიანება თავი და საუბარი განაგრძო:

— ფულის ნაწილიც მიღებული აქვს, შესრულებით კი არაფერი შეუსრულებია... ბეჩოში, პირველ ხიდან ფიჭვის რაბდენიზე მორის ჩამოზიდვა ხომ საქმის გაკეთება არაა, თვალის ახვევაა მარტო. ტყუილად არ ყოფილა გვარად: ზერგიანი... შეიძლება პასუხიც ავსო...

ამ ღონისძიების სამართლიანობასა და განხორციელების აუცილებლობაში მამაშვილიც დაეთანხმა დირექტორს.

— თუ ის ამ საქმის გაგრძელებას ითავებს, მე მგონია შეუამხანაგდებით და ერთად შეასრულებთ, უფრო მალეც იქნება, ძალა ერთობაშია!..

— ... მაგრამ საქმე ისაა: — როგორი ძალები იყრიან თავს!

— ესეც მართალია ჩემო კვეტი! — მაინც რას გულისხმობ ნათქვამში?!..

ვაჟს უნდოდა ეპასუხნა, ისევ მამამ დაასწრო:

— არ მოხერხდება, რაკი მაგ საქმეში თამბი ურევია...

— ?...

— თამბი თუმცა ჩვენი შორეული ნათესავია და ახლო მეზობელი, მაგრამ ცოტა უკმაყოფილება გვაქვს ერთმანეთში.

— გვემუქრება: — ისე მოგიწყობთ საქმეს, ვერსად სამუშაო ვერ იშოვნოთ.

— მართალია? — მიუბრუნდა დირექტორი ციოყს.

— სულ არა, მაგრამ ნაწილობრივ მართალია...

— ბოროტი კაცი ყოფილა. ყველას მომღურება არ ვარგა!

— ზოგს არც მაგისი ეშინია...

— სამუშაოს შოვნაზე ნუ იღარდებთ — მიუბრუნდა დირექტორი მამაშვილს. — ვისაც სურვილი აქვს მუშაობის და შესრულებაც შეუძლია — რა უშავს!..

რიგვიანებმა კმაყოფილებით გაიღიმეს.

დირექტორი სწორედ მომზადებულ ქალაქის სუფთა ფურცელს დასცქეროდა. ერთხელ კიდევ გადასინჯა გონებაში: ნათქვამი და მოსმენილი. წერას შეუდგა...

— წერილს გაგატანთ ხერგიანთან; ჩემს გადაწყვეტილებას შევატყობინებ.

— პირადად გამოიძახეთ, წერილი ვინ იცის — ვასკრის?

— რითიმე ხომ უნდა შევატყუინო, რომ ჩამოვიდეს... სწორედ ამიტომ გატანთ!...

კვეტიმ პირდაპირ მოუჭრა.

— შეიძლება წერილიც ვერ მივუტანოთ...

— მულახში ხომ ბრუნდებით?...

— ვბრუნდებით, მაგრამ მაინც... მოგახსენეთ: უკმაყოფილება გვაქვს მასთან: კაცი რომ დაგემუქრება და გაგლანძღავს, უხერხულია მერე მასთან ახლოს გავლაც კი არა თუ დალაპარაკება და...

— მაშ რა ვქნათ!

კვეტიმ მხრები ასწია მხოლოდ.

— ამ საქმის საჩქაროდ გამორკვევაში და მოგვარებაში თქვენ ჩემზე ნაკლებად არ უნდა იყოთ დაინტერესებული. რა დიდი ამბავია წერილის გადაცემა!...

კვეტის თითქო თავისმართლება უნდოდა რითიმე — ირიბად აჰხედა დირექტორს...

ციოყმა აცალა მამას. იქნებ მის ჩაურევლად მოგვარებულიყო საქმე... მაგრამ შეატყო თუ არა მამა ცივ უარზე იდგა, თითონ იკისრა წერილის გადაცემა...

— თუ მართო წჭრილის გადაცემა მოაგვარებს საქმეს, მომეცით...

დირექტორმა ბარათი კონვერტში ჩასდო. წებოიან ნაპირებს კონვერტისაშენა გაუსვა — დახურა და ციოყს გადასცა.

— საქმის მოგვარიბისთანავე შევატყობინებთ და... მუშაობას შეუდგებით. ფასზედაც მაშინ მოვილაპარაკებთ!...

ციოყმა უბეში შეინახა კონვერტი, მაგრამ ცოტახნის შემდეგ ისევ ამოიღო და კვეტის ჩააბარა...

— მერე მომეცი...

გამოსამშვიდობებლად გაწვდილი ხელი კვეტის ჰაერში შერჩა.

— დღეს ბეჩოში უნდა ავიდე — მოაგონდა დირექტორს — თავშესაფარს დავხედავ. იქაც მყავს მუშები დაყენებული.

ცხენს ზომ მომაქირავებთ!...

— რომელსაც ამოირჩევთ!...

— რომელი სჯობია სამგზავროდ! — წამოდგა დირექტორი — ფანჯრიდან გახედა ცხენს.

— ორივე კარგია! — დინჯად შენიშნა კვეტიმ...

— წითელფაფარიანი მგონი უკეთესია!

მამაც დაეთანხმა შვილს, რომ წითელფაფარიანი სჯობდა მის შავფაფარიანს.

— წითელფაფარიანი იყოს... რა ეღირება ბეჩომდე?!

— პირველად არ ქირაობთ, თითონ უკეთ იცით!...

— ვიცი, მაგის მეტს რას ვაკეთებ, მაგრამ ყველა ცხენი და ყველა ცხენის პატრონი ხომ ერთნაირი არაა, თავისი საქონლის ფასი პატრონმა უფრო უნდა იცოდეს!...

ციოყი ყოყმანით გაამხელს:

— თქვენთვის ხუთმეტ მანეთად ეღირება!...

— არ გცოდნია, ოცი იყოს. ერთ საათში წავალ...

— მეც რომ გამოგყვეთ?!

— კვიცი ხომ არა ხარ — დირექტორთან ერთად მამაშვილმაც გაიცინა.

— შეიძლება!

ციოყის ტუჩები უცნაურად გაიჭიმა სიხარულისაგან. წერილის გადაცემა რომ დაავიწყდა დირექტორს — იმის მიღებაც უნდოდა... ხერგიანთან მისატანის კი არა — თავისი წერილის...

ციოყს გასაოცარი სმენა ჰქონდა. ახლაც მან პირველმა მოჰკრა ყური შორეულ ზუზუნს. როცა ხმა გაძლიერდა, მაშინ დანარჩენებმაც მიაქციეს ყურადღება; თეთნულდის მხარეს იწყეს მზერა.

თუმცა ჯერ არსად სჩანდა, მაგრამ ყველამ უკვე იცოდა, აეროპლანი იყო.

დიდი ხანი არ გასულა, რაც ამ ფოლადის არწივმა მესტიაში ბუდე გაიკეთა.

ახლა სამი დღეა, აღარ მოფრენილა. ქუთაისში წასასვლელად მომზადებული მგზავრები მოგროვდნენ. რიგი გაიმართა.

უამინდობამ, უღელტეხილზე კრუხივით მოკალათებულმა ღრუბელმა დააბრკოლა; მაგრამ როგორც კი ღრუბელი შეთხელდა, მისმა, სიხარულის მომგვრელმა ზუზუნმა ისევ გამოაფხიზლა მესტიის ცის თალი, მთა, ბარი და მოსახლეობა.

თეთნულდს შორიახლოს ჩაუქროლა თამამად, რამდენჯერმე წრიულად შემოუარა მესტიას, შემდეგ ზუზუნს უკლო და აეროდრომზე დაეშვა მსუბუქად.

ციოყმა, მასთან და დირექტორთან ერთად — ფანჯრიდან — რომ ადევნებდა თვალს აეროპლანის მოფრენას — ხმადაბლა წარმოსთქვა:

— მოფრინდა, მოფრინდა!...

მამამ შეხედა ციოყს, გაუღიმა.

— შენსავით მგონი წასასვლელად მომზადებულ მგზავრებსაც არ გახარებიანთ მისი მოფრენა!...

— მიყვარს და იმიტომ! — შენიშნა ციოყმა.

არ გასულა დიდხანი აეროპლანის მოფრენიდან, რომ ციოყის ყურადღება ხელმეორედ ნაცნობი სახელის შორეულმა ძახილმა მიიქცია.

აეროდრომიდან ტურბაზისაკენ ვიღაც ცისფერახალოხიანი ვაჟი ველური თავგამეტებით მორბოდა.

როცა იგი მესტიის მოედანზე სასტუმროს გაუსწორდა და მის აივანზე გადმოყუდებული ხალხი შენიშნა, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, სამჯერ შესძახა:

— ლაჰილ...

— ლაჰილ...

— ლაჰილ!...

დაწესებულებების და ქუჩის გასწვრივ ორივე მხარეს მდებარე სახლების ღია ფანჯრებში უმაღლეს გამოჩნდნენ ცნობის მოყვარენი.

ცისფერ ახალოხიანმა ვაჟმა მესტია-ქალას ხიდზე გაირბინა, ბაზისაკენ მიმავალ გზას გაჰყვა გორაკზე, ფიცრის ღობესთან — მთავარ შესასვლელში ერთხელ კიდევ შესძახა:

— ლაჰილ!...

და ქანცვამოლეულმა სირბილი ჩქარ ნაბიჯზე შესცვალა. ბაზის შენობის წინ ხის გრძელ სკამზე დაეშვა ულონოდ.

ცისფერ ახალბიანი ვაჟს დილით ბაზისაკენ მომავალი ენახა ციოცი მამასთან ერთად და ამიტომ გამოუმართა თვითონაც აქეთკენ, რომ ციოცისთვის პირადად ეხარებინა ახალი ამბავი...

ციოცი ლაპილის გაგონებაზე შეკრთა, მაგრამ არ შეიმჩნია იმდენად. მასთან ერთად კაბინეტში მამა და დირექტორი იმყოფებოდნენ...

„ლაპილის“ პირველივე გაგონებისთანავე ფანჯარაში გადაეყუდა და ყური მიუგდო.

მთხრობელის სიტყვები: „ლაპილი მოფრინდა“ — გაიგონა თუ არა, კარებისაკენ გაექანა.

მამის ძახილი:

— სა მიხვალ ბიჭო! — კიბეებზე დაეწია, მაგრამ არ უპასუხნია; კიბეებზე აჩქარებით დაეშვა ციოცი. გარეთ — სახლის კუთხეში მიბმული, თავისი წითელფაფარიანი ცხენი ასხნა ისე, რომ არც მთხრობელს და არც მის გარშემო შემოკრებილ ცნობისმოყვარეთ არ შეუნიშნავს — მსუბუქად მოახტა. უკანა ეზოდან ბოსტანში გადაეშვა. ბოსტნით მულახის შარა გზაზე გავიდა და ორჯერ უჭირა ცხენს მათრახი. მესამედ კი მუქარით აიქნია ჰაერში...

...მიჰქროდა ციოცი ცხენით მულახისაკენ, ფიქრებით — წარსულისაკენ...

ლაპილი აკვანშივე იყო დანიშნული მეზობელ ჩართოლანის ვაჟზე; მაგრამ უბედურმა შემთხვევამ უდროოდ მოუღო ბოლო ამ ნიშნობას. ჩართოლანის ვაჟი უცაბედად კლდეზე გადავარდა, როცა მამას სათიბში ახლდა და ეხმარებოდა.

დედამა ჯერ ვაჟის გასვენებას, შემდეგ კი მასზე ფიქრს გადაჰყვა და ლაპილიც ნელნელა მიივიწყა.

ლაპილის მშობლებსაც იმ ზომამდე დაუბნია გონება ამ შემთხვევამ, რომ დიდხანს უბედური გოგონას ხელმეორედ დანიშვნაზე და გათხოვებაზე აღარ უფიქრიათ.

როცა ლაპილმა მესტიის შეიდწლელი დაასრულა და მშობლები შვილების განათლებით დაინტერესებული მეზობლების მაგალითით გამხნეებულნი ლაპილს ქუთაისში უპირებდნენ გაგზავნას — სწავლის გასაგრძელებლად, გოგონას მეორედ ეწვია უბედურება...

ლაპილი და ციოცი სკოლაში შეხვდნენ და სკოლაში დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. მათი დაახლოვება გვიან მოხდა, უკანასკნელ — მეშვიდე ჯგუფში ყოფნის დროს.

ეს მოკლე ხანიც საკმარისი აღმოჩნდა, რათა თავთავიანთი გულის საიდუმლოსათვის მიეხვედრებინათ ერთმანეთი და მერე დროებით მეგობრობის პირობაც დაედოთ, მაგრამ მორიგმა უბედურმა შემთხვევამ დროებით აქ შესწევინა მეოცნებე ქალვაჟის ურთიერთობა.

მესტია ზეიმობდა; მესტია კი არა — მთელი სვანეთი, რადგან სწორეთ მესტიაში იყო თავმოყრილი უამრავი ხალხი ზემოსვანეთის ყველა კუთხიდან — ზეიმში მონაწილეობის მისაღებად ჩამოსული.

მესტიაში — აეროპლანის მოფრენის წლისთავს განსაკუთრებული სიხარულით აღნიშნავდა და ეგებებოდა: დიდიც, პატარაც.

აეროდრომის ცენტრში მთვლემარე ფოლადის არწივის გარშემო თავ-
მოყრილ ხალხში წამდაუწუმ გაისმოდა მხიარული შეძახილები...

ყველა საზეიმოდ იყო მორთული.

მამაკაცებიდან — ზოგს ნადირობის გატაცებით მოყვარულს და უნაკლო
მსროლელს, თოფიც წამოელო.

დღესასწაულზე იქნება სროლაში შეჯიბრება ვაიმართოს და.. ხალხში თავ-
ვის გამოჩენა მაინც სხვაა...

გამარჯვება თითქო უფრო გშვენის...

მურზაყან პირველიც, ბალყარეთიდან ახლად დაბრუნებული ზეიმს არ
დაჰკლებია. თან ერთად-ერთი ქალიშვილი და მემკვიდრე ლაპილიც წამოიყუა-
ნა: „უკვე დაქალბუღია, ხალხში გავლა და თვალისათვის წყალის დაღვეინე-
ბა არ აწყენსო“ — ფიქრობდა თავისთვის.

ტანადი, შესახედავად მიმზიდველი გოგონა მარტო იმით იწვევდა მშობ-
ელში უკმაყოფილებას, რომ მის გვერდით ერთ წუთსაც არ ჩერდებოდა.
გარბი-გამორბოდა, ნაცნობებს ეძებდა, მხიარულობდა, ცელქობდა ტოლებში...
თითქო ტყვეობიდან დაეხსნა თავი და ყველაფერი უკვირდა, ყველას შეჰხა-
როდა...

მამს კი სურდა გვერდით ჰყოლოდა. ხალხის ყურადღება მიექცია. ეა-
მაყა: — ასეთი ქალი მყავს გასათხოვარიო; მაგრამ ამაოდ. ვერ უხვდებოდა
გულის ნადებს ლაპილი, მწყრალად მზირალ მურზაყანს.

როცა სახლში დაბრუნების დრომ მოაღწია — ამის შესახებ კი დროზე
უნდა ეფიქრა მურზაყანს, რადგან მესტიაში ღამის გათევას არ აპირებდა, —
მან ერთხელ კიდევ ჩამოუარა აეროდრომზე ჯგუფჯგუფად შეკრებილ, აყა-
ყანებულ ხალხს.

ვერსად მოჰკრა თვალი ლაპილს. „რა აღქაჯი მყოლიაო — ფიქრობდა და
ამ ფიქრებში ივიწყებდა ყველაფერს...

როცა აყაყანებულ ხალხში ყოფნა მოსწყინდა: — ცხენს მაინც დავხე-
დავო“ — გაიფიქრა. აეროდრომის ღობისაკენ გაიხედა. მისი ცხენი ღობისგარეთ
ება. აქედან არა სჩანდა, მგზავრების მოსაცდელი — ერთსართულიანი ხის პა-
ტარა შენობა ეფარებოდა იმ ადგილს... მურზაყანი ნელი ნაბიჯით გაემართა.
ღობესთან მიახლოვებულს თავისი სახელი შემოესმა. ვილაკამ დამცინავ კრ-
ლოზე წამოიძახა ხმამაღლა: „მურზა-ყანი...“

მურზაყანი კედლის კუთხემდე მივიდა. სახლის უკან, ჩრდილში მჯდარი
სამი კაცი ბაასობდა გულახდილად...

— ჩამოვიდაო — თქვეს, მაგრამ, არ მინახავს დღეს!...

— ხომ ვითხარი შეშინებია...

— უფიქრია — ჩემს მეტი მამაკაცი გვარში აღარ მყავსო. რომ შევაკვდე
უკაბედად — სისხლის ამღები აღარავინ დარჩებოა და... შერჩება ამჯობინა
იმიტომაც...

— ასე იქნებოდა! — სთქვა ბოლოს შავქუდიანმა შუახნის სვანმა. ერთი
სიტყვით ძაღლის ტყავის ფასად შემრჩა სოთრან პირველის მოკვლა; თუმცა
კაცმა რომ სთქვას არ ეკუთვნოდა ასეთი სასჯელი... მთვრალი იყო, რა გაეგე-
ბოდა — მაინც რაღა მაშინ ჰკრა ხელი მამაჩემს...

— შენც დაღუული იყავი...

— ძალიან.. იმან მიშველა...

ამ სიტყვებმა სული და ხორცი შეუშფოთა მურზაყან პირველს. ყინულზე ფეხშიშველა გავლილსავით შეაჭრყოლა და შეაწრიალა. წამით ისიც მოეჩვენა — თითქო შეიღის საფლავზე იდგა — მოსისხლის სიტყვები — შეიღის — სოთრანსაც ჩაესმა: შეიძრა სოთრანი, ამოიგმინა სიმწარისაგან, წამოდგომა სცადა, მაგრამ უმწეო ცხედარს გახრწნილი კიდურები უმაღვე დააწყდა, გულმკერდი ჩაექცა და... მურზაყანის ფეხქვეშაც თითქო მიწამ დაიწია... შეტორტმანდა ვეებერთელა კაცი, ხელები გაასავსავა — კედელს მიეყრდნო, გაინაბა სანამ გონზე მოვიდოდა და სულსაც მოითქვამდა...

მერე მობაასეთ მოჩვენებასავით წინ გამოეჭიმა, შეჩერდა წუთით — გაბოროტებული თვალებით მიაშტერდა ერთ მათგანს — დაიჩხვლა:

— ბიტი, სოთრანის მოკვლა შეგარჩინე, მაგრამ იცოდე ტრაბახს არ შეგარჩინ...

მეტი არაფერი წამოსცდენია. ზურგი შეაქცია და ჩქარი ნაბიჯით აეროდრომის შუაგულში შეჯგუფული ხალხისაკენ გაემართა.

— თავიდან დაიწყება ყველაფერი! ბლუსავით წაილულულა მურზაყანის ნაპატიებმა მოსისხლემ...

რამდენიმე წუთის შემდეგ ბიტი ხელმეორედ შეეფეთა მურზაყანს. ბიტის ლაპილი ეპოვნა და რალაცას სთხოვდა მორჩილად, ალბათ „მაპატიოს მამაშენმა ლაყბობაო“ — მეტი რა ჰქონდა ლაპილთან სათხოვარი.

მაგრამ გვიან იყო უკვე.

მურზაყანი წუთით შესდგა. მიწას გაუშტერა თვალი... ვერ გადაეწყვიტა რა მოემოქმედა. რაც მოხდა ალბათ მალე ხალხიც გაიგებდა და უფრო მეტი სირცხვილი იყო მაშინ... ერთი ნაბიჯი წადგა წინ — ლაპილისა და ბიტისაკენ გაიხედა. ლაპილს თვალების და თავის მოძრაობით ანიშნა მოშორებოდა მოსისხლეს... ლაპილმა სცადა, მაგრამ ბიტიმ უმაღვე მაჯაში სტაცა მარცხენა ხელი — მარჯვენა კი თოფის საკიდს შეავლო...

მურზაყანმა ველარ მოითმინა, ერთი ნაბიჯი კიდევ წადგა წინ — შეჰყვირა და ხელითაც ანიშნა ბიტის — განზე გამოდიო.

მის ყვირილს ხალხის უმრავლესობის ყურადღება არ მიუქცევია; გასაფრენად მდმზადებული აეროპლანისკენ ჰქონდათ მიპყრობილი თვალი და ყური...

ბიტის არც კი შეუნიშნავს — ლაპილთან ლაპარაკში გართულს, როგორ შემოეცალა გარშემო ხალხი, როგორ გარბოდნენ აეროპლანისაკენ, რათა ახლოს ენახათ არწივი გაფრენის მომენტში...

ბიტიმ შიშით მიმოიხედა გარშემო. სხვა გზა და სხვა აღარ იყო: ლაპილს ახლა მხარზედაც მოავლო ხელი. თავისკენ დაითრია, აიტაცა, მკერდზე აიფარა გაფითრებული და განცვიფრებული ბავშვი...

... მურზაყანს დაუგვიანდა... მაინც ესროლა. შეიღის საკუთარი ხელით მოკვლის საშიშროებამაც ვერ შეაჩერა. მოსისხლე სასიკვდილოდ დასჭრა მურზაყანის ნასროლმა ტყვიამ — ლაპილს კი ერთი ნეკნი ჩაუშტერია მხოლოდ.

რადგან ქირურგი მესტიაში არ იყო იმ ეამად, ლაპილს სახელდახელოდ შეუხვიეს ნატყვიარი გვერდი. პატრონის ნებადაურთველად აეროპლანში ჩასვეს და მფრინავმა ქუთაისს მიაშურა დაჭრილი სვანის გოგოთი... ბიტის წაყვანა აღარ შეიძლებოდა... იმდენი სისხლი დაკარგა დაჭრილმა და ჭრილობაც ისეთი ჰქონდა მკერდის არეში — მარცხნივ, რომ საექვო იყო მისი გადაარჩენა...

ასეთი შემთხვევა პირველი იყო ახალგაზრდა მფრინავისთვის. ამიტომაც უფრო მეტი სიფრთხილით, ავადმყოფი რომ არ შეწუხებულყო — და მონდომებით მიჰყავდა თვითმფრინავი.

ლაპილი კი გამყოლის, მეორე მფრინავის გვერდით იჯდა ნაბადწამოხურული. ტკივილისაგან ხანდახან გაბმით კენესოდა თვალდახუჭული. თითქოს სიზმარში იყო და უცნაური რამ ხილვა სტანჯავდა...

ციოყს აღარც ცხენი ებრალებოდა, აღარც თავი.

ფაფარაშლილი, წითური ცხენმით მიჰქროდა მულახისაკენ, მიჰქროდა და თან იმ აეროპლანის — რომელითაც ის გოგონა მოფრინდა — მძლე ზუზუნით უწიოდა ყურებში ცისფერახალუხიანი ვაჟის თავვამოდებული შეძახილი: „ლაპილი“!..

მაღე ავიდა მულახში ციოყი. შარავზიდან გადაუხვია, ვიწრო ჩიხით ლაპილის კოშკისაკენ გაეშურა.

... როგორც კი მურზაყანი ცოლითურთ ბალყარეთში გადაიხვეწა, მეზობლებმა უმაღლე მისი კოშკის დანგრევა და ავეჯის განიკვება მოინდომეს. კოშკის ქვას მშენებლობაზე გამოიყენებდნენ, შორიდან მოხილვა აღარ დასჭირდებოდათ.

ციოყმა იწყინა. დროზე მიუსწრო. ლაპილის პატივისმცემელმა, თავმომწონე ვაჟმა ჯერ ხანჯალზე დაიღო ხელი, მაგრამ ამით მეზობლებს ფერი ვერ აცვლევინა; მაშინ ლაპილის გამოგზავნილი წერილი, — რომელიც ციოყმა ფოსტალიონს გამოართვა იმ პირობით — ბალყარეთში გაუგზავნი მის მშობლებსო — საფულებად ამოაძვრინა და საქვეყნოდ წაიკითხა. ლაპილი იწერებოდა:

„ჭრილობა მომიჩხა. ჯერ კიდევ საავადმყოფოში ვარ; შემდეგ კი იქნებ ჩემს მხსნელ მფრინავს, უფროს ამხანაგს და კეთილს მრჩეველს გავყვე თბილისში, სწავლა დავასრულო, მერე თუ გამოვდები და ვივარგე, იქნებ საფრენოსნო სკოლაშიაც მოვეწყო; მაშინ ავიაციას მოვახმარებ მთელ ქალღონეს“...

— ვთქვით ამ მოკლე ხანში მოგვინახულოს, მაშინ?! გამომწვევი კილოთი იკითხა ციოყმა წერილის კითხვის დასასრულს. და რადგან ხმა ვერაფერ გასცა, თითონვე დაადასტურა:

— ჩამოსვლით კი ადრე თუ გვიან უსათუოდ ჩამოვა!...

კრინტი არავის დაუძრავს. მართლაც, რითი უნდა ემართლებინათ თავი ლაპილის წინაშე. თუ იგი მართლა, მულახში თავისი ადგილსამყოფელისათვის თვალის გადავლებას მოისურვებდა.

წერილმა და ციოყის სიტყვიერმა მუქარამ ლაპილის კოშკი დანგრევას გადაარჩინა; დანგრევით შეიძლება ვერ დაენგრიათ, მაგრამ ისე დააზიანებდნენ — საცხოვრებლად აღარ გამოდგებოდა — გააპრტახდებოდა.

გაზაფხულზე კოშკის სახურავი გულმოდგინედ შეაკეთა ციოყმა. დარბაზი და მაჩუბიც გასწმინდა, წესრიგში მოიყვანა. ნივთებს კი ხელი არ ახლო, როგორც იყო დალაგებული და მობნეული ლაპილის წასვლის დღეს — ისევე დასტოვა...

საბჭოში მადლობა უთხრეს. დაგვიფასებს მზრუნველობას თუ მართლა სახელოვანი დაბრუნდაო; მანამდე კი სთხოვეს დაინტერესებული მოგზაურე-

ბისათვის ბინის და კოშკის შინაგანი მოწყობილობა დაეთვალიერებინა და აეხსნა.

როცა ციოცი მულახში იმყოფებოდა, თავისუფალ საათებში ამ დავალებსაც ასრულებდა...

... ახლა ციოცმა ლაჰილის კოშკის წინ შეაჩერა ცხენი — ჩამოხტა. მახლობლად — თამაშობაში გართულ პატარა ბიჭს დაუძახა, ცხენი ჩააბარა.

— ატარე ცოტახანს, გაოფლილია!..

ბიჭმა სინარულით სტაცა აღვირს ხელი — გასწია. ცხენი მორჩილად გაჰყვა.

— შორს არ წაიყვანო!... — მიაძახა ციოცმა...

ბიჭმა გაუცინა. თავი დაუქნია...

ციოცმა ბოქლომით დაკეტილი მაჩუბის კარი გააღო, წუთით შეჩერდა, თითქო ეშინოდა შესვლისა...

შუბლზე მოისვა ხელი, აბეზარი ფიჭურებისაგან თავის დაღწევას ლამობდა... მერე ფრთხილად გადააბიჯა ზღურბლს. მაჩუბში სინესტის სუნი ტრიალებდა... თითქო მიწა, კედლები და ყველაფერი — რაც ელაგა, დაობებულყო...

კარგა ხანია მაჩუბის კარი არ გაღებულა. ირგვლივ მიმოიხედა: ბნელში ჯერ ვერაფერს არჩევდა. თვალი ნელნელა შეეჩვია. ღია კარიდან შემოჭრილი სინათლე მოპირდაპირე კედლამდე აღწევდა, მკრთალად ანათებდა: მარტივად მოჩუქურთმებულ — მრავალ თაღებიან მწკრივს საქონლის სადგომისას. შუაგულში დაუანგულ ჯაჭვზე ჩამოკიდებულ თუჯის ქვაბს, გაციებულ კერას ნაცრითა და თხელი ფიქალის მოზრდილი ნაჭრებით მოფენილს. იქვე ახლოს იდგა ჩუქურთმებით აჭრელებული „კარაცხვილი“ — ჭიებისაგან დახრული და მტვრით დაფარული.

კერის მარცხნივ და მარჯვნივ, უსწორმასწოროდ ნაწყობ ქვის კედელთან — სიბნელეში, უწესრიგოდ ეყარა და შვიდი წლის განმავლობაში თვლებდა სხვადასხვა საოჯახო ნივთები: ხისა და თიხისაგან ნაკეთები ჯამები, კოვზები, დიდი გობები, ზოგი ბზარიანი ნაპირებმომტვრეული, ზოგიც მთელი...

მარცხნივ, კარადის ზემოთ, ირიბად ეკიდა ჯიხვის უშველებელი, ცერის-სისხო — უთვალავ რგოლებიანი რქები.

რქების ქვემოდ ხის გრძელ სკამზე იდო ორი დიდი, — მოწნული კალათი და თიხის ჭურჭელი — წყალის შესანახი.

დარბაზიც მოინახულა ციოცმა.

აქაც: სიბნელე და მტვერი.

საოჯახო ნივთები მიყრილი კუთხეში. ამათ შორის მხოლოდ სპილენძის დიდი ქვაბი თუ შიქცევდა ყურადღებას, რომელიც სვანეთში ასე ძვირად ფასობს.

დარბაზიდან გარეთ გამოვიდა, — კიბე აიარა. კოშკის კედლის გასწვრივ და კიჩში შევიდა.

დანარჩენი: მუბირი, ხოშა და ხოხრა ლაგბანდებიც მოინახულა. კიბეები შეასწორა და ბოლო გაუმავრა იატაკზე.

სახურავზე შეისვენა მარტო.

მულახ-მესტიის გზატკეცილს გაჰხედა. არავინ სჩანდა მომავალი:

იჯდა ციოცი და სივრცეში — მესტიისაკენ უაზროდ თვალეზმპყრობილი ფიჭრობდა დაუსრულებლად: როგორ შეხვედროდა მას, მიელოცა ბედნიერე-

ბა — კიდევ უფრო დიდი წარმატებები ესურვებია თუ... დამალულიყო და არასოდეს არ სჩვენებოდა.

... მაგრამ როგორ გასძლებდა მის უნახავად — იმ ვოგოსი, რომლის სახელის გაგონება, უბრალო ხსენება და მოგონება, — გულს სიამით უვსებდა და უძებრებდა.

აღრე რომ შეეტყო მისი განზრახვა — (თუმცა ჩამოსვლას ყოველთვის ელოდა მისას და მეზობლებსაც არწმუნებდა თავიდანვე) ჩამოსვლის შესახებ — მაშინ რაიმე ჰკვიანურს მოიფიქრებდა წინდაწინვე; ახლა კი რა უნდა გადასწყვიტოს.

ლაპილი საცაა მულახში ამოვა და ციოყსაც იკითხავს უსათუოდ; თუმცა შეიძლება სხვაფრივ არ იკადროს, მაგრამ ბავშვობაში, სკოლაში ერთად გატარებული წუთები ცოტახნით მაინც დააეწიყებენ ყოველგვარ უბრაატესობას და... ლაპილი მეგობრულად მიესალმება ციოყს; ამბებს გამოჰკითხავს... მეერ ალბათ წაეა მალე და შეიძლება ახლოსაც აღარ გაიკაროს — შეიდი წლის წინად თავისად რომ სთვლიდა უკვე — იმ საბედისწერო შემთხვევას თუ არ ჩაეშალა მათი მეგობრული ურთიერთობა.

...არა, ქალაქი, სწავლა, მფრინავის სახელი უთუოდ აიძულებენ ლაპილს — ცოტა უფრო თავდაჰერილად მოიქცეს ციოყთან. თორემ რალა საერთო მათში გარდა იმისა, რომ ორივენი ერთ სოფელში დაიბადენ, სვანურ კერასთან გაიზარდნენ და სულ ცოტახნით სწავლობდნენ ერთად სკოლაშიაც.

რაც უფრო მეტს ფიქრობდა — მით მეტი შიში და გაუბედობა იპყრობდა, სულით და ხორციით იმორჩილებდა ახალგაზრდა სვანს.

...აშინებდა იმაზე ფიქრიც, რომ შეიძლება მათი შეხვედრა ერთმანეთთან მშვიდობიანად არ დასრულებულყო...

იქნებ ციოყს იდენი ძალღონე ვეღარ მოეკრიბა განზორებისას, რომ თავი შეეკავებინა, თავის და უნებურად ხანჯალზე არ მოესვა ხელი... უცაბედად ლაპილი არ შემოკვდომოდა... ის ვოგო — სიცოცხლეს რომ ურჩევნოდა, მზის მაგივრობას რომ უწევდა თითქო... თუ მისი აღარ იქნებოდა, არც სხვისი ყოფილიყო... მაგრამ ხომ ფუჰად ჩაივლიდა ყველაფერი. მაშინ რალა საქირო იყო მისი კოშკის თავგამოდებით დაცვა, მის ბინაში ყოველი ნივთისათვის ესოდენი აღერსით და სიყვარულით მზერა...

...თუ კოშკში შეხედებიან განმარტობით ერთმანეთს და თუ ლაპილი უარს ეტყვის მეგობრობაზე, მაშინ ყველაფერია მოსალოდნელი...

...თუმცა სვანს ქალზე იარალი ჯერ არ უხმარია, მაგრამ შეიძლება ესეც მოხდეს...

უნებურად ხანჯლისკენ წაიღო ხელი, შეკრთა... ხანჯალი წელზე აღარ ეკიდა: „გზაში თუ შემაწყდა, თუ დავკარგეო“. შეშფოთდა, მაგრამ უმაღვე მოაგონდა — ხანჯალი ხელოსანს რომ ჩაუტანა — ტარზე ავარდნილი ძვლის დასამაგრებლად.

გული დაუმშვიდდა — ისევ თავის გადაწყვეტილებაზე ფიქრს დაუბრუნდა...

ლაპილის სახლის კარი წამოსვლისას ლა დასტოვა ციოყმა. იფიქრა: მოვიდეს, დაათვალიეროს თავისი ძველი სამყოფელი, სადაც პირველად გაახილა თვალი და ბავშვობაც გაატარაო.

მკუდროებაში მთველმარე მაჩუბსა და დარბაზში რამდენიმე წუთით შეიძლება შეჩერდეს ლაპილი: თავი დახაროს, თვალ მოხუტულმა მეხსიერებაში აღადგინოს წარსული. ყური მიუგდოს და... მოისმინოს ხელახლა: მშობლების საუბარი, კინკლაობა, რჩევა-დარიგება. წარმოიდგინოს მათი გარეგნობა—გამომეტყველება, ჩაცმულობა, შემდეგ კი თვალცრემლიანმა — ყოყმანით პირველი ნაბიჯის გადადგმისთანავე გაჰფანტოს ფიქრები და მოჩვენებანი — შორეულ მხარეს, კავკასიონის თოვლ-ყინულიანი მთაგრეხილის გადაღმა გადახვეწილ მშობლების შესახებ.

...ერთხელ კიდევ მოავლოს თვალი გაციებულ კერას და გულში დაშკვიდრებული სინანულის გრძნობებით გამობრუნდეს უკან... მურზაყანს და დედას ვინ იცის იქნება აღარც ახსოვთ პატარა ლაპილი, შეიძლება ფიქრობენ, რომ უკვე მიწამ შეითვისა და შეისისხლობოცა მისი სხეული... როცა მოიცლის — ლაპილი უსათუოდ მოსძებნის მათ და სიხარულის ცრემლებსაც აღვრევიანებს ორივეს... თუ მაშინ დაიჭირეს, მამას ახლა სასჯელი მოხდილიც ექნება; თუ არა და ვინ იცის როგორ არიან ამ ხანად, როგორ ცხოვრობენ...

ლაპილი ისევ გადაავლებს თვალს ნესტიან დარბაზს, გაციებულ კერას, დაქანგულ ჯაჭვს... მის მეხსიერებაში რომ სამუდამოდ აღიბეჭდენ და ყოველ შეხედვაზე მასში აღვიძებენ წარსულს, შორეულ მოგონებებს...

...ბნელი მაჩუბის კარებამდე თუ მიაცილებენ ეს გრძნობები და მოგონებანი ახალგაზრდა მფრინავს. გარეთ მას მზე და ხალხი შეეგებება, გათბება, გამხიარულდება და მალე, თუ საბოლოოდ არა — დროებით მაინც დაიფიწყებს ყველაფერს, რაც ბნელსა და წარსულს ეკუთნის...

როცა გასავათებულმა, სახე გაოფლილმა ბავშვებმა ცნობა მოიტანეს სოფელში — ლაპილი უკვე მოდისო — ციოყმა დედა მოსძებნა და დაარია:

— თუ მიკითხოს, სახლში არ არის-თქო, უთხარი!..

— რატომ შვილო, რა დაგიშავს... მთელ სვანეთს გაახარებს მისი ჩამოსვლის ამბავი... შენ ყველაზე უფრო არ უნდა გიხაროდეს?!..

ციოყი პასუხისგაუცემლად გამობრუნდება მაჩუბისაკენ.

დედამისი კი ცხენზე ვაჭური სითამამით მჯდარ ლაპილს ეზოსკარებთან — ქუჩაში შეეგებება, ჩამოსვლაში მიეშველება, გადაეხვევა.

ქალები ხარბად — რამდენჯერმე გადაკოცნიან ერთმანეთს. ლაპილი მაგრად ჩაბლუჯავს ხელებით მოხუცს, ციოყის დედა კი ფრთხილად, მოწიწებით ეხება მხოლოდ მის ტანსაცმელს.

მეზობლებს, ცნობისმოყვარე — მორცხვად მზირალ ბავშვებსაც მიუბრუნდება ლაპილი — ხელს ჩამოართმევს, მოიკითხავს, გაამხნევევს, ბავშვებს — ზოგს აკოცებს. ზოგს ლოყაზე და კისერზე შეახებს ხელს. მიუალერსებს... ვერც ერთს ვერ სცნობს.

შვიდ წელიწადში ახალი თაობა შესძენია მულახს; ყველა ლაპილის წასვლის შემდეგ დაბადებულა ან წამოჩიტულა.

ლაპილის ტოლები კი არსად სჩანან; ზოგი სწავლობს, ზოგი სამუშაოდაა წასული, ზოგი სახლში იმალება, რატომღაც მორცხვობს, გარეთ არ ჩნდება... შორიდან, სარკმელებიდან უთვალთვალებენ სანატრელ მეზობელს და სტუმარს...

ციოციც სხვებსავით, დარბაზის ახლად გამოჭრილ ვიწრო სარკმელიდან უთვალთვალებს... გული მხდალსავით უცემს, უცნაურად ქანაობს ვანიერ მკერდში.

დედამისი ბავშვებით გარს შემოხვეული ლაპილს ფუსფუსით მოუძღვის სახლისაკენ...

ლაპილი ციოცსაც მოიგონებს.

ყოველთვის ახსოვდა, მაგრამ მოხერხებულ დროს ეძებდა...

— სულ დამავიწყდა!... — იმართლა თავი; — მესტიაში ველარ მოვასწარი ციოცის ნახვა, მულანში დაბრუნდო — მითხრეს. ტურბაზის დირექტორმა წერილიც კი გამომატანა მასთან... გამეხუმრა... მოვიდა, სახლშია?!... — იკითხავს ბოლოს ლაპილი.

დედა ციოცის გასაგონად ხმამალა უპასუხებს:

— არ მოსულა!... — ხელით და თვალებით კი ანიშნებს: — არ ვიცი რა დაემართა — იქ იმალება, დარბაზშიო...

ლაპილს გაეცინება. — ციოცი უთუოდ მორცხვობს, ან... იქნებ უკმაყოფილოა რითმეც... არასოდეს მიწყენინებია... ეს კია, რომ ერთი წერილიც არ მიმიწერია შვიდი წლის განმავლობაში...

— იქნება დაბრუნდა და ვერ შენიშნეთ! — ხმამალა უპასუხებს ლაპილი; მაცდურად, ციოცის გასაგონად და — მიუპატიებლად შევა დარბაზში.

ლაპილი რომ დარბაზში აცეცებდა თვალებს, ყოველ ბნელ და ნათელ კუნჭულში ეძებდა ციოცს — ვაჟი უკვე კიხს ლაგბანდაში იჯდა და სმენად იყო გადაქცეული... დედაზე გული მოსდიოდა და თავის თავზე ეცინებოდა — თავივით რომ მოემწყყდა კიხში...

თუმცა დედა დაარიგა — არ გამცეო, მაგრამ ამავე დროს გუნებაში უსაყვედურებდა...

...რა ვუყოთ, რომ ისე დაარიგა... მერე რატომ არ უნდა აღმოაჩნდეს მშობელს იმდენი გამოცდილება, დაკვირვება და მიხვედრილობა — ფიქრობდა ციოცი, — რომ თავისი ვაჟის გულშიაც ჩაიხედოს, დააკვირდეს — ნათქვამს არ დაუჯეროს...

ვინ იცის ადამიანი რას არ იტყვის, მით უმეტეს იმ ასაკში და ისეთი თავმომწონე, როგორიც ციოცია...

ყველაფერი ხომ სიტყვა-სიტყვით არ უნდა გაიგო...

დედა ახლობელია ყველაზე...

დედას მით უმეტეს არ ეპატივება ასეთი გულგრილობა და დაუკვირვებლობა... ზოგჯერ არც ქკუა და არც გადაჭარბებული თავმოყვარეობა ნებას არ გაძლევს პირდაპირ გამოსთქვა, — გაამხილო რაც გაწუხებს, გაინტერესებს და ხანდახან სულსაც გიშფოთებს.

მსმენელი ცოტას მაინც ხომ უნდა მიხვდეს თავისთავად, მიხვდეს და უწამლოს ყოველგვარი საშუალებით რაც ხელთა აქვს. დედას მით უფრო ევალება... ჩაიხედოს შვილის გულშიაც, თუ შესაბრალებელია შეიბრალოს და მოუაროს...

...ლაპილი ფრთხილად მიაბიჯებდა დარბაზში... თვალეზი გულუბრყვილოდ დაეჭყიტა ძეგნაში გართულს... ხანდახან გაოცებით იქნედა მკლავებს, რომ იმ ბიჭის ლანდსაც ვერ მოჰკრა თვალი...

დარბაზში არავინ იყო — კარებთან მდგარმა ციოყის დედამ კიჩხ ლაგბან-
დისაკენ ანიშნა ლაპილს — იქ იმალებათ...

ლაპილმა ნახა, ეშმაკურად გაიღიმა...

„ტულად მომწყვედეულა თუ მართლა იქ იმალება“...

კოშკში ასასვლელი კიბის მეორე საფეხურს ვაჟურ ნაბიჯით მისწვდა,
(პირველი ჩატეხილი იყო) დანარჩენები ფრთხილად აიარა, ჭრიალი რომ არ
დაეწყო.

შესასვლელთან კედელს გაეკრა, ციოყის დედას, რომელიც ქვემოდან
აღევნებდა თვალყურს — ხელი დაუქნია — თითქო ემშვიდობებოდა, მერე
ზოხრა ლაგბანდის კარი ფრთხილად შეაღო და შევიდა... ვიწრო — დაბალქე-
ჩიანი — პირველი სართული კოშკისა ცარიელი იყო.

შეყოყმანდა ლაპილი. ცოტა იწყინა კიდევ... „ალარც ისე პატარები
ვართ — ციოყი კეკემალულობის თამაშს რომ მიმართავს“ — გაიფიქრა...
უხერხულად მოეჩვენა ძებნის გაგრძელება... თან არავინ ახლდა; რას იფიქრებ-
და ხალხი.

...მაგრამ ცნობისმოყვარეობამ მაინც სძლია ყველაფერს, რაც წინ ელო-
ძებოდა... რისთვის უნდა ემალებოდეს ციოყი, როცა ლაპილს ასე ენატრება
მისი ნახვა, მასთან ლაპარაკი... გზაში, აქეთ რომ მოეშურებოდა, ეგონა: ციო-
ყი სოფლის დასაწყისში ცხენით და ამხანაგებით შემეგებებოდა... არ გაუმართ-
ლდა... რას ნიშნავდა ასეთი შიში და მორცხვობა?...

თავისი მაინც არ დაიშალა. იმდენი გამბედაობა ყოველთვის ჰქონდა ლა-
პალს, რომ თუნდაც მარტო — ვაჟს გამოსდგომოდა საქებრად, მარტო ვაჟს.
კი არა — ციოყს, თავის ციოყს, რომელთანაც ბევრი რამ ჰქონდა საერთო შვი-
დი წლის შემდეგ დაბრუნებულსაც...

ზოხრადან მუბირისაკენ აჰყვა კიბეს.

ბნელოდა ირგვლივ.

კიბის უკანასკნელი საფეხური ბოლომდე ვერ სწვდებოდა ზემო — შემდეგ
სართულში ასაძრომს, ჭერში რომ იყო ოთხკუთხედად გამოჭრილი...

სიბნელეში ხელები ააფათურა, იდაყვებით დაეყრდნო, აიწია. ჭერში ასას-
ვლელის ნაპირზე ჩამოჯდა; ალარც დასერას ერიდებოდა, არც დაღლას
გრძნობდა იმდენად — ნამგზავრი; თუმცა სიბნელეში და მტვერში კარგა ხანი
ბოროტობდა, იმ ბიჭის პოენის უძლეველმა სურვილმა შეიპყრო თავიდანვე.

ციოყი არსად სჩანდა. მაგრამ ლაპილი მთელი არსებით წინდაწინვე
გრძნობდა, რომ მისთვის მახლობელი გული სადღაც სულ ახლოს ფეთქავ-
და. ძაღლინეს უორკეცებდა და ხალისს უძლიერებდა ამის შეგნება...

კოშკის ბნელი სართულების მდუმარებაში, თითქო მართლა გაისმოდა
რადაც — გულის ცემის მსგავსი, რომელიც მარტო ლაპილის ყურამდე აღ-
წევდა.

სიბნელეში ხანდახან კედელს მიეყუდებოდა, ყურს მიადებდა ცივ ქვას
და გაინაბებოდა... ციოყის გულის ცემის მოჩვენებითი ხმა უფრო გარკვევით
ესმოდა მაშინ... ნამდვილად კი ლაპილი თავისივე გულის ცემას უგდებდა
ყურს და თავდავიწყებული სტკებებოდა იმით...

სიბნელეში — წინ გაწვდილი ხელების ფრთხილი ფათურით მან მოსძებნა
ზემო — მორიგ სართულში — რიპში ასასვლელი კიბე. ფიქვის მსხვილი მორი —
ახლო-ახლო, საკმაო სიღრმეზე ამოკვეთილი საფეხურებით.

დაიხარა, ნელ-ნელა, ბავშური ფორთხით აპყვა საფეხურებს. მორი ოდნავ ქანაობდა, მაგრამ ჰაერში გამობრძმედილ გოგონას ეს ოდნავაც არ აკრთობდა... თუმცა სიფრთხილე მაინც საჭირო იყო; უცაბედად იმ სიბნელეში უშველებელი მორი რომ წამოქცეოდა, უსათუოდ ქვეშ მოაყვებოდა ლაპილი; სასიკვდილოდ დაშავდებოდა; დაშავებაზე ვინ იჩივლებდა — სირცხვილი იქნებოდა მფრინავისთვის ასეთი მარცხი...

კიბის შუამდე რომ მიაღწია, სინათლეც გადმოეფინა.

ქერში გამოჭრილი ასასვლელიდან მკრთალი სინათლე ეშვებოდა ზოლებად. კიბის თავი აქაც ვერ სწვდებოდა ქერამდე... იდაყვებით ასასვლელის ნაპირზე დაყრდნობილი — წვლებით ავიდა რიპში. ეს სართული კარგად იყო განათებული. სინათლე თავისუფლად ეფინებოდა დასავლეთის მხარეს, კედელში გამოჭრილი მალალი და ვიწრო სარკმლიდან...

ლაპილმა პატარა შესვენების შემდეგ — ისევ შესდგა ფეხი ფიჭვის მორზე გამოჭრილ საფეხურზე... ირგვლივ მიმოიხედა... ცივი, უსწორმასწოროდ კედელში ნაწყობი ქვების მეტი არაფერი იყო... ამ ერთფეროვნებას სარკმელი თუ ამრავალფეროვნება ცოტათი მაინც — და სარკმელიდან შემოჭრილი სინათლე თუ ხდიდა უფრო მიმზიდველს დანარჩენებთან შედარებით...

ახლა უფრო თამამად და ადვილად მიიწედა მალლა, რადგან აქ სიბნელე ზელს აღარ უშლიდა ასვლაში, ყოველი საფეხურის მოძებნასა და ფეხით მოსინჯვაში...

ლაპილი რომ ლალად მიიწედა სულ მალლა და მალლა, ციოცი ხაფანგში მომწყვდეულივით წრიალებდა, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა, ყოველ სართულს უხმოდ უთმობდა მფრინავ გოგონას... ქურდულად მიილალებოდა ზემოდ, სულ მალლა და მალლა... მაგრამ რა მიზნით, რისთვის — თითონაც არ ესმოდა კარგად... რალაც უხილავი ძალა ბატონობდა ახლა მასზე და უსიტყვოდ ასრულებინებდა ყველაფერს...

...თითონაც ხომ ძალიან უნდოდა ლაპილთან შეხვედრა, მის სიახლოვეს ყოფნა; მით უმეტეს აქ — კოშკის სიპარტოვეში და მყუდროებაში; მაგრამ თუ მაინც ვერ ისრულებდა გულის წადილს, ეს ისევ მისი უცნაური გულის ბრალი იყო, ვერ დაემორჩილებია ყმაწვილს იგი...

...„თუ არ დამანება თავი, თუ ბოლომდე ამომყვა — რალაც ხიფათს შემამთხვევს — ან შემომაკვდება, ან... სახურავიდან გადამაგდებს უთუოდ!“ — ფიქრობდა თავისთვის ციოცი. საგონებელში აგდებდა, აღონებდა ვაჟს ეს აკვიატებული ფიქრები, რადგან სხვა გამოსავალი ვერ ეპოვნა. „მაინც რა ჰქუა იყო აქ ამოსვლა, ამ ხაფანგში. თუმცა ვინ იფიქრებდა, რომ ლაპილი მიუხვდებოდა ეშმაკობას და აქაც კი ამოაყვებოდა. მასაც ალბათ რალაც ძალა უნდა ეწეოდეს აქეთ... თორემ ისე უბრალოდ თავს არ შეიწუხებდა... ისეთი გოგო არაა“...

...„მაშ რაც მოსახდენია, მოხდეს“...

ამ გადაწყვეტილებით ხობრაც დასთმო ციოცმა; კატისებური სიფრთხილით სახურავზე აიპარა და გაინაბა...

ლაპილმა კი ამასობაში უკვე ხობრაში ამოაყო თავი; ამოაყო და გული შეუტყუმშა სიცალიერემ... აქაც რომ არავინ დაუხვდა...

კინალამ იმედი დაჰკარგა იმ ახირებულ ბიჭთან შეხვედრისა. იმანც დააეკუდა; აქ რომ მომწყვდეულიყო ციოცი ხმაურს თუ არა, რაიმე ოდნავ ვასაგონ

ფაჩუნს. მაინც მოვკრავდი ყურსო... ისე უხმოდ, ისე ფრთხილად როგორ მოხერხებდა ასელას ის შეჩვენებულიო...

...მაინც არ მოეშვა. გული არ გაიტეხა. ხოხრა ლაგბანდის კიბეს დასწვდა, ასელაში ხელებიც მოიშველია — რადგან მორი საგრძნობლად ქანაობდა.

უცებ ყურები სცქეცტა — გაინაბა. ახლა კი მოესმა ლაპილს რაღაც ჭრიალის მსგავსი. გაიფიქრა: „უთუოდ ის ბიჭიაო“ და ცოტა ხანს კიდევ მოიცადა... მერე ღიმილით აიხედა მაღლა... გულმაც აგრძნობინა — „რაღაც“ სანატრელის სიახლოვეს ყოფნა... ლაპილის ლოყებსაც რომ არ სჩვეოდა საერთოდ — ქალური სინაზის და მორცხვობის გამომხატველი მკრთალი სიწითლე წამოეპარა ახლა...

...ციოცმა ვერც ერთი თავისი გადაწყვეტილებათაგანი ვერ შეასრულა. ანასვლელის მეორე მხარეს — სახურავის დაქანებაზე ჩამოჯდა; თანაც ხელები მაგრად ჩასჭიდა ინსტიქტურად ყავრის ნაპირს... ამ უფსკრულიდან გადავარდნაზე ფიქრი კი არა, უბრალოდ გადახედვაც — ერქოლას გვრიდა... თვალს არიდებდა... ხან ხუჭავდა რაღაც არაჩვეულებრივის მოლოდინში, ხან ოცნებით შორს — თეთნულდისაკენ იმზირებოდა...

ამ ფიქრებში და განცდებში არც გაუგია, არც შეუნიშნავს როგორ გაჩნდა ლაპილი კოშკის სახურავზე, მის ზურგს უკან... მარტო ხელის ფრთხილი და როგორც თვითონ მოეჩვენა — ნაზი შეხება იგრძნო... ასეთი სიფრთხილით, ასეთი მზრუნველობით — სხვა არავინ შეეხებოდა ციოცს თუ არ ლაპილი; მიუხედავად იმისა, რომ მათ „ბევრი რამ“ აშორებდა ერთმანეთისაგან...

... როცა ამ შეხების უმაღლვე შემკრთალმა უკან მოიხედა, სიტყვით ვერ შესძლო გამოთქმა, მაგრამ ისე კი აგრძნობინა ლაპილს: ბედნიერება სწვეოდა მისი სახით ციოცს რიჩგვიანს...

უხმოდ მიესალმა ლაპილიც...

მერე მფრინავმა უფრო თამამად ჰკითხა:

— აქ რას აკეთებდი, ციოც?!...

რა ნაზად წარმოსთქვა მისი სახელი ამ გოგონამ... ვაჟს ამის შემდეგ ხმის ამოღებისაც ეშინოდა, ვინ იცის, როგორი იქნებოდა მისი ხმა ლაპილის ხმასთან შედარებით!...

... მაინც გაბედა. უპასუხა:

— სახურავს დაეხედე!...

ლაპილმა ჯერ გაუღიმა, მერე კი წყრომით მიუგო:

— რატომ გამოიქეცი მესტიიდან?... — მამაშენი გაოცებული შემეგება — გამეხუმრა: თუ შენი გამოჩენა ასე შეაშინებდა — არ მეგონაო... დირექტორიც გაკვირვებული და ცოტა ნაწყენი იყო: ცხენს შეპირებიხარ!...

— შევპირდი! — თავაულებლად მიუგო ვაჟმა; — მაგრამ სხვანაირად არ ხერხდებოდა... მამაჩემი ხომ იქაა — არც მისი შავფაფარიანი ცხენი ჩამორჩება ჩემსას — ტოლები არიან...

— მაინც რამ აგაღებინა ხელი პირობაზე?... მართლა ჩემთან შეხვედრას მოერიდე!... — არ მახსოვს შენთვის რაიმე დამეშავებიოს... ახლაც კეთილი სურვილებით მოვედი...

ვაჟმა ლმობიერად შეავლო თვალი. თითქო სთხოვდა: განაგრძე, მესიამოვნება შენი ლაპარაკი — მე ყურს ვიგდებო...

— რას იტყვი ციოც, მართალია?...

ციოცი მხრებს აზიდავს მარტო.

სათქმელი ბევრი აქვს, მაგრამ გამბედაობა არა ჰყოფნის—დალაგებით ვა-
მოსთქვას... ლაპილი წაიჩოქებს, ცალი ხელით ყავარს დაებჯინება, სულ ახლოს
მიუჯდება ციოცს, ისე ახლოს, რომ მისი მხარი ვაჟის მკლავს ეხება ოდნავ...

— გიყურებ და ველარ გცნობილობ, თითქო ლაპარაკიც დაგვიწყებია
ამოდენა კაცს... არც მეკითხები რამეს, არც მიპასუხებ.

... მე კი რამდენი ახალი მაქვს სათქმელი შენთვის!...

ვაჟი დარცხვენით შეხედავს. ამას თითონაც გრძნობს: მასპინძელს ასეთი
საქციელი ვერ ჩაეთვლება ზრდილობად...

ლაპილი წამოიწევს, ირიბად გადახედავს, გაუღიმებს და უფრო ახლოს
მიუჯდება...

„რა გრძნობაა ეს გრძნობა, რაც გსურს, ვერ გამოგიტყვამს, ვერ გამოგიბა-
ტავს, ვერ გაგიბედა. ყველაფერს უკულმა აკეთებ შენი თავის, შენი სურვილის
წინააღმდეგ“. — ფიქრობდა ციოცი.

ამასაც კი მოესწრო ამ სანატრელ წუთებს: ლაპილი გვერდით უზის და
თვალის გასწორებასაც ვერ უბედავს... როგორც სჩანს სიყვარულის მწვერვა-
ლები ზოგისთვის უფრო ძნელი დასაპყრობი ყოფილა — ვიდრე უმბასი, თეთ-
ნულდის, იალბუზის... სათითაოდ ყველასთან უცდია ბედი და ნახევრად გა-
მარჯვებული მაინც გამოსულა, თუ მთლიანად არა... აქ კი, კოშკის სახურავ-
ზე — მფრინავი გოგონას გვერდით მყოფს, მისი მოსვლის შემდეგ — მუხლებში
იმდენი ძალა აღარ შერჩა: ზეზე ამდგარიყო, ზრდილობიანად, სიხარულით
მისალმებოდა...

— ციოცი, გამაგებინე: გააგებარდა თუ არა?!... — ექვით და უკმაყოფილოს
კილოზე ჰკითხავს ლაპილი...

— ვერ გეტყვი!... — შეჰხედავს, ისევ დაჰხრის თავს: თითქო ღრმა ფიქ-
რებში ვართულს ახლა მისთვის აღარ სცალია...

... მაგრამ ბოლოს მაინც ველარ გასძლებს, მორცხვად ჰკითხავს:

— არ მეტყობა?!...

— რა? — განგებ ჰკითხავს ლაპილი.

— ... ის, რომ გამეხარდა...

— არ გეტყობა!, — მიუგებს ღიმილით, მერე ყოყმანით დაუმატებს:

— მაგრამ ვგრძნობ, რომ... და ესეც დიდი რამ არის ჩემთვის!...

ციოციც დაუდასტურებს თავისთვის — გულში.

შეიძლება მართლა ისე არ ეტყობოდეს, გარეგნულად.. თუმცა მეტი რალა
უნდა შეეტყოს, ხმას ველარ იღებს კაცი... მოულოდნელი სიხარულისა და...
მაგრამ, მართლაც ხომ ფრთები შეასხა ლაპილის დაბრუნებამ. დიდხანია,
ძალიან დიდი ასე აღარაფერი გახარებია... და თურმე დიდი სიხარულიც ისევე
გამოგაშტერებს, როგორც დიდი უბედურება!...

შეიძლება არასოდეს არ ჰქონია შემთხვევა — ასეთი სიხარული განეცადა
მის გულს. და... ამიტომაც დაემართა... მხოლოდ პირველ—დროებით გაფრე-
ნილ სიყვარულს თუ მოჰყვება ამგვარი სიხარული; მოჰყვა კიდევაც. შეიდ წე-
ლიწადს ნატრობდა ამას ციოცის სული და გული...

... როგორ ემუქრებოდა ციოცი ლაპილს ერთი საათის წინ, გუნებაში, თავისთვის... მოკვლასაც კი უპირებდა, მაგრამ... ყველა მუქარა თითქო ქარმა

წაიღო; ქარმა კი არა — უფრო ნიაგმა, ისეთმა სტესტმა და უსუსურმა, ზოგჯერ თმის ღეროსაც რომ ვერ შეარხევს როგვიანად...

ასე მსუბუქი და უდღეური აღმოჩნდა ვაჟის მუქარა...

— ლამაზი იყო ძალიან! — ოცნებით წარმოსთქვამს და უკან მოიხედავს ლაპილი...

— რა? — ჰკითხავს ვაჟი...

— უშბა, ციოყ... ზემოდან, აერობლანიდან, მე ზემოდან დავცქეროდი მას, ვემუქრებოდი, თავს ვუყადრებდი გუნებაში, დავცინოდი კიდეც, ის კი ფიქრობდა ალბათ: „ვაი რატომ ჩემს ხელში არა ხარო“...

უშბა გარინდებული შემომცქეროდა, წარბშეუხრელად... შეიძლება გული მოსდიოდა, მაგრამ ოდნავაც არ იმჩნევდა. მთასაც შეშვენის სიღინჯე... ბოლოს მაინც მომხიბლა მისმა ველურმა სიმშვენიერემ. ძალიან ლამაზია შეჩვენებული, თავზე — თითქო დაღესტნიდან ქარის მიერ მოტაცებული, შამილის ჩალმასავით მოჭხვევია უცნობი თოვლ-ყინული, ტანი კი არაფერს არ იკარებს. მისი მხრები სალი კლდისაა, ასევე მკერდი... უცქერ: თვალეები აგერევა, ავიჭრელდება და უნებურად უსასაკო, მრისხანე ჭალაროსანს მიამსგავსებ...

— ლამაზია და თან მართლაც უზომოდ მრისხანე... ზოგჯერ მიუკარგუბელი როცა ხელით შეეხები, ადვილად გაგრძნობინებს და დაგარწმუნებს... დიდხანს ვუტრიალეთ შარშან...

ლაპილის მოეწონება — ციოყი რომ ტრაბახით არ დაასრულებს. არც სჩვევიათ სენებს, საერთოდ. თითონაც იცის — შარშან ალპინისტების ჯგუფთან ერთად ციოყიც რომ ავიდა უშბაზე.

თვალი შეავლო უშბასთან მოუხრიდებელ, მაგრამ თავისთან — პატარა მფრინავ გოგონასთან ასე მორაცხე და მორიდებულ სენას...

ლაპილი ხშირად იყურებოდა თეთნულდის მხარეს; სახეზე ცბიერის ღიმილი უთამაშებდა; თვალეებსაც ნაბავდა ხოლმე მეტის სინაზით.

ლაპილი ეშმაკობდა; კარგა ხანია — მიუხედა ციოყს... როგორც კი იგი თვალს მოარიდებდა, ციოყი უმაღვე, თავის მიუბრუნებლად, ქურდულად, ხარბად, გატაცებით უმზერდა... ასე უნდოდა ემზირა მისთვის, რაც შეიძლებოდა მეტ ხანს, რადგან ლაპილს უეცარი გამომშვიდობების შემთხვევაში — კარგა ხნით ჩარჩენოდა ხსოვნაში მისი სახე... ხან მედიდური, ხან ბავშვური, ხანაც ქალური სინაზით აღსავსე გამომეტყველება...

... მიუხედა ლაპილი; განგებ იმზირებოდა ისე დაჟინებით თეთნულდისაკენ.

მაგრამ რა წამს თავს მოაბრუნებდა — ციოყი უმაღვე მორჩილად მოარიდებდა თვალეებს, თვითონაც გრძნობდა — ოსტატურად ვერ ასრულებდა ამას, არ იყო დახელოვებული. მისი წინაპრები ყოველთვის პირდაპირ უცქეროდნენ, ალბათ: „თვალეებით სკამდენ სატრფოს“... მაგრამ მათ — ამგვარ ქცევაში ნაკლებად ღვიოდა უთუოდ — ტრფობის ცეცხლი...

სამაგიეროდ ლაპილი არ ერიდებოდა, არ მალავდა — გაბედულად უცქეროდა ციოყს, ეალერსებოდა თვალეებით... მისი სახე ახლაც ისე ხიბლავდა გოგონას, როგორც მაშინ — შეიდი წლის წინათ...

ციოყს მოგრო, სასიამოვნო შესახედავი სახე ჰქონდა. მთის უღმობელ მზისაგან კანგაბრინჯაოსფერებული... ფართე შუბლს ზემოდან მუქი წაბლისფერი თმა უმშვენებდა — ჭკემოდან კი სწორო, გრძელი და ზომიერი სისქის

წარბები, რომელთა თავები სიამაყის ნაოკის ქვემოლან ჩვეულებრივ არ უერთდებოდნენ ერთმანეთს...

შავშავი წარბების ქვემოლ ღრმა ფოსოებში, ყოველთვის, რაღაც შეუპოვრობის, გაკვირვების და ყურადღების გამომხატველი თვალები ელავდა, მკვირცხლი პატარა, ჭროლა... ცხვირიც ლამაზად გამოკვეთილი ჰქონდა. იგი უფრო სიამაყის იერს ფენდა, მკვირვად, ლოყის კუნთებ ჩამოქნილ, — ენერგიულ სახეს... ტუჩები მრუდე ხაზოვანი, საშუალო სისქის, ნიკაბი, მკვეთრად მოხაზული ოდნავ შესამჩნევად შუაზე გაყოფილი...

ძნელია ასეთი ბიჭი ადვილად ვინმეს დაუთმოს გოგონამ...

— ციოყ, ხომ არ გიპოვნია ვინმე?!... გაკვირვებულ ვაჟს თითონაც გაკვირვებით შეხედავს, უფრო კარგად განუმარტავს...

— მეგობარი თუ იპოვე... ქალი!...

ციოყი წამოდგება. ცალხელს თეძოზე შემოიჭდობს. ზემოდან უფრო თამამად დახედავს ლაპილს... თავს გაიქნევს უარის ნიშნად...

— მაშ არაინ გყავს?!

— არა, რატომ გაინტერესებს?!...

— ისე... მაინც რატომ არ უნდა მაინტერესებდეს ჩემი ყრმობის დროინდელი მეგობრის ცხოვრება...

— შენ, ლაპილ?!...

— მე? მრავალმნიშვნელოვნად ჰკითხავს გოგონა. თითონაც წამოდგება, მხარზე ხელს დაადებს ვაჟს. ისევე გაიღიმებს თავისებურად, თითქო მისთვის ყველაფერი ცხოვრებაში: ღიმილია და ღიმილით ეგებება...

— მე? — ერთხელ კიდევ ჰკითხავს და დინჯად უპასუხებს... — მყავს!

ციოყი ისევ სახურავზე დაეშვება. მაგრად ჩაეჭიდება ყავრის ნაპირებს ხელებით...

ხანგრძლივი დუმილისა და ყოყმანის შემდეგ ციოყი ენის ბორძიკით იკითხავს ჩუმად, ისე ჩუმად, რომ ამ კითხვამ მარტო ლაპილის ყურამდე მიაღწიოს...

— ახალგაზრდაა?!...

— შენსავით ახალგაზრდაა! — მშვიდად მიუგებს ლაპილი.

— რატომ ჩემსავით?...

— სხვას ვის შევადარო?!...

— სადაურია?

— შენსავით სვანია!...

— ლამაზია, მაინც?!... ოდნავ შესამჩნევი, დაცინვით ჰკითხავს ციოყი...

— სწორედ შენსავით ლამაზია!...

— ჩემსავით! — მწარედ გაიღიმებს ვაჟი; — ძალიან ლამაზი ყოფილა!

მერე არც თავის სიმაღლეს დაივიწყებს:

— ჩემსავით მაღალი თუა?!...

— შენსავით მაღალია. ხმაც შენსავით ბოხი აქვს, ლაპარაკი, ხომ... ლაპარაკიც შენსავით დინჯი და გამოზომილი უყვარს, ყოველ სიტყვას ისე უფროთხილდება, თითქო სესხულობდეს...

ციოყი ხელდება, მაგრამ ჯერ ისევ თავის შეკავებას ამჯობინებს... ლაპილის ყოველ პასუხს ფარულ დაცინვად ღებულობს...

— შენი ამორჩეული ჩემი ორეული ყოფილა სწორედ... — შეჩერდება, სათქმელს ერთხელ კიდევ შეამოწმებს გუნებაში, მერე ხევწნით მიმართავს ლაპილს:

— ლაპილ, რადგან მე და ის გარეგნულად ერთმანეთს ისე დაგვამსგავსა გამჩენმა და ამ მხრივ მეტოქეობის საშუალება მოგვისპო, მოდი — სცადოს და გამეჯიბროს. არც დოღში გავექცევი, არც სროლაში, თუ გინდა... ცეკვაშიაც შენ ხომ გიყვარდა ცერულის ყურება... თუ ვერ მაჯობა!...

და ცალ წარბს შედიდურად ასწევს ვაჟი...

— როგორ დაუთმობ შენს თავს ჩემზე უარესს?!

— მართალი ხარ ციოყ. კარგია, რომ ასე მაფასებ და მიფრთხილდები!..

— შენთვის... კარგია, მაგრამ... — შეყოყმანდება, გაიცინებს... — მე რაღას მარგია... რას ნიშნავს ჩემთვის...

— იგივეს, რასაც ჩემთვის... ჩემდამი პატივისცემა არ დაგეკარგება...

— მაგრამ შენ თუ!...

— მე თუ დამკარგე, ყველაფერი გეკარგება, არა?! — მოთმინებაც?!.

— მოთმინებაც, პირველ ყოვლისა...

ხომ სხვისად, ხომ დაკარგულად მიაჩნდა ციოყს — უკვე შვიდ წელიწადს გულში დარდათ ნატარები სიყვარული ამ გოგოსი; მაინც ღიმილით და ოცნებით უცქეროდა. ცქერის უკვე აღარ ეშინოდა, აღარც ერიდებოდა. რაც ერთად არიან იმ ხნის განმავლობაში ასეთ მცირე წარმატებას მაინც მიაღწია...

...რაც გამოსარკვევი იყო — თითქმის გამოარკვია და კარგად დაიხსომა. დიდი შეურაცყოფა იყო მისი ახალგაზრდული თავმოყვარეობის, მაგრამ... შეურაცყოფილი კი ყოველთვის უფრო გაბედული, უფრო უხეშია როგორღაც. ამას ციოყიც გრძნობს ახლა.

ლაპილის დაკარგვა ათასგვარ შეურაცყოფაზე უფრო მძიმეა, მაგრამ უფრო მეტსაც აიტანს, ოღონდ ლაპილს თუნდაც სხვის ხელში ისეთივე მკვირცხლს, ბედნიერს და სახელოვანს ხედავდეს...

— ციოყ! — მიმართავს ლაპილი წუთიერი ჩაფიქრების შემდეგ. — შენ ხომ არაფერი დაგრჩენია ტურბაზის დირექტორთან?...

— არა! — ყოყმანით და გაკვირვებით მიუგებს ვაჟი...

— სულ არაფერი!..

— რა უნდა დამრჩენოდა?...

— წერილი!...

მოაგონდება ციოყს...

— ჰო, მითხრა — მაგრამ არ გადმოუცია.

— წაიკითხე.

ციოყი გამოართმევს, შეატრიალებს ხელში.

— მერე იყოს, რა დროს წერილის კითხვაა... ლაპილი არ მოეშვება — თითონვე გადაუხვევს კონკერტის ნაპირს.

ციოყი გადაავლებს თვალს წერილს...

— ლაპილ, კარგ ფეხზე ჩამოხვედი... აქედან შეიძლება ერთად წავიდეთ...

— რა იყო, მოიტა!..

გამოართმევს, წაიკითხავს.

ოფიციალურ ბლანკზე სამი ნაბეჭდი აწკარი სიხარულით ააესებს ორივეს გულს...

ლაპილი მიულოცავს, ხელს ჩამოართმევს ციოყს...

— შენ, ძმაო, აღარ ხუმრობ თურმე. რატომ არაფერი მითხარი!...

მსროლელთა მომავალ რესპუბლიკურ შეჯიბრებაში მონაწილეობის მისაღებად იწვევდნენ ციოყს.

ციოყი სიხარულს მალავს... მაინც უნებურად ეღიმება...

— ლაპილ, ამის შესახებ მერე.. აღარ მახსოვს შეშპირდი თუ არა; მაგრამ შენი ამორჩეულის სურათი მაინც უნდა მაჩვენო. სახითაც მინდა ვიცნობდე — ვინაა სვანეთში მეორე — ასე რომ მგავს!..

— თითქო ჯერ არ გენახოს!...

— სად, როდის მაჩვენე?!..

— ?...

— დამცინი თუ, როგორ მივიღო ასეთი პასუხი?!..

— მე შენ დაგცინი?!.. — იწყებს ლაპილი.

— კარგი... ოღონდ ის მაჩვენე... იმის სურათი...

— რადგან ასე გაინტერესებს, რა გაეწყობა, თუმცა ვარწმუნებ...

— სიტყვით არა, სიტყვით ვერ დავრწმუნდები. თუნდაც ერთხელ... შორიდან დამანახე...

— ახლოდან იყოს, ბიჭო — რა მოხდება?!

ლაპილი ჯიბიდან ამოიღებს მრგვალ ჩარჩოში ჩასმულ ნივთს, — შეატრიალებს...

— „რა შუაშია სარკე“ — გაიკვირვებს სვანი. „შეაჩვენოს ქალი ეშმაკმა... ჰო, იქნება სარკის ზურგი იხდება და იქ ინახავს ლაპილი...“

ლაპილი რამდენჯერმე შეატრიალებს ხელში სარკეს, დახედავს, ზედაპირს გაორთქლავს და მერე ვარდისფერი, პატარა ცხვირსახოცი დიდხანს, ისე დიდხანს სწმენდს გულმოდგინედ — ისე აპრიალებს სარკის ზედაპირს, რომ ციოყს მოთმინება ეკარგება... უნდა ეცეს ხელში, გამოსტაცოს სარკე და შორს გადაისროლოს...

... რა შუაშია ახლა ეს ნივთი, რა ღირებულება და დანიშნულება აქვს ამ მომენტში, როცა ციოყის უკვე საბოლოოდ გამორკვეული და გადაწყვეტილი ბედი, უკანასკნელ სერიოზულ დადასტურებას ელის...

... ბარემ აჰხადოს თავი...

— ისე გაჩვენებ... ხომ გესმის?!.. — სითამამით შეუტევს ციოყს, ჰაერში ნავარდით გათამამებული გოგონა და ებონიტის, კრიალა, მრგვალ ჩარჩოში ჩასმულ სარკეს ცხვირზე მიაღებს...

„ხომ ხედავო“ — გააჯავრებს და მკერდზე მიენდობა მის ალერსს მონატრებული...

ციოყი თავს რომ ასწევს, ნამძინარეგსავით თვალებს მოისრესავს და გაცეცებით ირგვლივ მიმოიხედავს, მარტო მაშინ შენიშნავს: ყველაფერი სალამოს ბინდში გაუჩინარებულა უკვე... დრო გასულა...

... ლაპილი გვერდით დგას — მასთან. მხარზე იდაყვით ეყრდნობა და თვალს არ აშორებს...

გოგონა ქვემოდ სოფლისაკენ მიუთითებს გაკვირვებული, — სადაც ბინდ-
ბუნდში აქა-იქ თვალი სჭყიტეს ელნათურებმა...

— საიდან მოდის სინათლე?!..

— მესტიიდან! — მიუგებს ცოცი...

ლაპილი წუთით ჩაფიქრდება — ვაჟის პასუხით კმაყოფილი და მერე
ხელახლა იკითხავს:

— სიხარული!...

პასუხის მაგივრად მეგობრულად გაუღიმებს ცოცი...

ვინ არ მიხვდება... ყველამ იცის... ყველა იცნობს ჩვენი ბედნიერი ცხოვ-
რებისა და სიხარულის შემოქმედს...

კ რ ი ტ ი კ ა

იაკობ ბალახაშვილი

გორის ლიბერალური ნაჩსულიდან

გორის საოსტატო სემინარიელთა ლიტერატურული წრე
ვაჟა-ფშაველას მონაწილეობით

გორის საოსტატო სემინარიელებს საკუთარი ლიტერატურული წრე ჰქონდათ დაარსებული, რომელშიც შედიოდნენ: ლუკა რაზიკაშვილი, თეოფილე ხუსკივაძე, ლადო აღნიაშვილი, ალ. ნათაძე, დავით კარიჭაშვილი და სხვანი.

წრის წამყვან წევრად ითვლებოდა ვაჟა-ფშაველა. თეოფილე ხუსკივაძე გადმოგვცემს: „თუ რაიმე ახალი წიგნი გამოვიდოდა ქართულ ან რუსულ ენაზე, ამას ვაჟას ხელში ვნახავდით. ყოველს ახალს მოძირობას ლიტერატურაში ვაჟასაგან შევიტყობდით.“

ამდროისთვის წრის ხელმძღვანელმა ალ. სალარიძის ცნობით... „შეისწავლა ჰერაკლიტი, სოკრატი, პლატონის „რესპუბლიკა“, ეპიკური, გადაიკითხა ბეკონი, კანტი, ბოკლი, დრეპერი, ლებზოკი, სპენსერი, „современный социализм“ ლაველესი, „მეცნიერთა მეტამორფოზა“ გიოტესი. და ბოლოს მიუბრუნდა ჰომეროსს, ვირგილიუსს, დანტეს, მილტონს, შექსპირს, ბაირონსა და ფობტს“.

ამას დაუმატეთ რუსი და ქართველი კლასიკოსები. ყველა ამათ ვაჟა ჯერ თვითონ სწავლობდა და ითვისებდა, ხოლო შემდეგ აცნობდა მათ თავის წრის ამხანაგებს.

ლიტერატურული წრე აწყობდა, როგორც სხვა მწერლების, ისე საკუთარ ნაწარმოებთა კითხვა-განხილვებს. ყველა დიდის ურადლებით ისმენდა ხოლმე ვაჟას აზრს წაკითხულ თხზულებაზე. თეოფილე ხუსკივაძე ერთ ასეთ შემთხვევის შესახებ სწერს:

„პირველი ჩემი საყმაწვილო მოთხრობა „ჩიტის ბუდე“, შემდეგში სხვა სათაურით „ჯეჯილში“ დაბეჭდილი, წავეუკითხე ვაჟას (სხვა ამხანაგებთან ერთად) და გასწორება ვთხოვე. ლუკამ დიდი სიამოვნებით მომისმინა, ზოგიერთი ფრაზა შეამოკლა, ზოგიც სულ ამოშალა და შრომა დამილოცა. მხოლოდ მოთხრა, რომ გრძელი ფრაზები არ მეხმარა წერის დროს და მოკლე ფრაზებით მეწერა“.

1881 წლის სექტემბრის თუ ოქტომბრის დასაწყისში საოსტატო სემინარიელთა წრეს დროებით მიეკედლნენ ალექსანდრე გარსევანიშვილი, შემდეგ ცნობილი ხალხოსანი და პედაგოგი ალექსანდრე ხახანაშვილი — მერე ლაზარევის ინსტიტუტის პროფესორი.

ახლადშეძენილ დროებით წევრთა თანდასწრებით წრემ უახლოეს ხანში მოაწყო რუსული ენის მასწავლებლის ნოვოსპასკის რეფერატი და კითხვა ნეკრასოვის ლექსებისა. ალ. გარსევანიშვილი თავის მოგონებებში ამის გამო სწერს:

„...იმ საღამოს დავესწარ რუსული ენის მასწავლებლის საუბარს. ნოვოსპასკი, ამ მასწავლებლის გვარია, პოეტ ნეკრასოვის ნაწარმოებს კითხულობდა, სადაც მხატვრულად აწერილია რუსი ქალის დახასიათება. ალაგ-ალაგ გაჩერდებოდა ხოლმე და საჭირო კომენტარიებს აკეთებდა. მისი აუჩქარებელი და მკაფიოდ გადმოცემული ახსნა-განმარტება მე ძალიან მომეწონა.

საუბრის შემდეგ ჩაიზე დამპატივეს. რაზიკაშვილი ჩემს გვერდით იჯდა და მელაპარაკებოდა ნეკრასოვის მნიშვნელობაზე. ზოგიერთ ამ პოეტის ნაწევრებს ზეპირად ამბობდა. განსაკუთრებით მოსწონდა იმ ლექსის ნაწევრები, სადაც პოეტი მიმართავს მკითხველს ასეთი სიტყვებით: „წადი მასთან, ვინც დამცირებულია და ცხოვრებისაგან შეურაცხყოფილი. იყავ შენ მათი მფარველი. სადაც ისმის მძიმე სუნთქვა და მოქალაქის მწუხარება, იქაც იყავ პირველი.“

მასწავლებლების გარდა რეფერატებს კითხულობდნენ მოსწავლენიც. ერთი ასეთი რეფერატი წაკითხულ იქნა ვაჟა-ფშაველას მიერ სოფრომ მგალობლიშვილის ბინაზე იმხანად გორში მცხოვრებ მუშა მგოსნის იოსებ დავითაშვილის შემოქმედების შესახებ. გორის საოსტატო სემინარიელთა ლიტერატურული წრის წევრი გვიამბობს:

„მოკლე ბიოგრაფიული ცნობების შემდეგ, რეფერენტი შეუდგა მგოსნის პოეზიის დახასიათებას: მან მიაქცია ყურადღება ლექსების დადებითს მხარეს.

— მე, — სთქვა ვაჟამ, — წინააღმდეგი ვარ იმ შაბლონური დაფასებისა, რომელიც ამ ბოლო დროს ზოგმა მოკრიტიკემ ჩვეულებად გახადა: გადაფურცლევნ წიგნაკს, ამოიკითხავენ ავტორის გვარს და თუ ის ნაკლებ ნაცნობია, გაბედულად წამოიძახებენ: ეს უნიჭოა... ეს ლექსი არ ვარგა, ამას საშუალო ნიჭი აქვსო, იმას რითმა არ უვარგაო და სხვა ამგვარი. ასეთი სუბიექტური საზომით მგოსნის დაფასება არა თუ მიუღებელია, არამედ მავნეა და უნაყოფო.

ვაჟამ მრავალი ლექსის შინაარსი გადმოგვცა, აღნიშნა მათი მთავარი აზრი და დაგვიმტკიცა ნათლად, რომ გლეხი-მგოსანი ნამდვილი რეალისტია და საღი ოპტიმიზმის მატარებელი. იოსებ დავითაშვილის პოეზია — ეს სინამდვილის სარკეაო. მგოსანი იმას სწერს, რაც თავის თვალთ უნახავს, ან რაც მას ცხოვრებაში გამოუცდიდაო. მისი შემოქმედების ლეიტმოტივია: ზრუნვა სწავლა-განათლებაზე, ზრუნვა მის გავრცელებაზე შორეულ გლეხობაში. ასეთ კატეგორიის ლექსებს დიდაქტიური ხასიათი აქვსო, მაგრამ ისინი მაინც არ ჰკარგავენ მნიშვნელობას; მგოსანი გასაგები ენით არიგებს თავის მოძმეებს: ისწავლეთ, გეყოფათ ძილი, გააღეთ თვალიო.

ამ პატარა რეფერატს კაშთი არ გამოუწვევია. თბილისიდან მოსულმა მერვე კლასის მოწაფემ მიხ. გედევანიშვილმა სთქვა საბოლოო სიტყვა და სხვათა შორის შეადარა დავითაშვილი რუს პოეტს კოლცოვს. მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ჩვენი მგოსნის შემოქმედება უფრო მრავალფეროვანია და მრავალმხრივია, ვიდრე კოლცოვისა. დასასრულს აღტაცებით მოიხსენა დავითაშვილის სახელი და დიდი მომავალი უწინასწარმეტყველა. გაუმარჯოს, — სთქვა

შალალი ხმით გედევანიშვილმა, — იმ გლებ-მგოსანს, რომელმაც აიღო თავისი კალამი იმ მიზნით, რომ შალლა აღემართა „სწავლისა და განათლების დროშა-ალამი“.

ეს ლიტერატურული საღამო იოსებისთვის იყო ღირსსახსოვარი: მუდამ დამკვირებულმა მგოსანმა აქ, ახალთაობის წრეში, მოისმინა წრფელი და გამამხნევებელი სიტყვები. უნდა გენახათ მაშინ მისი ბრწყინვალე სახე! ლოყები გაუწითლდა, თვალები ცრემლებით აევსო. მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ქანდაკივით იჯდა სკამზე და ყურადღებით ისმენდა სჯა-ბაასს. ასეთი ბედნიერი წუთი საბრალო მგოსნის ცხოვრებაში სამწუხაროდ ძალიან იშვიათი იყო“.

ამ რეფერატის რამდენიმე ხნის შემდეგ დასახელებულ წრეში ალექსანდრე გარსევანიშვილმა წაიკითხა მოხსენება თემაზე: „რუსი მგოსანი კოლცოვი და მისი შემოქმედება“. თვითონ ალ. გარსევანიშვილი ამის გამო სწერს:

„ჯერ ავწერე კოლცოვის ოჯახური მდგომარეობა და მისი აღზრდა, შემდეგ შევეხე მგოსნის ლიტერატურულ მომზადებას, რომლითაც იგი სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა.“

ამ საგანს დაწვრილებით შევეხე, ვინაიდან კოლცოვი ზოგიერთ მსმენელისათვის უცნობი მწერალი იყო. ამის შემდეგ მგოსნის ლექსები თემების მიხედვით რამდენიმე კატეგორიად დაყავი: ბუნების აღწერა, გლები ქალის ცხოვრება, უღარიბესი გლების ფიქრები და სხვ.

რეფერატის დასასრულში აღვნიშნე კოლცოვის მნიშვნელობა რუსეთის ლიტერატურაში და ვთქვი: ამ ოდნავ განათლებულმა მგოსანმა მშობლიურ ლიტერატურაში პირველმა შეიტანა ახალი სხივი, იგი შეეხო გლებთა ცხოვრებას და მკითხველში ამ წოდებისადმი დიდი ინტერესი გამოიწვია. ამ დროს ცნობილი კრიტიკოსი ბელინსკი ისე იყო აღტაცებული კოლცოვით, რომ მან იგი შეამკო „ხალხის შვილის“ ეპითეტით. ბელინსკის ეს აზრი მე სავსებით უარყვავი“.

ალ. გარსევანიშვილის ამ დასკვნამ დიდი კამათი გამოიწვია. ერთი მსმენელი, რომელსაც „პეპელიჩს“ ეძახდნენ თავგამოდებით იცავდა ბელინსკის აზრს. ამ პეპელიჩის წინააღმდეგ გარსევანიშვილის დასაცავად თავგამოდებით იბრძოდა რეფერატზე ვაჟა-ფშაველა და გააჩერა კიდევ მოწინააღმდეგე. ამის შემდეგ სიტყვა აიღო იოსებ დავითაშვილმა:

„იოსებ დავითაშვილმა, — გვიამბობს რეფერენტი, — მეტად საინტერესო შეკითხვა შემოიტანა:

— ჩემთვის ძალიან საინტერესოა ცნობა, თუ როგორ მიუდგა კოლცოვი ბატონ-ყმობის საკითხს. წამიკითხეთ რომელიმე ლექსი ამის შესახებ.

— ასეთი შინაარსის ლექსი მას არ დაუწერია! — ეუპასუხე მე.

— როგორ? — გაკვირვებით წამოიძახა იოსებმა. — ნუ თუ ასეთს ბოროტებას იგი არც ერთი სიტყვით არ შეხებია? მე რე რა დრო ყოფილა მაშინ, თქვენ არ ბრძანეთ, რომ ბატონ-ყმობამ მიიღო კოლცოვის დროს სასტიკი ხასიათი და აქა-იქ რუსეთში მასიური მღელვარებაც კი გამოიწვიაო?

— აკი ვითხარით, — არ შეხებია მეთქი ამ მოვლენას, ტყუილს ხომ არ მოვიგონებ.

— მაინც რით აიხსნება ეს? — მკითხა კიდევ იოსებმა: ი მამაცხონე-ბული, ჩემზე ნასწავლი ყოფილა, როგორც თქვენ ბრძანეთ, ცნობილ სტანკევიჩის წრეშიც ყოფილა და ნუთუ ასეთ ბოროტებას, როგორცაა მონობა, ვერ ამჩნევდა... იქნება, ადრე მოხუცდა, ან და გონება მალე დაუსუსტდა...“

ჩემს მაგიერად პასუხი ვაქამ ვასცა და ისტორიული მომენტით კოლცოვი გაამართლა.

— კოლცოვი ადრე მოკვდა ქლექით, — სთქვა ვაქამ. — ის იყო ამ დროს ოცდაათიხმეტი წლისა. გონება ბოლომდინ შერჩა სალი. დიდხანს რომ ეცოცხლა, შეიძლება დაეწერა სოციალური შინაარსის ლექსები. გარდა ამისა, იმ დროს განათლებული მწერლებიც გატაცებულნი იყვნენ „სინამდვილის გონიერების“ თეორიით. ამ გარემოებამც იქონია კოლცოვზე გავლენა, და როცა ამ თეორიამ ძალა დაჰკარგა, მაშინ კოლცოვი ცოცხალი აღარ იყო“.

ამავე წრეში წაიკითხა ვაქა-ფშაველამ რეფერატი სათაურით: „ლექსი მერანი, როგორც ბარათაშვილის მსოფლმხედველობის გამომხატველი“. ეს მოხსენება თავდაპირველად ვაქას რუსულად ჰქონდა დაწერილი, რუსული ენის მასწავლებლის ნოვოსპასკის დავალებით, რომელმაც მიაწოდა მას ყოველგვარი მასალა ბაირონიზმის შესახებ.

რეფერატმა მაინცდამაინც დიდი კამათი არ გამოიწვია. მოლაპარაკეთა საუბარს უფრო შეკითხვის ხასიათი ჰქონდათ, ვაქა ყველას ამომწურავ პასუხს არღედა.

ეს ლიტერატურული კრება სემინარიის შენობაში იქნა ჩატარებული დირექტორ სემიონოვისაგან წინასწარ აღებული ნებართვით.

1881 წლის ზამთარში გორის საოსტატო სემინარიელთა წრემ ხელთნაწერ ლიტერატურულ ჟურნალის გამოცემა გადასწყვიტა და ეს განძრახვა ახლო ხანში შეასრულა კიდევ. ჟურნალის რედაქტორი ალ. ნათაძე ამის გამო თავის მოგონებაში შემდეგსა სწერს:

„თოვლიანი დღე იყო. ჩვენ ყველანი სემინარიის ეზოში გავიშალენით და გუნდაობას ვთამაშობდით. ორ რაზმად ვიყავით გაყოფილი, ერთ რაზმს ბელადობდა ვაქა-ფშაველა, მეორეს კი ნიკო ხუციშვილი. ბრძოლა მეტისმეტად სასტიკი გამოდგა. ბევრმა ჩვენთაგანმა ვერ გაუძლო ამ ბრძოლის სისასტიკეს და ფეხბელ გამზრალთ, დაოსებულთ, გაწუწულთ მყუდრო ადგილი მოგვადებინა. ბრძოლის ველზე ორი ბელადილა დარჩა: ნიკო ხუციშვილი და ვაქა-ფშაველა, პირველ ხანებში სემიონოვი ზევიდან დაგვეყურებდა და ბევრსაც იცინოდა, მაგრამ რა შენიშნა, რომ ბრძოლამ სახიფათო მიმართულება მიიღო, თავისი რიხიანი ხმით უბრძანა მოშორებოდნენ ერთმანეთს.

შევედით ოთახში, ბრძოლის შემდეგ ძვლები გავითბეთ. ჩვენი ღრიანცელი და სიცილ-ხარხარი ზეცასა სწვდებოდა: ლადო აღნიაშვილი ფეხთან მიკრუნჩხულიყო და რაღაცას სწერდა. ჩვენმა სიცილ-ხარხარმა გამოარკვია და თავისებური ირონიით გადმოგვძახა: „კარგი, ე, ვირისთავებო, გეყოფათ სულელური ფართიფურთი, ახლა ერთი კარგი აზრი დამებადა და მინდა ეს აზრი გავიზიაროთ“. ამ ხმაზე ქართველები წინ წავდექით და ლადოს წრე შემოვავლეთ. აღნიაშვილმა გავვიმარტა თავის განზრახვა ქართულ ენაზე ხელთნაწერი ჟურნალის დაარსების შესახებ. აზრი ყველას მოეწონა. მეორე ოთახში შევედით სათათბრიოდ.

დავიწყეთ სჯა და ბაასი. ძალიან ცხარე სჯა-ბაასის შემდეგ ასე მოვაწყეთ საქმე; რედაქტორად მე ამომირჩიეს, აღმინისტრატორად და გამომცემლად ლადო აღნიაშვილი. მესტამბედ (გადამწერად) ნიჭიერი პოეტი ბაჩანა (მეტად კარგი წერა იცოდა და სამი მანეთი დაუნიშნეთ თვეში). თანამდებობა ასე გავანაწილეთ: მე უნდა მწერა შინაური მიმოხილვა და პედაგოგიური სტატი-

ები, აღნიაშვილმა კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია ითავა. ვაჟა-ფშაველამ — პოეზია, ჩვენმა ნიჭიერმა ბელეტრისტმა თეოფ. ხუსკივაძემ — ბელეტრისტიკა, მათიკაშვილმა — პოლიტიკა და სხვა“.

ლიტერატურულ წრის წევრებმა თავიანთი განზრახვა ქართული ენის მასწავლებელს არისტო ქუთათელაძეს და დირექტორ სემიონოვს გაუზიარეს. ქუთათელაძეს ეს ამბავი ძლიერ გაეზარდა და იმწამსვე ხელთნაწერ ჟურნალისტთვის თუმანი გადასცა მოსწავლეებს. დირექტორმა სემიონოვმა კი ამბის მომტანთ ასეთი სიტყვებით მიმართა, „იმუშავეთ, იმუშავეთ, ჩემო გვრიტებო, თქვენი ქვეყანა გაგებულ მუშაობას მოელის და შრომას შეუჩვეველი, მოუმზადებელი მუშა ვერაფერს გაუკეთებს თქვენს სათაყვანებელ სამშობლოს. მე ცენზორს არ გინიშნავთ, როგორც ამ შემთხვევაში სხვა სკოლებში იციან ნოლმე, ჩემი თქვენდამი სიყვარული და თქვენი სიყვარულიც ჩემდამი — თავდება მისი, რომ ბოროტად არ მოიხმართ ჩემს ნდობას“.

აღნიაშვილმა საკმაოდ ბლომად შეაგროვა ფული ჟურნალისტვის. თვითონ სემიონოვმა ხუთი მანეთი შემოსწირა. პირველი ნომერი ჟურნალისა პირველ თებერვალს გამოვიდა. შენახულია შინაარსი ამ ნომრისა:

„რიყრაყი“ №1, მეცნიერული და პოლიტიკური ჟურნალი, სარჩევი: 1) შინაური საქმეები — ალექ. ნათაძისა, 2) პოლიტიკური მიმოხილვა — მათიკაშვილისა, 4) „ყარსის ბოლოს“ — პოემა ვაჟა-ფშაველასი, 5) მელოდია — ლექსი — მისივე, 6) პედაგოგიური წერილები — თეოფ. ხუსკივაძისა, 7) ფიზიოლოგიური წერილები — დავ. კარიჭაშვილისა და სხვა.

სულ ათი ეგზემპლიარი გადასწერა აღნიშნული ჟურნალის — „მესტამბე“ ბაჩანამ. სამი გორისთვის დასტოვეს, ერთი ცალი „დროების“ რედაქციას გაეგზავნა, ერთი ილია ჭავჭავაძეს და ერთიც საოსტატო ინსტიტუტს.

ამავე ხანებში ქალაქ გორში კერესელიძესთან ანტონ ფურცელაძე იყო ჩამომხტარი. ანტონს წაეკითხა ხელთნაწერი ჟურნალი და მოეწადინა ჟურნალის თანამშრომელთა გაცნობა.

„წავგიყვანეს, — სწერს თავის მოგონებაში ალ. ნათაძე, — და წარგვადგინეს ანტონს ეს ახლად გამომცხვარი „ჟურნალისტები.“ სოფ. მაგლობლიშვილიც აქ იყო. ვახშამზედაც მიგვიპატიუეს და ბევრი კარგი სიტყვებიც გავაგონეს“.

„რიყრაყის“ თანამშრომლებიდან ყველაზე მეტი ალერსი ხვდა ვაჟა-ფშაველას. იგივე ალ. ნათაძე იგონებს: „სოფრომი და ანტონი თავის ალტაცებულ თვლებს არ აშორებდნენ ვაჟა-ფშაველას. თვითონ ამას წააკითხეს თავისი ნაწარმოები და ისეთი დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ ჩვენს ალტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა: ყველას სასიხარულო ცრემლი მოგვადგა. ჩვენმა მწერლებმა სოფრომმა და ანტონმა მიიკრეს იგი გულზე“.

გაზ. „დროების“ რედაქტორმა სერგეი მესხმაც დიდი ალტაცება და თანაგრძნობა შემოიღოთვალა ჟურნალის თანამშრომლებს ტფილისიდან.

ასე იყო გორის საოსტატო სემინარიაში, ვიდრე მწვავე რეაქციის რეპრესიების გამო წრე არ დაიშალა.

ბორის საოსტატო სემინარიელთა დრამატიული წრე

ალექსანდრე გარსევანიშვილის ინიციატივით 1881 წლის გაზაფხულზე გორის საოსტატო სემინარიელთა შორის დაარსებულ იქნა დრამატიული წრე. მოწაფეთა დრამწრის უფრო აქტიური მონაწილენი იყვნენ: ალ. გარსევანიშვილი, გოლა ჩიტაძე, სიმონ კასრაძე, ვასო სააკაშვილი, ვანო შანავაძე, დათ. თაბუნაძე, ი. შოთნიაშვილი, ვას. რატიშვილი და სხვანი. წრის იდეური ხელმძღვანელი იყო სოფრომ მაგლობლიშვილი.

წარმოდგენები ჩვეულებრივად იყო უფასო. ფასიანი კი იმართებოდა მხოლოდ საქველმოქმედო მიზნით. სოფლად სდგამდნენ ისეთ პიესებს, რომლებიც რთულ დეკორაციებს არ საჭიროებდნენ. პროვინციებში წარმოდგენები იმართებოდა ან სკოლის შენობაში ან და დიდ აივანიან სახლის წინ. სასცენო დეკორაციას ისინი თვითონ აწყობდნენ და გრიმსაც თვითონვე იკეთებდნენ.

ამ წრის მიზანდასახულობის შესახებ ალ. გარსევანიშვილი თავის მოგონებებში შემდეგსა სწერს:

„დრამწრე, ჩვენ, ახალგაზრდობამ, დავაარსეთ არა ეკონომიურ მოსაზრებით. მთავარი მიზანი იყო თეატრალური კულტურის შეტანა მშრომელ მასაში და ხალხური იდეების გავრცელება. მართალია, ჩვენ იმ დროს საფუძვლიანად არც კი გვესმოდა თეატრის, როგორც ხელოვნების კერის მნიშვნელობა, მაგრამ საღი ინსტიქტით ვგრძნობდით, რომ ეს დიდი საქმეა.

წარმოდგენებს ვდგამდით, როგორც გორში, ისე სოფლად. ჩვენ მიერ დაარსებულმა თეატრმა ფაქტიურად „მოძრაი“ თეატრის სახე მიიღო. ადგილობრივი ინტელიგენცია ჩვენს განზრახვას თანაგრძნობით შეხვდა; ყველა გვაქეზებდა და გვახალისებდა. ამ გარემოებამ ცხადია, ჩვენი ენერჯია და ენტუზიაზმი გააორკეცა. ჩვენი მუშაობა განსაკუთრებით ზაფხულის არდადეგებში ხდებოდა, თუმცა დღესასწაულების დროსაც ვთამაშობდით“

ქალების როლებს ასრულებდნენ ვაჟები. ახალგაზრდა ქალების როლს ასრულებდა ლამაზი ტანის ყმაწვილი გოლა ჩიტაძე, რომელსაც მეტად ნაზი და ტკბილი ხმა ჰქონდა. მოხუცი ქალების როლს ასრულებდა ვანო შანავაძე, რომელსაც უფრო კაბასი ქალის როლი ეხერხებოდა. მაგრამ ყველაზე უკეთესი იყო კომიკური როლების შემსრულებელი ვასო სააკაშვილი, ეს მართლაც რომ მსახიობად დაბადებული ახალგაზრდა მალე კლექმა იმსხვერპლა.

მოწაფეთა დრამწრემ თავის წარმოდგენების საშუალებით პირველად დაანახვა ქართლის გლეხებსა და ხელოსნებს თუ რა არის თეატრი და საერთოდ დრამატიული ხელოვნება. გლეხებს წარმოდგენების გარდა მეტად მოსწონდათ დივერტისმენტი, დეკლამაცია, ჰიუმორი და ცეკვა. დრამატიული წრე მისი იდეური ხელმძღვანელის სოფრომ მაგლობლიშვილის რჩევით უფრო ოსებ დავითაშვილის ლექსებს კითხულობდა ხოლმე.

მუშა მგონის ლექსების კითხვა გლეხებში ყოველთვის აღტაცებას იწვევდა. ალ. გარსევანიშვილი ერთ ასეთ შემთხვევის შესახებ თავის მოგონებაში გვიამბობს:

„...სოფელ მეჯვრისხევში გოლა ჩიტაძემ წაიკითხა ი. დავითაშვილის ლექსი „ერის მარჩენალი“.

მთელი ერის მარჩენალი
გლახკაცია — მიწის მუშა“.

ამ სიტყვებთან ერთად ვილაყამ დაიყვირა: „ეგ მართალია, მართალი!“ იგრილა ვაშამ: ჩიტაძემ ეს ლექსი გაიმეორა. ჯერ კითხვა არ გაეთავებინა, რომ ერთმა მოხუცმა მძლავრი ხმით წამოიძახა: „ვენაცვალე სულში მაგის დამწერსაო!“ ამ სიტყვებმა საერთო მხიარულება და სიცილი გამოიწვია.

ამის შემდეგ ჩიტაძემ წაიკითხა ის ლექსი, სადაც მგოსანი სწავლა-განათლებლაზე ლაპარაკობს. ლექსის დამთავრებისას დეკლამატორი უცებ მქადაგებლად გადაიქცა — გლეხობას უხსნიდა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სწავლას ხალხის ცხოვრებაში.

წარმოდგენის მერე ლევან თულაშვილის ოჯახში ვაგვიმართეს ვაშამი. აქ მთელი საზოგადოების სახელით მადლობა გვითხრა იქაურმა მასწავლებელმა თეოფილე კანდელაკმა, რომელმაც ჩვენი მოქმედება მრავალმხრივ დაახასიათა და აღგვაფრთოვანა“.

მოწაფეთა დრამატიული წრე ხშირად აწყობდა იაფფასიან საქველმოქმედო წარმოდგენებსა და საღამოებს. ერთი ასეთი საღამო მოეწყო იოსებ დავითაშვილის დასახმარებლად.

1883 წლის მარტში სოფრომ მგალობლიშვილი დრამატიული წრის ხელმძღვანელს მაშინ ტფილისის მეშვიდე კლასის მოწაფეს ალ. გარსევანიშვილს ამის შესახებ სწერდა:

„მუშა მგოსანს, შენ კარგ ნაცნობს. ბედი არ სწყალობს. იოსები იღუპება, სიღარიბეს განიცდის, უბატრონია და ავადმყოფი. წარმოდგინე გორში მოსვლა უნდა და გზის ფული კი არა აქვს. ქალაქის ყიდუაც ენატრება, რომ მასზე მაინც გადიტანოს თავისი დარდები. თქვენ, ახალგაზრდებო, მოვალენი ხართ, ასეთ პიროვნებას დახმარება გაუწიოთ. პირადად გთხოვ შემდეგსა. შენ ხარ დრამატიული წრის მეთაური. გორში, სააღდგომო კანიკულების დროს უნდა გამართო მგოსანის სასარგებლოდ იაფფასიანი წარმოდგენა. რაც შეეხება ხალხს, ჩვენ მოვიყვანთ. გახსოვდეთ, რომ თქვენ დახმარებას ექნება ორგვარი მნიშვნელობა: მატერიალური და ზნეობრივი.“

რამდენიმე ხნის შემდეგ, როცა სააღდგომო არდადეგებზე ალ. გარსევანიშვილი გორში ჩამოვიდა, მან სოფრომ მგალობლიშვილის თხოვნა გადასცა ამხანაგებს და მათ გადასწყვიტეს დაედგათ გიორგი ერისთავის „ძუნწი“ დათიკო თაბუნდიძის სხლში, სადც ჩვეულებრივად იმართებოდა წარმოდგენები.

ამ განძრახვის სისრულეში მოყვანა არ მოხერხდა, მაშინ დრამწრის წევრები შეიკრიბნენ მოსალაპარაკებლად. კრებას ვაჟა-ფშაველაც დაესწრო. ვაჟამ ურჩია იმ სახლში, სადაც ისინი წარმოდგენებს მართავდნენ, მოეწყოთ სადილი, მოეწვიათ ინტილიგენცია და მათ შორის შეეგროვებინათ ფული იოსებ დავითაშვილის დასახმარებლად.

ვაჟა-ფშაველას წინადადება ყველამ მოიწონა. სადილი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სოფრომ მგალობლიშვილი, გაიმართა 1883 წლის აღდგომის დღესასწაულის დროს დათიკო თაბუნდიძის ხარჯით.

სადილმა ნამდვილი ლიტერატურული ბანკეტის სახე მიიღო, სტუმართა რიცხვი იყო ოცდაათამდე. მათ შორის იყვნენ მასწავლებლები, ექიმები, რკინიგზელები და მოსწავლენი.

ამ სადილს მწერლებიდან ესწრებოდნენ: მოხუცი პოეტი რაფიელ ერისთავი, ანტონ ფურცელაძე, სოფრომ მგალობლიშვილი და ნიკო ლომოური.

აქვე იყო ვაჟა-ფშაველა და მისი უმცროსი ძმა ნიკო — მერე ბაჩანას სახელით ცნობილი.

წარმოითქვა უამრავი სიტყვა. ყოველ სადღეგრძელოს სამხმინანი „მრავალ-ვაშიერი“ მოჰყვებოდა ხოლმე. ყველანი მხიარულობდნენ, იცინოდნენ, ოხუნჯობდნენ და მღეროდნენ. მხოლოდ ვაჟა იჯდა ხმის ამოუღებლად, არც ღვინოს სვამდა, ერთხანს და არც მღეროდა. მისი აგრე რიგად ყოფნა ყველას უკვირდა... მაგრამ რაფიელ ერისთავის სადღეგრძელოს დროს მდგომარეობა შეიცვალა.

„რაფიელ ერისთავის სადღეგრძელოს შემდეგ, — სწერს ნადიმის დამსწრე, — ვაჟამ მოულოდნელად გიტარას სტაცა ხელი და ტკბილი ტენორის ხმით დაამღერა ევროპულ კილოზე დაწერილი რომანსი. სიტყვები კი რაფიელ ერისთავისა იყო.

ნეტავ რას სტირი, დედილო!
რას ჩამომჯდარხარ კერასა...
ასი მკრან გულში მირჩვენის
მტირალი ქალის ცქერასა!..

დიდი აღტაცებით მღეროდა ამ ლექსს ახალგაზრდა მგოსანი და თითონვე შესაფერ აკობანიმენტს გიტარაზე უკრავდა.

ამ სიმღერამ ძლიერი ტაშისცემა გამოიწვია. ვაჟაც გამხიარულდა. დამსწრეთა თხოვნით მას ეს სიმღერა უნდა გაემეორებინა, მაგრამ ამის მაგიერ ვაჟამ რუსულად დაამღერა რევოლუციური შინაარსის რომანსი, რომელიც ვკონებ ასე თავდებოდა „და შენ ძვლებიდან გმირი აღსდგება, ჩვენზე ძლიერი იგი იქნება“.

ანტონ ფურცელაძემ სიმღერის დასრულებისთანავე ხმამაღლა დაიძახა: „ყმაწვილებო, ექსტრა!“ და ყველამ ხელმეორედ დალია ვაჟა-ფშაველას სადღეგრძელო. კახელებმა კახური მრავალვაშიერი თქვეს. ვაჟა მესამე ხმას მღეროდა. სიმღერის დამთავრებისთანავე ერთმა გორელმა მოსწავლემ, რომელსაც ზედმეტ სახელად „შავ ყორანს“ ეძახდნენ, შემდეგი სიტყვებით მიმართა ვაჟას:

„ამხანაგო ლუკა! მე წაკითხული მაქვს შენი დაუბეჭდავი ლექსები, ზოგიერთი ლექსი პესიმისტური ხასიათისა; დღევანდელ პირობებში ასეთი რამ მიუღებელია, შორს ჩვენგან პესიმიზმი“.

საპასუხოდ ვაჟას რაღაც ხელთნაწერი ამოუღია უბიდან, ნერვიულად გადაუსინჯია და მერე დიდის გრძობითა და ხელოვნებით ზეპირად უთქვამს ეს ლექსი:

დამისხი, დამალეინე,
ე ღვინო ცეცხლებ პრიალი.
ეგება წაღმა ვიფიქრო
სოფლის უკუღმა ტრიალი.
ეგება გულის ვარამი
ჩავკლა მე ამ ჭიქაშია:
თვალწინ დამიდგეს ლამაზი,
ერეოლა მამკიდოს ტანშია,
ღეზი ვკრა ჩემსა ლურჯასა,

გადავერიო ზღვაშია...
ამ ჩვენ მონურსა სიციცხლეს
სიკვდილი მიჯობს ცდაშია.
ვერ მოაწონებთ ჭაბუქსა,
რაც არ უჯდება ჭკვაშია!

გაათავა თუ არა თურმე ვაჟამ ლექსის კითხვა, აიღო მაგიდიდან ლენინით
სავსე სასმისი და გადაჰკრა.

ამის შემდეგ სიტყვა იოსებ დავითაშვილის შესახებ წარმოსთქვა ტყბილი
ქართულით მოსაუბრე ნიკო ლომოურმა, რომელმაც საერთო აღტაცება გამო-
იწვია. მუშა მგოსნის შემოქმედებაზე ილაპარაკა აგრეთვე ვაჟა-ფშაველამ. მან
ი. დავითაშვილის შესახებ თქვა: „იგი ჩვენი დემოკრატიული ლიტერატურის
პირველი მერცხალიაო!“

მოკლე, მაგრამ მოზღენილი სიტყვა წარმოსთქვა მოწაფე ალექსანდრე ხა-
ხანაშვილმაც. „ჩვენ მოგვწონს ი. დავითაშვილი,—სთქვა მან,—იმიტომ, რომ
ის უსწავლელი გლეხი, სწავლა განათლების იშვიათი მოტრფიალეა. ჩვენ მოგვ-
წონს იოსები იმიტომ, რომ იგი სწერს ნამდვილი ხალხური ენით და მთელ მის
პოეზიას, პატივცემულ ლომოურის თქმისა არ იყოს, მინდვრის ბალახის სუნი
ასდის.“

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ გლეხი მგოსანი ქალაქის მუშის ცხოვ-
რებითაც დაინტერესდა და მკითხველში გამოიწვია ამ წოდებისადმი თანაგ-
რძნობა და ინტერესი. ვუსურვოთ, ბატონებო, ამ ბედით დაჩაგრულ მგოსანს,
ჯანმრთელობა და სრული წარმატება ლიტერატურულ ასპარეზზე“.

სადღეგრძელოს დათავებისათნავე ალ. ხახანაშვილმა თავისი ხრინწიანი
ხმით ქართლური „მრავალკვამიერი“ იმღერა. მას სხვებიც აყენენ. მღეროდა
ვაჟა-ფშაველაც. ამ დროს მაღალი ხმით დათიკო თაბურჩიძემ „ცანგალა და გო-
გონა“ დაიწყო. მას იმ წამსვე ბანი უთხრეს... ატყდა ტაშისცემა და დაუარეს
ლეკური.

პირველად ბაჩანა გამოვიდა. მან მაშინვე თავისი ძმა ვაჟა გამოიწვია.
მოულოდნელად გაჩნდა დოლი და სალაშური, მოთამაშენი ერთმანეთს
სცვლიდნენ. სოფრომ მგალობლიშვილმაც იცეკვა თავისი კოჭლი ფეხით და
თვითონ თავისავე თავს დასცინოდა. ლეკურის მერე მასპინძელმა დათიკო თა-
ბურჩიძემ კინტოური იცეკვა და ისე ოსტატურად, რომ საერთო აღფრთოვანება
გამოიწვია.

როცა სიჩუმე ჩამოვარდა, ალექსანდრე გარსევანიშვილმა სადილის თანა-
დამსწრეებს ასეთი სიტყვებით მიმართა:

„ბატონებო! პატივცემულმა ნიკო ლომოურმა, ლუკამ და ხახანაშვილმა
მშვენიერად დაახასიათეს დავითაშვილის შემოქმედება. სამწუხაროდ, ამ მგო-
სნის მატერიალური მდგომარეობა მეტად მძიმეა ამ ეპოქაში: იგი უკიდურეს სი-
ღარიბეს განიცდის; გარდა ამისა ავადმყოფობს — გული სტკივა. წარმოიდგო-
ნეთ ასეთი სურათი: იოსებს გორში მოსვლა უნდა და გზის ფული კი არა აქვს,
მისი და ელისაბედ ბებიაშვილი ძალიან ღარიბია, მას შველა არ შეუძლია.
ძმა ძმისთვინაო, ამ დღისთვინაო! დაკეხმაროთ შეძლებისამებრ ღარიბ მგოსანს
და ვიხსნათ იგი ვაჭივრებისაგან. შემომაქვს თუმანი მოწაფეთა შორის მო-
გროვილი“.

თითქმის ყველა სტუმარმა თავისი წვლილი გაიღო. ერთი თუმანი დათიკო თაბუნდიის ბებია ნინომ გამოგზავნა. სულ იმ სადილზე ხუთ თუმანზე მეტი შეგროვდა. ეს თანხა იმავე დღეს იოსების დას ელისაბედს გაუგზავნეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ მოწაფეთა დრამატიულმა წრემ კვლავ იოსებ დავითაშვილის სასარგებლოდ გამართა წარმოდგენა და დივერტისმენტი. ლექსები უნდა წაეკითხა ვაჟა-ფშაველასა და გოლა ჩიტაძეს. მაშინ მიხეილ ყიფიანი უკვე დატუსაღებული იყო და მისი სახელის ხსენება აკრძალული იყო. ამ გარემოებამ საკმაოდ დიდი ინციდენტი გამოიწვია.

იმ საღამოს გოლა ჩიტაძემ წაიკითხა იოსებ დავითაშვილის დაუბეჭდავი ლექსი „გმირ ქალს“ და წაკითხვამდე გაშოაცხადა, რომ ეს ნაწარმოები მიძღვნილია მიხეილ ყიფიანის მეუღლე ელისაბედისადმი.

„სამაგალითოდ წაკითხულმა ლექსმა, — სწერს თავის მოგონებაში ალ. გარსევანიშვილი, — გამოიწვია დიდი ტაშისცემა. საზოგადოებამ მისი განმეორება მოითხოვა. ჩიტაძემ კიდევ გაიმეორა ლექსი და მაღალი ხმით კიდევ მოიხსენია მიწო ყიფიანის სახელი. ამან გამოიწვია აურზაური, ჩოჩქოლი. ხმა გავრცელდა, რომ დარბაზში ჯაშუშები არიანო. ეს მართალი აღმოჩნდა.

მეორე დღესვე პოლიციამ დამიბარა მე, როგორც მოწაფეთა დრამწრის წარმომადგენელი. ჩემთან ერთად ჩიტაძეც წამოვიდა.

— მესამე საღამო? — მრისხანე ხმით დაიყვირა პოლიციის ბოქაულმა.

— რომელი მესამე? — ვკითხე მე.

— ვითომ არ იცი! — დაცინვით მითხრა ბოქაულმა: — ამ ლექსებს რომ სწერს და კარგადაც რომ კრივი იცის...

გოლა ჩიტაძემ მიხურჩულა: ლუკა რაზიკაშვილზე ლაპარაკობსო.

— თქვენ რაზიკაშვილზე მეკითხებით? ის რად უნდა მოსულიყო? — ვკითხე მე ბოქაულს, — იმას მონაწილეობა არ მიუღია წარმოდგენაზე.

— ამას თავი დავანებოთ! — თქვენ მითხარით: ვინ მოგცათ ნებართვა მიწო ყიფიანის ლექსის წაკითხვისა? ვინ წაიკითხა?

გოლამ დამშვიდებით უპასუხა:

— მე წავიკითხე... ავტორი ამ პატარა ლექსისა იოსებ დავითაშვილიაო.

— მერე ვინაა ეს დავითაშვილი? — იკითხა ბოქაულმა.

— დავითაშვილი, — ვუპასუხე მე, — გლეხი მგოსანია; მისი ლექსი, ლაშაში და შინაარსიანია. მე ზეპირად ვიცი. ამ სიტყვებთან ერთად იქვე ზეპირად „ჩავაბუღებულე“ ლექსი ისეთი კილოთი, როგორითაც კითხულობს სასტიკ პედაგოგის წინაშე ნერვიული მოწაფე.

ბოქაულმა ლექსი მოისმინა და ღიმილით მითხრა: — მაშ დავითაშვილი, როგორც გლეხი, მუშას ურჩევს — შევერთდეთო — დაცინვით წამოიძახა მან და თან განაგრძო: — მკვდარი მკვდარსა აეკიდაო, არა? მე კი სხვა რაღაც მეგონა. ერთდეთ, ყმაწვილებო, მეტიჩრობას! იყავით ფრთხილად. ახლა კი გასწით სახლში“.

რა თქმა უნდა, რომ პოლიციამ ვერ გაიგო ლექსის ნამდვილი შინაარსი და მხოლოდ აურზაური-ასტეხა მიხეილ ყიფიანის სახელის ხსენების გამო. ამის შემდეგ გოლის მოწაფეთა დრამატიულ წრეს დიდხანს აღარ უარსებია.

შეცდომის გახწორება: „ჩვენი თაობის“ მე-10-ე ნომერს აწერია „სექტემბერი“, უნდა
ეწეროს: ოქტომბერი.

1939 წ. იანვრიდან „ჩვენი თაობა“ გამომდის უოკველთვიურად

ხელის მოწერის პირობები:

წლიურად	18 მან.
ნახევარი წლით	9 „
ცალკე ნომერი	1 მ. 50 კ.

ხელის მოწერა მიიღება სახელგამის ყველა მაღაზიაში, სოიუზპეჩატის
რაიბიუროებში და სახელგამის პერიოდ-სექტორში.

ამლავსიის მისამართი:

ტფილისი, მაჩაბლის ქ. № 13, მწერალთა კავშირი.